

MƏZAHİR
ALİYEV

BİR ÖMRÜN SALNAMƏSİ

MƏZAHİR ALİYEV

**BİR ÖMRÜN
SALNAMƏSİ**

(Tarixi-genoloji-tədqiqat)

“Print-S” nəşriyyatı
Bakı-2017

Redaktor: **Nizami Cəfərov**,
*Azərbaycan Milli Akademiyasının
həqiqi üzvü, akademik,
Milli Məclisin deputatı*

Rəyçi: **Ataməğlan Məmmədli**,
*Bakı Dövlət Universitetinin dosenti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

Rəssam-dizayner: **Süleyman Mustafaoğlu**

**Məzahir Ahyev. Bir ömrün salnaməsi (Tarixi-
genoloji tədqiqat).** Bakı, "Print-S" nəşriyyatı, 2017, 172
səh.

"Bir ömrün salnaməsi" kitabı qədim Zülqədər eli Əmirli
oymağında yaşayan **Kərbəlayı Qurbanlı** nəslinin Tovuz ra-
yonunun Cilovdarlı kəndində anadan olan XX əsr nümayəndəsi
Qurbanov Teymur Məmməd oğlunun 1941-1945-ci illərin
böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində göstərdiyi misilsiz qəhrə-
manlıqlara, onun gələcək nəsillərə örnək ola biləcək şərəfli ömür
yoluna, 100 illik yubileyinə həsr olunur.

ISBN 978-9952-8176-2-7

© M.Ş.Ahyev, 2017 "Print-S", 2017

GİRİŞ ƏVƏZİ

Deyirlər ki, dünyaya gələn hər bir insanın öz alın yazısı, öz ömür yolu olur. Mən bu kitabımda taleyin amansız sınaqlarına sinə gərəkək şərəfli bir ömür yaşayan **Qurbanov Teymur Məmməd oğlunun** keçdiyi keşmə-keşli həyat yolundan söhbət açacağam.

Ey insanlar! Bu əsəri diqqətlə oxuyun! Bu əsər körpə yaşında anasını, 12 yaşında atasını, 1937-ci ilin qanlı repressiyaları dövründə əmisini və başqa əzizlərini itirən, 1938-ci ildən 1944-cü ilə qədər gənclik illəri Qərbi Ukrayna və Qərbi Belorusiyanın azad olunmasından başlayaraq Finlandiya ilə, faşist Almaniyası ilə qanlı müharibələrdə keçən, bu müharibələrdə sol qolunu itirən, iyirmidən çox güllə və qəlpə yarası alan, ölənə qədər ürəyində düşmən mərmisinin qəlpəsini gəzdirən, bütün bunlara baxmayaraq 7 övlad böyüdən, onların hamısına ali təhsil verən, toy edən, ailə qurduran bir qəhrəmanın qəmli ömür dastanıdır.

Bəşər tarixinin ən qanlı dövründə, milyonlarla insanın həlak olduğu I Dünya müharibəsi illərində dünyaya gələn bu mətin insanın demək olar ki, bütün həyatı od-alov içərisində keçmişdir. 1916-cı ildə indiki Tovuz rayonunun Cilovdarlı kəndində anadan olan Teymur əminin bir yaşı olanda Rusiyada inqilab baş verdi, bolşeviklərin başçılıq etdikləri fəhlə-kəndlilər, əsgər və matroslar çar hökumətini yıxdılar, yeni fəhlə-kəndli dövləti qurmağa başladılar. Rusiyada baş verənlər Azərbaycandan da yan keçmədi. Neft sənayesinin gur inkişafı nəticəsində çoxsaylı və mütəşəkkil fəhlə sinfinin mövcud olduğu

Bakıda da güclü inqilabi hərəkat başlandı. Ancaq dünyanın əsas neft mərkəzi olan bu şəhərdə məskən salan erməni-daşnak qüvvələri yaranmış vəziyyətdən öz məkrli niyyətləri üçün istifadə etdilər. 1918-ci ilin mart ayında onlar Bakıda, Şamaxıda, Göyçayda, Qubada, Lənkəranda və Azərbaycanın başqa bölgələrində azərbaycanlılara qarşı kütləvi qırğınlar törətdilər. Onlar Azərbaycan əhalisini tamamilə məhv edərək burada bir erməni dövləti yaratmaq, Bakını bu dövlətin paytaxtı etmək, özlərinin illərdən bəri həsrətində olduqları mənfur “Böyük Ermənistan” xülyalarını reallaşdırmaq istəyirdilər. Lakin Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı və özü də demək olar ki, təkbaşına bütün xristian dünyasına qarşı ölüm-dirim savaşı aparan Osmanlı İmperiyasının dar ayaqda xalqımızı tək qoymaması onların niyyətini pozdu. Türk generalı Nuru paşanın komandanlığı altında xalqımızın köməyinə gələn Qafqaz İslam Ordusu bolşevik-daşnak qüvvələrini darmadağın edərək Azərbaycanı azad etdi. 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycanda bütün müsəlman şərqində ilk dəfə olaraq demokratik respublika-Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti yaradıldı. Azərbaycan xalqı azadlığa, istiqlala qovuşdu.

Ancaq xalqımızın xoşbəxt günləri uzun sürmədi. 1920-ci il aprel ayının 28-də Azərbaycan Sovet Rusiyasının XI Qızıl Ordu hissələri tərəfindən işğal olundu. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti süqut etdi. Azərbaycanda Sovet hökuməti quruldu. Sovet hökumətinin qurulması ilə Azərbaycanda qanlı qırğınlar, repressiyalar, sürgünlər başlandı. Bolşevik-daşnak qüvvələri xalqımızın minlərlə ziyalisini məhv etdilər. Ölkə repressiyalardan can qurtarmamış 1941-ci il iyun ayının 22-də alman faşistləri SSRİ-yə hücum etdilər. Dörd il davam edən Böyük Vətən

müharibəsi başlandı. Teymur əminin uşaqlıq və gənclik illəri bu fırtınaların içində keçdi. Fırtınalar onun başı üstündən elə-belə, izsiz-soraqsız ötürmədi. O ağır illərdə Teymur əmi qanlı repressiyalardan can qurtara bilmiş yaxınlarını, dostlarını da itirdi. Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində aldığı yaralara görə sol qolunu kəsdilər. Müdhiş müharibənin yadigarı olan bomba qəlpəsini isə o, ölənə qədər ürəyində gəzdirdi.

Həyatda çətin, lakin şərəfli bir yol keçən Teymur əmi Böyük Vətən müharibəsindən sonra Tovuzda ailə qurdu, gözəl övladlar böyütdü. Mən, bu kitabın müəllifi **Alıyev Məzahir Şahniyar oğlu** orta məktəbdə oxuyanda Teymur əmi Tovuz şəhərindəki kolxoz bazarında işləyirdi. Qədd-qamətli bir insan idi. Dik dayanırdı, cəld yeri yirdi, çox iti və nüfuzedicə baxışları vardı. Yay tətildə başqa kənd uşaqları kimi mən də bağımızın meyvələrindən dərib bazara satmağa aparırdım. Teymur əminin babam Əlimərdanlı Aşıq Nəcəflə qohum olduğumu bildirdim. Ona görə də bir şey lazım olanda ona müraciət edirdim.

Artıq o zamandan illər keçib. Teymur əmi dünyasını dəyişib. Bizim xatirələrlə dolu olan qayğısız uşaqlıq illərimiz də uzaqda qalıb. 2016-cı ildə Teymur əminin anadan olmasının 100 ili tamam olur. Teymur əminin özündən, soy kökündən, mənsub olduğu Əmirli elinin keçmişindən və bu günündən bəhs edən **“Bir ömrün salnaməsi”** kitabı bu möhtəşəm insanın şərəfli həyat yoluna işıq salacaq, onun yüz illik yubileyinə mənim ən qiymətli hədiyyəm olacaqdır.

Bu kitabı oxuyan zaman kimlərsə orada artıq tarixin qara pərdəsi ilə örtülmüş o uzaq əyyamlarda yaşamış qan qohumlarının başlarına gələn əhvalatların arasında onların bu günü ilə səsleşməyən epizodlara rast gələ

bilərlər. Qoy bunlar sizi narahat etməsin, sizin ürəklərinizdə yeni bir düşmənçilik, qisas hisləri oyatmasın. Çünki biz hamımız eyni kökdən pöhrələnən, eyni bir genin daşıyıcıları olan Zülqədər elnin övladlarıyıq, bunlar isə bizim ümumi keçmişimizin reallıqlarıdır. Bir də keçmişdə baş verənlərə görə gələcəyin insanlarını mühakimə etmirlər.

Mövzunun işlənməsi prosesində müraciət edilmiş mənbələr və ayrı-ayrı müəlliflərin əsərlərində Zülqədər eli haqqında geniş məlumatlar verilmişdir.

Qarşıya qoyulmuş problemin həllini bitmiş hesab etmək olmaz. Yeni mənbələr öyrəniləncə problemlə bağlı bir çox məsələlər ortaya çıxa bilər. Onların araşdırılma dairəsi də genişlənə, təkmilləşə bilər.

Mövzunun gələcək araşdırıcılarına uğurlar arzulayırıq. Kitab haqqında təklif və mülahizələrini bildirən hər kəsə əvvəlcədən öz minnətdarlığımızı bildiririk.

Kitabın yazılmasında köməyini əsirgəməyən bütün insanlara təşəkkür edirik.

 Müəllifdən

ATA YURDU - ƏMİRLİ TORPAĞI

Tovuz rayonu Azərbaycanın qərbində yerləşir. İnzibati mərkəz kimi 1930-cu ildə Azərbaycanın keçmiş tarixi Şəmsəddin mahalının ərazisində yaradılmışdır. 1963-cü ildə rayon nədənsə ləğv olunmuş və qonşu Qazax rayonuna birləşdirilmişdir. 1964-cü ildə yenidən müstəqil rayon olmuşdur. Hazırda, yəni yaşadığımız 2016-cı ildə 1903 kv. km ərazisi olan Tovuz rayonunda 175 min nəfərə yaxın insan yaşayır. Yüz dörd yaşayış məntəqəsi, iki şəhər var. Rayonun mərkəzi **Tovuz şəhəridir**.

Tovuz şərqdən Azərbaycanın Şəmkir rayonu, cənubdan Azərbaycanın Gədəbəy və Ermənistanın Berd rayonları, Qərbdən Azərbaycanın Ağstafa rayonu, şimaldan Gürcüstan respublikası ilə həmsərhəddir. Rayonun cənubunu Kiçik Qafqaz dağları tutur. Qafqaz dağlarının Tovuz ərazisindəki ən yüksək zirvəsi dəniz səviyyəsindən 2120 metr yüksəklikdə yerləşən Haça qaya zirvəsidir. Tovuz camaatının müqəddəs ziyarət yeri olan Haça qaya çox əzəmətlidir və tovuzlular haqlı olaraq onu Tovuzun simvolu hesab edirlər. Tovuzun dağ meşələrində fıstıq, vələs, palıd, cökə kimi qiymətli ağac növləri bitir. Dağlarda çoxlu sərin sulu bulaqlar var. Son illərdə bu bulaqların üstündə müasir tələblərə cavab verən istirahət

guşələri yaradılmışdır. Bulaqların suyu öz başlanğıcını dağlardan götürən və rayonun düzənlik ərazisindən keçərək Kür çayına qarışan Zəyəm, Əsrək, Axınca və Tovuz çaylarına tökülür. Zəyəm və Əsrək çaylarının dərələri çox mənzerəlidir. Buradakı meşələr və bulaqlar adamı məftun edir. Azərbaycanın qərb bölgəsində yerləşən Şəmki, Tovuz, Ağstafa, Qazax rayonlarının sakinləri yay aylarında Əsrək dərəsində istirahət etməyi xoşlayırlar. Tovuzun Kür çayından şimaldakı hissəsi Ceyran çölünə daxildir. Ceyran çölü Tovuz heyvan-darlarının əsas qışlaq yeridir. Keçmiş zamanlarda burada hər kəndin, hər nəslin öz yatağı, otarğa sahəsi olub. İllər, əsrlər bir-birini əvəz etsə də, həmin yataq və otarğa yerləri öz keçmiş sahiblərinin adları ilə adlandırılmaqda davam edir. Ceyran çölünün düz ayağından Qafqazın ən böyük çayı olan Kür çayı axır. Kür Tanrının tovuzlulara bəxş etdiyi bir inci, bir nemətdir. Tovuzlular Kür çayını çox sevirlər. Şairlər onun şəninə şeirlər yazır, aşıqlar mahnılar oxuyurlar. Burada Teymur əminin Tovuz rayonunun Əlimərdanlı kəndində yaşamış şair dostu Ələsgərov Əli Əmir oğlunun Kür çayına həsr etdiyi bir şerini yada salmaq yerinə düşər:

Çoxdur bu torpaqda səfali yerlər,
İstəsən gəzməyə Kür üstünə gəl.
Al-yaşıl geyinər çöllər, çəmənlər,
Baharı görməyə Kür üstünə gəl.

Sərin meh əsəndə çiçək tərənər,
Otlar dalğalanar, Göy-gölə bənzər,
Gözəllər bu yerdə güldən tac bəzər,
Qərənfil üzməyə Kür üstünə gəl.

Pənahlı Əliyə ana qucağı,
İlham mənbəyidir, sənət ocağı,
Şairlər vətəni, aşıq oylağı,
Şerini düzməyə Kür üstünə gəl.

Kür tovuzlular üçün həm də bir həyat mənbəyidir. Keçmiş zamanlarda Tovuzun kəndlərinin çoxu Kür çayının sağ sahilində yerləşirdi. Kürün sahilləri boyunca əzəmətli tuğay meşələri uzanır. Tovuzlular qədim zamanlardan Ceyran çölü ilə yanaşı bu meşələrdən də qışlaq yeri kimi istifadə ediblər. Hazırda tuğay meşələri dövlət tərəfindən qorunur.

Tovuzun Böyük və Kiçik Qafqaz dağlarının arasında yerləşən düzənlik hissəsi bu yerlərin əzəli sakinləri olan qədim hun tayfalarının adı ilə Xunam düzü-Hun düzü adlanır. Xunamın torpaqları çox bərəkətlidir. Bu bərəkətli torpaqların sayəsində Tovuz camaatı, hətta Böyük Vətən müharibəsi illərində də heç zaman çörək sarıdan korluq çəkməmişdir. Əksinə, respublikamızda aclıq, çörək qıtlığı olanda tovuzlular həmişə aran bölgələrinin əhalisinə kömək etmişdir. Tovuzun **Xunam düzündə** yaşayan *Cəlilli, Cırdaxan, Mülküli, Cilovdarlı, Qədirlı, Xatınlı, Qaraxanlı, Mansırlı, Əlimərdanlı, Səmədbəyli, Abulbəyli, Bozalqanlı, Hunanlar* kəndlərinin camaatı fəxrlə özlərini Əmirli camaatı adlandırır. Əmirli camaatının ulu babaları olan buntürklər və hunlar Qafqaz Albaniyası dövründə Kambisena, Girdiman, Sakasena adlanan alban əyalətlərinin əhatə etdiyi ərazilərdə məskən salmışdılar.

Tovuz tarixi abidələrlə zəngin bir bölgədir. Rayonun ərazisində *Hunan, Xavərzəmin, Topdağdağan* kimi qədim şəhər qalıqları, qalaçalar, daş körpülər mövcuddur. Bu abidələrin hamısı uzaq keçmişlərin yadigarıdır və burada yaşayan insanların şanlı keçmişindən xəbər verir.

Tarixi mənbələrdə Tovuz ilk dəfə VII əsrin sonlarında yaşamış Alban tarixçisi Musa Kalankatlının "Alban tarixi" kitabında Tāvus şəklində xatırlanmışdır. Sonrakı dövrlərdə XI-XII əsrlərdə yaşamış ərəb tarixçiləri Azərbaycanın xalq qəhrəmanı Babəkin 828-ci ildə ərəb qoşunlarını məğlub edərək Tovuzu tutmasından söhbət açirlar. Gəncəli tarixçi Mixitar Qoş isə 1144-cü ildə səlcuqilərin Tovuz qalasını ələ keçirdiklərini qeyd edir. Tarixi mənbələrdə Tovuz qalasının 1236-cı ildə monqol qoşunları tərəfindən ələ keçirilib dağıdılmasından da danışırlar.

Tarixi qaynaqlarda söhbət bu gün bizim rayonun mərkəzi kimi tanıdığımız Tovuz şəhərindən getmir. İndiki Tovuz şəhəri 1881-1883-cü illərdə Bakı-Tiflis dəmiryolu çəkiləndə bir məntəqə kimi meydana çıxmış, sonradan böyüyərək şəhərə, rayon mərkəzinə çevrilmişdir. Tarixçilərin haqqında danışdıqları Tovuz qalası Azərbaycanın qərbində, Qafqaz türklərinin böyük dövlətçilik mərkəzi olan və bu yerlərin əzəli sakinləri Şəmsəddinli tayfasının adı ilə Şəmsəddin mahalı adlandırılan tarixi vilayətin dağlıq hissəsində yerləşirdi.

Bu gün Tovuz rayonunun yerləşdiyi ərazi keçmişdə Şəmsəddin mahalı adlanırdı. Tarixi *Şəmsəddin mahalı* indiki Tovuz rayonunun ərazisindən çox böyük olub. Mahal 4200 kvadrat kilometr sahəni əhatə edirdi. Azərbaycanın indiki Şəmkir və Ağstafa rayonlarının ərazisinin bir hissəsi, Gədəbəy və Tovuz rayonlarının bütün ərazisi Şəmsəddin mahalının torpaqları olmuşdur. Ermənistan Respublikasının 824 kvadrat kilometr sahəsi olan indiki Berd rayonu da Sovet hökuməti zamanında Şəmsəddin mahalının əraziləri hesabına yaradılmışdır. İnzibati mərkəzi Öysüzlü obası olan Şəmsəddin mahalının sərhədləri qərbdən Göyçə mahalına, şimaldan Qazax

mahalına, şərqdən Şəki xanlığına, cənubdan Gəncə xanlığına qədər uzanırdı. Mahal Şəmsəddinli tayfasının adı ilə adlandırılmışdır. Bəs Şəmsəddinlilər kim idilər, haradan gəlmişdilər?

1155-ci ildə uzaq monqol çöllərində Onon çayının sahilində Dəlpun Boldan adlı yerdə əfsanəvi türk cəngavəri Yesugey baturun nəslində bir oğlan doğuldu. Oğlanın adını Temuçin qoydular. O zaman heç kim düşüncə bilməzdi ki, bu körpə gələcəkdə dünyanı lərzəyə gətirən qüdrətli bir hökmdar olacaq, tarixin axarını özünün istədiyi istiqamətə yönəldəcək.

Temuçin çox çətin bir dövrdə dünyaya gəlmişdi. Ucsuz-bucaqsız monqol çöllərində tayfalar arasında qanlı müharibələr gedirdi. Minlərlə insan həlak olurdu. Onun atası da tayfalar arasında baş verən belə müharibələrin birində həlak oldu. Uşaq yaşlarından yetim qalan Temuçin həyatın bütün çətinliklərini öz üzərində sınaı. Keçirdiyi çətinliklər onu mətinləşdirdi, onun gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirdi. Tanrının qüdrəti ilə onun ürəyində bütün tayfaları, xalqları vahid bir dövlətdə birləşdirib ara müharibələrinə son qoymaq arzusu oyandı. O, özünün bütün həyatını bu işə sərf etdi. 1183-cü ildə Temuçin hakimiyyət uğrunda mübarizəyə başladı. Öz qətiyyəti və yüksək döyüş məharəti ilə o, rəqiblərini bir-birinin ardınca məğlub etdi. Yorulmaq bilmədən apardıdığı iyirmi bir illik mübarizə nəticəsində Temuçin çoxsaylı monqol qəbilə-tayfa birləşmələrinin yaşadığı geniş əraziləri ələ keçirdi. 1206-cı ildə o, Onon çayının sahilində monqol feodallarının-noyonların qurultayını çağırıldı. Tarixə Onon qurultayı kimi daxil olan həmin qurultayda Temuçin bütün monqol tayfalarının böyük xanı seçildi. Ona türkcə dəniz, okean mənasını verən *Çingiz xan* titulu verildi. Həmin 1206-cı ildə vahid Monqol

dövləti yaradıldı, bu dövləti idarə etmək və noyonlarla kəndlilər arasındakı münasibətləri tənzimləmək üçün Çingiz xanın müəyyən etdiyi qanunlar toplusu-Böyük Yasa elan olundu.

Çingiz xan onluq, yüzlük, minlik, on minlik ölçü vahidlərinə əsaslanan güclü ordu yaratdı. Ordunun əsas zərbə qüvvəsini yüksək manevr qabiliyyətinə malik olan süvarilər təşkil edirdi. Təcrübəli və bacarıqlı sərkərdələrin başçılıq etdiyi monqol ordusunda möhkəm intizam yaradılmışdı. Bu ordu ən çətin döyüşlərdə qələbə qazanmağa qadir idi.

Dünyanın ən güclü və intizamlı ordusuna malik olan Çingiz xan 1207-1211-ci illərdə Sibir və Şərqi Türkünstanı özünə tabe etdi. Döyüşkən türk süvarilərinin hesabına onun qüdrətli ordusu daha da gücləndi. 1215-ci ildə Çingiz xan Böyük Çin səddini dolanaraq keçdi və Pekini ələ keçirdi. 1221-ci ildə Orta Asiya işğal olundu. Bundan bir il qabaq 1220-ci ildə Çingiz xanın sərkərdələri Cebe noyonun və Subutay bəhadurun başçılıq etdikləri monqol qoşunları İrana və Azərbaycanca soxulmuşdular. Monqollar Azərbaycanda Marağa, Ərdəbil, Naxçıvan, Beyləqan, Şamaxı şəhərlərini dağıtdılar, əhalini qılıncdan keçirdilər. Onlar Təbriz şəhərini ala bilmədilər. Şəhər əhalisinin verdiyi ərzağı qəbul edərək şəhərdən uzaqlaşdılar.

1227-ci ildə Çingiz xan vəfat etdi. Onun işğal etdiyi ölkələr övladları arasında bölündü. Hər birinin müstəqil hakimi olan dörd ulus yaradıldı. Azərbaycan Qızıl Orda ulusunun tərkibinə daxil oldu.

Monqol noyonlarının Çingiz xanın ölümündən sonra keçirilən qurultayında onun üçüncü oğlu Ugudey Böyük xan seçildi. Ugudey xanın dövründə monqol işğalları davam etdirildi. 1231-ci ildə monqol qoşunları Şimali Çinə soxuldular. Həmin ildə Çormaqun noyonun başçılığı

altında otuz min nəfərlik monqol qoşunu Azərbaycana daxil oldu. Marağa, Təbriz, Dərbənd, Bakı, Gəncə, Şəmkir, Tovuz işğal olundu.

Çingiz xanın oğlu Tolu xanın oğlu *Munke xanın* hakimiyyəti dövründə monqol işğalları yeni vüsət aldı. O, qardaşı Hülaki xanı Ön Asiya, Qafqaz və Kiçik Asiyada öz müstəqilliyini qoruyub saxlayan feodal malikanələrini itaət altına almaq üçün mübarizəyə göndərdi. 1256-cı ildə Hülaki xan İran və Azərbaycanı, sonra isə Bağdadı istila etdi. Beş yüz ildən artıq hökm sürən Abbasilər xilafəti ləğv olundu. Ələ keçirilmiş yeni torpaqların hesabına beşinci monqol ulusu-Hülakilər dövləti yarandı. Azərbaycan bu dövlətin siyasi və inzibati mərkəzinə çevrildi.

Hülaki xanın yaratdığı dövlətin sərhədləri Amudərya çayından Aralıq dənizinə, Dərbənddən İran körfəzinə qədər uzanırdı. Bu dövlətə Elxanilər dövləti də deyirdilər. Dövlətin ərazisi çox böyük idi.

Öz hakimiyyətini qüvvətləndirmək üçün Hülaki xan böyük Azərbaycan alimi Nəsrəddin Tusinin məsləhəti ilə Qərbi Türkünstandan İrana iki yüz min türk ailəsi köçürdü. Ağ hunların nəsiləri olan bu türklər oğuzların Qayı boyundan idilər. Ərəblər bu türkləri zülqədərilər adlandırdılar.

Hülaki xanın oğlu *Abaka xan* zülqədərlərin nüfuzlu nümayəndələrindən biri olan Saptak bəyi oğlu Arqun xanın müəbbisi, həm də Xorasan və Təbəristan vilayətlərinin hakimi təyin etmişdi. Saptak bəyin oğlunun adı Qacar idi. Sonrakı illərdə onun adı ilə zülqədərlərin bir hissəsini qacarlar adlandırdılar.

XIV əsrin ortalarında zülqədər tayfaları Türkiyənin cənubunda yerləşən Mərəş, Əlbistan, Malatya və Xarput ərazilərini ələ keçirdilər. 1337-ci ildə onlar Həsən bəy

Zülqədər in oğlu Zeynəddin Əhməd Qaraca bəyin başçılığı ilə Anadoluda Zülqədər bəyliyi adlanan bir əmirlik qurdular. Osmanlı dövlətinin başçısı Yavuz Sultan Səlimin anası Aişə xanım Zülqədər əmirliyinin sonuncu sultanı Əlaüddövlə Bozqurdun qızı idi.

XV əsrin sonlarında zülqədərlərin bir hissəsi Ağqoynlu tayfaları ilə birləşdi. Bu tayfaların başqa bir hissəsi Səfəvilərin tərkibinə daxil olaraq onların yeddi əsas tayfalarından birinə çevrildilər. Sadə adamlardan fərqli olaraq zülqədər əmirləri Səfəvilərə düşmən münasibət bəsləyirdilər. Buna görə də Şah İsmayıl 1507-ci ildə Zülqədər əmirliyinə hücum etdi. O, Əlaüddövləni məğlub edərək Xarputu ələ keçirdi. Şah İsmayılın bu hərəkəti Osmanlı dövlətində bərk narahatlıq yaratdı. 1514-cü ildə Sultan Səlim İrana hücum etdi. Avqust ayının 23-də Çaldıran döyüşündə Şah İsmayıl məğlub oldu. Sultan Səlim öz sərkərdəsi Fərhad paşanı Əlaüddövləyə qarşı göndərdi. Nə Şah İsmayılı, nə də Sultan Səlimi tanımaq istəməyən bu doxsan yaşlı məğrur qoca döyüş meydanında həlak oldu. Bu məğlubiyyətdən sonra zülqədərlərin bir hissəsi Türkiyəyə səpələndi, bir hissəsi isə Əlaüddövlənin nəvəsi Zülqədər oğlunun başçılığı ilə 1524-cü ildə Azərbaycana gəldi. Azərbaycana gələn zülqədərlərin böyük bir hissəsi Qarabağ bəylərbəyliyinə Zəyəm və Həsənsu çaylarının arasında məskunlaşdılar. Bu ərazidə yerləşən zülqədərlər Zülqədər əmirlərinin nəsiləri idi. Ona görə də torpaq onlara irsən verilmişdi. Zəyəm və Həsənsu çayları arasında məskunlaşan zülqədərlərə hökmdar nəslə olduqlarına görə dinin günəşi mənasını verən şəmsəddinlər deyirdilər. Sonradan onların məskunlaşdıqları əraziyə də Şəmsəddin mahalı deməyə başladılar. Xunam düzündə yaşayan zülqədərlər isə hökmdarları Əmir Qaracanın adı ilə özlərini Əmirli

camaatı adlandırdılar.

XVII əsrin əvvəllərində *I Şah Abbasın* zamanında Şəmsəddinli tayfasının başçısı Səlim xan Şəmsəddinli idi. Səlim xan bütün ömrünü Səfəvilər dövlətinin möhkəmləndirilməsinə həsr etmişdir. Tarixi qaynaqlarda onun adı həmişə yaşadığı dövrün ən böyük tarixi hadisələri ilə birlikdə çəkilir. Çünki öz dövlətçilik təcrübəsi və hərbi istedadı ilə o, hər zaman Səfəvilər dövlətində cərəyan edən hadisələrin qaynar yerində olurdu.

XVII əsrin 20-ci illərində Osmanlı imperiyasında hərə-mərcəklik başlandı. Bundan istifadə edən *I Şah Abbas* 1623-cü ildə Osmanlı imperiyasına qarşı müharibəyə başladı və Bağdadı tutdu. Bağdad uğrunda gedən döyüşlərdə şahın sərkərdəsi Səlim xan Şəmsəddinli xüsusilə fərqləndi. Şah Bağdadda olan zaman ona xəbər çatdırdılar ki, Kartli və Kaxetiya gürcüləri Teymurazla gizli əlaqə saxlayaraq şahın təyin etdiyi məmurlara təbə olurlar. Şah öz sərkərdəsi Səlim xanla birlikdə Gürcüstanın Samsixə vilayətinə tərəf hərəkət etdi. Şah qoşunları üsyanı yatırdı və üstəlik Axalsixeni də osmanlılardan təmizlədi. 1624-cü ildə baş verən bu hadisədən sonra Şah Abbas bu yerlərin idarə olunmasını da Səlim xana tapşırırdı. O isə öz növbəsində Axalsixeni Şəmsəddinə birləşdirdi.

1629-cu ildə *I Şah Abbas* dünyasını dəyişdi. Şahın ölüm xəbərini eşidən kimi gürcü çarı *I Teymuraz* İrənlə müharibəni təzələdi və İmeretiya qoşunlarının köməyi ilə Gəncə və Qarabağ torpaqlarını taladı. Bunun cavabında *I Şah Abbasın* ölümündən sonra hakimiyyətə gələn *I Səfi Teymuraz* hakimiyyətdən salaraq Kaxetiya vilayətinin idarə olunmasını da Səlim xana tapşırırdı. Bu hadisə Səlim xanın onsuz da yüksək olan nüfuzunu daha da artırdı.

1642-ci ildə *I Səfi* vəfat etdi. Hakimiyyətə *II Şah*

Abbas gəldi. Bu zaman onun on yaşı vardı. Şahın yaşının az olmasından istifadə edən I Teymuraz özünə sadıq olan qüvvələrin köməyi ilə Kartli və Kaxetidə silahlı üsyan qaldırmağa çalışırdı. 1648-ci ildə II Şah Abbasın əmri ilə qızılbaş sərkərdəsi Rüstəm xanın başçılıq etdiyi şah qoşunları Kaxetiyaya daxil olaraq Teymurazı İmeretiyyə çəkilməyə məcbur etdilər. Bu dövrdə Səlim xan Şəmsəddinli Gəncə xanı idi. Şah Kaxetiyanın idarə olunmasını da ona tapşırırdı.

1736-cı ilə qədər Şəmsəddin mahalı mərkəzi Gəncə şəhəri olan Qarabağ bəylərbəyliyi tərkibində mövcud oldu. Bütün bu müddət ərzində sultanlığı Səlim xanın nəvə-nəticələri idarə edirdilər. 1736-cı ildə III Şah Abbas qəflətən vəfat etdi. Bundan istifadə edən Nadir xan Əfşar Muğanda qurultay çağırırdı və tacqoyma mərasimi keçirərək özünü şah elan etdi. Qarabağ bəylərbəyisi Uğurlu xan Ziyadoğlu da bu qurultayda iştirak edirdi. Səfəvilərə münasibətdə öz sədaqəti ilə seçilən Uğurlu xan mərasimdə Nadirin şah elan olunmasına qarşı çıxdı. Bu hadisədən sonra *Nadir şah* Ziyadoğlularının hərbi-siyasi qüdrətini sarsıtmaq üçün əvvəllər Uğurlu xanın hakimiyyəti altında olan Qarabağın erməni Xəmsə məliklərinə müstəqillik verdi. Nadir şah bununla kifayətlənməyərək Şəmsəddin, Qazax, Borçalı mahallarının idarə olunmasını da Ziyadoğluların əlindən alaraq gürcü çarı Teymuraza tapşırırdı. Qarabağın cavanshir, otuzikilər, kəbirli tayfaları Xorasana sürgün olundular. Uğurlu xanın təcəbilyində yalnız Gəncə əyaləti qaldı.

Şəmsəddin mahalı gürcü çarlarının hakimiyyəti altında olduğu illərdə də mahalı şəmsəddinli tayfasından, Səlim xanın nəslindən olan bəylər idarə edirdilər. Mahalın əhalisi gürcü çarlarına ancaq vergi ödəyirdi.

1747-ci il iyun ayının 20-də sui-qəsd nəticəsində Nadir

şah öldürüldü. Şahın ölümündən sonra onun yaratdığı mərkəzləşdirilmiş dövlət müstəqil hakimlər tərəfindən idarə olunan xanlıqlara və sultanlıqlara parçalandı. Nadir şahın qəfil ölümündən istifadə edən Ziyadoğlular nəslinin nümayəndəsi II Şahverdi xan özünü müstəqil Gəncə xanlığının xanı elan etdi. Tovuzun məşhur bəylərindən olan Allahyar bəy Zülqədərovun babası Allahverdi xan isə Şəmsəddin mahalını eyni adlı sultanlığa çevirdi.

II Şahverdi xan Qarabağ xanı *Pənahəli xandan* və onun oğlu *İbrahimxəlil xandan* çəkdiyinə görə gürcü çarları Teymuraz və II İrakli ilə sazişə girərək onlardan asılı vəziyyətə düşmüşdü. 1760-cı ildə II Şahverdi xan vəfat etdi. Hakimiyyətə onun oğlu Məmmədhasən xan gəldi. Özünün iyirmi illik hakimiyyəti dövründə Məmmədhasən xan Gəncə xanlığının Kartli və Kaxeti çarlarının təsi-rindən tamamilə qurtarmasına nail oldu. 1780-ci ildə o, öz qardaşı Məmməd xan tərəfindən öldürüldü. Həmin ildə II İrakli və İbrahimxəlil xanın qoşunları Gəncəni tutdular. Gözləri çıxarılmış Məmməd xan Şuşa qalasına salındı. İbrahimxəlil xan öz adamı Həzrətqulu bəyi, II İrakli isə öz nümayəndəsi Keyxosrov Andranikaşvilini Gəncəyə hakim təyin etdi. 1783-cü ildə Gəncə camaatı Ziyadoğlular nəslindən Hacı bəyin başçılığı altında bu hakimlərə qarşı üsyan qaldırdılar. Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan da üsyançılara kömək edirdi. O, gürcü nümayəndəsinin qovulmasına və Gəncədə yalnız öz nümayəndəsinin qalmasına çalışırdı. Lakin üsyançılar gürcü nümayəndəsi ilə birlikdə onun nümayəndəsini də şəhərdən qovdular. Hadisələr belə şəkil alanda II İrakli 1784-cü ilin payızında polkovnik S. Burnaşevin başçılıq etdiyi rus qoşunlarının köməyi ilə Gəncəyə hücum etdi. Hacı bəy Dağıstandan kömək istədi. Dağıstan feo-dallarının işə qarışması II İraklinin hücum

planını pozdu. Bəzi Azərbaycan xanları Şuşa qalasına salınmış *Məmməd xanı* yenidən Gəncəyə hakim təyin etmək fikrinə düşdülər. Bunu başa düşən İbrahimxəlil xan onu edam etdirdi. Məmməd xanın onunla birlikdə Şuşa qalasına salınmış qardaşı Rəhim xan həbsdən qaçaraq Gəncəyə gəldi və hakimiyyəti ələ keçirdi. İki ildən sonra 1786-cı ildə İbrahimxəlil xan II İrakli ilə birlikdə Gəncəni tutaraq Ziyadoğlular nəslindən *Cavad xanı* Gəncəyə hakim təyin etdi.

Öz hakimiyyəti illərində Cavad xan Borçalı, Qazax və Şəmsəddin mahallarının yenidən Gəncə xanlığına birləşdirilməsinə nail oldu. Bundan sonra Cavad xan öz hakimiyyətini möhkəmləndirmək üçün o zaman Zaqafqaziya-dakı rus qoşunlarının baş komandanı general V.Zubova müraciət edərək Rusiya dövlətinin himayəsinə keçmək istədiyini bildirdi. Bu arəfədə rus çariçası II Yekaterina vəfat etdi və rus qoşunları Azərbaycandan geri çağırıldılar.

Ruslar geri çəkildə Gəncə qalasını Cavad xana yox, öz müttəfiqləri olan gürcü çarı II İrakliyə verdilər. Bu xəbəri eşidəndə Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan və Şəki xanı Səlim xan öz qoşunları ilə Gəncəyə gəldilər. Onlar gürcü çarı II İrakli ilə məsləhətləşdikdən sonra onun

adından öz müttəfiqləri Şəmsəddin sultanı Alı sultanı Gəncəyə hakim təyin etdilər. Cavad xan qaçmaq istədi. Cavad xanın həyat yoldaşı Şükufə xanım çox ağıllı və tədbirli qadın idi. O, Cavad xanı qaçmağa qoymadı. Şükufə xanım Alı sultanın yanına öz etibarlı adamını göndərərək bir zamanlar onu dar ağacından necə xilas etdiyini yadına saldı və xahiş etdi ki, Cavad xanı el-oba arasında pisikdirməsin, onun xeyrinə xanlıq titulundan imtina etsin. Son dərəcə nəcib bir insan olan Alı sultan Şükufə xanımın xahişini dinləyən kimi Cavad xanın hüzuruna gələrək ona tabe olduğunu və onu Gəncə xanı kimi tanıdığını bildirdi. Onun bu hərəkətindən sonra o biri xanlar da Cavad xanın Gəncə xanı olmasına razı oldular. Alı sultan Cavad xanın naibi oldu. Şəmsəddin mahalının idarə olunması isə Alı sultanın qardaşı Nəsis sultana tapşırıldı.

XIX əsrin birinci yarısında Azərbaycan torpaqları çar Rusiyası tərəfindən işğal olunduqdan və Şəmsəddin sultanlığı süqut etdikdən sonra Şəmsəddin mahalının dağlıq ərazilərinin böyük bir hissəsi, o cümlədən Tovuz qalası da ermənilərə verildi. Azərbaycanda və Ermənistanda Sovet hökuməti qurulandan sonra ermənilər Şəmsəddin mahalının onlara verilən dağlıq hissəsində özlərinə rayon yaratdılar. Onlar bu rayona Şəmsəddin adının təhrif olunmuş formasında Şəmşəddin adı verdilər. Ermənilər *Tovuz qalasının* adını ermənicə "qala" mənasını verən Berd sözü ilə əvəzləşdirdilər.

♥ Kərbəlayı Qurbanlı nəslı ♥

Bu gün Əmirli torpağında tarixi Hun düzündə elimizin-obamızın Dədə Qorqudun boy boyladığı, soy soyladığı oğuz köklü nəsilələri yaşayır. Qanında, genində ulu əcdadlarımızın vətən, torpaq sevgisini daşıyan belə nəsilərdən biri də Azərbaycanın xəritəsində Tovuz rayonunun **Cilovdarlı** kəndində məskunlaşan **Kərbəlayı Qurbanlı** nəslidir.

Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin əsasını qoyan Kərbəlayı Qurban təqribən 1790-cı ildə Şəmsəddin mahalının Cilovdarlı kəndində dünyaya gəlib. Dövrünün imkanlı adamlarından olan Kərbəlayı Qurbanın Şəmsəddin mahalının düzənlik və dağlıq hissələrində geniş torpaq sahələri olub. O, Kiçik Qafqaz dağlarının ətəklərindən Kür çayına tərəf uzanan Xunam düzünün bərəkətli torpaqlarından əkinçilik üçün istifadə edib. Dağların yamaclarındakı şirəli otlarla örtülmüş biçənəklərdə isə mal və qoyun sürülərini saxlatdırıb. Kərbəlayı Qurbanın gənclik dövründə Şəmsəddin mahalının imkanlı adamları yay gələndə öz heyvanlarını indiki Ermənistanın Berd rayonunun ərazisində yerləşən Murğuz dağındakı Gözəldərə yaylaqlarına aparırdılar. Kərbəlayı Qurbanın Gözəldərə yaylağında xeyli örüş torpağı vardı. Yayda onun çobanları mal və qoyun sürülərini həmin yaylaq torpaqlarına köçürürdülər.

Kərbəlayı Qurban Şəmsəddin sultanlarının nəslindən bir qadınla ailə həyatı qurmuşdu. Bu qadından onun bir neçə övladı dünyaya gəlmişdi. Onlardan yalnız Əli adlı oğlunun adını öyrənmək mümkün oldu.

Kərbəlayı Qurbanın oğlu Əli də ata-babaları kimi Şəmsəddin mahalında yaşamış və öz şəxsi təsərrüfatını

idarə etmişdir. Əlinin də Qurban adlı bir oğlu olmuşdur. Qurban da babası kimi Kərbəla ziyarətinə getdiyi üçün el arasında ona da Kərbəlayı Qurban deyiblər.

Kərbəlayı Qurban varlı adam olmaqla yanaşı həm də camaat arasında böyük nüfuz sahibi olub. Elə buna görə də onu Cilovdarlı kəndinə koxa seçiblər. Koxa işlədiyi dövrdə o, camaatla ədalətli rəftar edib, heç kəsi güdazə verməyib, həmişə ehtiyacı olanlara əl tutub. Camaat da ona hörmət, ehtiram göstərüb, yolunu saxlayıb, bir sözünü iki etməyib.

Kərbəlayı Qurbanın ailəsi

Kərbəlayı Qurban Şəmsəddin mahalının **Əlimərdanlı** kəndindən Qazax Hasanlı nəslindən Koxa Mələk Qazax Hasan qızı ilə ailə həyatı qurmuşdu. Bu qadından Kərbəlayı Qurbanın Əhməd, Rəsul, Məmməd, Məhəmməd, Bibixanım adlı övladları dünyaya gəlib. Onlardan Əhməd cavan ölüb, ailə qurmayıb. Kərbəlayı Qurbanın o biri övladlarının nəvə-nəticələri isə bu gün Tovuzda və Azərbaycanın başqa guşələrində yaşayırlar.

Rəsul kişi və Mileylə xanım

Kərbəlayı Qurbanın həyat yoldaşı Koxa Mələyin mənsub olduğu Qazax Hasanlı nəslə Şəmsəddin mahalının şan-şöhrətli nəsilərindən idi. Əslən Qazax mahalının Qıraq Kəsəmən kəndindən olan bu nəslin Kəsəmən Ağcuxalılar, Budurlu, xalq qəhrəmanı Qaçaq Kərəmin mənsub olduğu Mollazallar, 1920-ci ildə Azərbaycanı işğal edən XI Qızıl Ordu hissələrinə qarşı Azərbaycanın millətçi qüvvələrinin təşkil etdikləri Gəncə üsyanının qəhrəmanlarından olan Samuxlu Qaçaq Məmmədqasımın mənsub olduğu Arıxlı nəsiləri ilə qohumluq əlaqələri vardı. Qeyd etmək istəyirəm ki, Qaçaq Məmmədqasım çox igid adam olmuşdur. Gəncə üsyanı yatırıldıqdan sonra o, 1934-cü ilə qədər silahlı dəstələr yaradaraq Sovet hökumətinə qarşı vuruşmuşdur. 1934-cü ildə Türkiyəyə keçən Qaçaq Məmmədqasım ömrünün sonuna qədər orada Elazığ vilayətində yaşamış, ailə həyatı qurmuşdur. Onun böyük qızı Həbibənin Türkiyənin hakim Ədalət və İnkişaf Partiyasından millət vəkili olan oğlu **Şuay Alpay** 2011-ci ildə Azərbaycana gəlmiş, Samux rayonuna gedərək baba yurdunu ziyarət etmişdir.

Koxa Mələyin qardaşı İsmayılın əhvalatı

Koxa Mələyin qardaşı İsmayıl pəhləvan idi. Onun nə qolunu əyən, nə də kürəyini yerə vuran olmamışdı. Ona görə də Əlimərdanlı kəndinin koxası Kərbəlayı Hüseyn Kərbəlayı Pənah oğlu Tiflisa, Gəncəyə və başqa şəhərlərə səfərə çıxanda onu da dəvət edirdi. Bir dəfə koxa ilə İsmayıl Gəncəyə gedirlər. O zaman belə bir adət varmış.

Xalq bayramları zamanı İrandan Azərbaycanın şəhərlərinə pəhləvanlar gəlirmişlər. Onlar şəhərlərin baş meydanlarında çıxışlar edir, müxtəlif hərəkətlər göstərmişlər. Tamaşaya yığılan adamlar da pəhləvana müxtəlif qiymətli hədiyyələr verirmişlər. Bəzən də pəhləvanlar tamaşaya gələnlərin arasından çıxan güclü adamlarla gülüşürmüşlər.

Koxa ilə İsmayıl Gəncədə olanda da şəhərə İrandan məşhur bir pəhləvan gəlibmiş. Pəhləvan müxtəlif hərəkətlər göstərəndən sonra camaata üz tutaraq soruşur ki, bəlkə aranızda kimsə mənimlə gülüşmək istəyir? Camaatdan səs çıxmır. Pəhləvan bir də tamaşaya yığılan şəhər əhlinə müraciət edir:

-Hamınızın qarşısında söz verirəm ki, kim mənim dizlərimi yerə gətirə bilsə, aldığım hədiyyələrin hamısını ona verəcəyəm.

Yenə də camaatdan səs çıxmır. İsmayıl koxaya deyir:

-Hüseyn əmi, icazə versən onun dizlərini yerə gətirərəm.

Koxa İsmayılın sözündən sevinir:

-Sən onun dizlərini yerə gətirə bilsən, sənə bir üçillik cöngə bağışlayaram.

Pəhləvan üçüncü dəfə camaata müraciət edir. İsmayıl cuxasının ətlərini kəmərinə taxıb meydana çıxır. Pəhləvan onun üstünə şığıyır. İsmayıl pəhləvanın ortasından tutub sıxır, onu yuxarı qaldırır yerə vurur. Pəhləvanın dizləri yerə elə zərblə dəyir ki, o, ayağa dura bilmir. Camaat İsmayılı alqışlayır. Koxa isə onun alından öpərək deyir:

-Qoy onun hədiyyələri özünə qalsın! Sənə bir yox, iki cöngə bağışlayıram.

Onlar işlərini görüb şad-xürrəm kəndə qayıdılar. Kəndə gələn kimi koxa İsmayıla iki cöngə bağışlayır.

Sonralar Kərbəlayı Hüseyn kişinin oğlu Alı İsmayılın

ƏLİMƏRDANLI
AŞIQ NƏCƏF

qızı Əsmət xanımla ailə həyatı qurur. Bu izdivacdan Tovuzun böyük sənətkarları Aşıq Nəcəf və Aşıq Məhəmməd, onların qardaşları Həsən və Mirzə, bacıları Mərmər və Zərnə dünyaya gəlirlər.

Odu sönmən yurd yerləri

Kərbəlayı Qurbanın özünün və övladlarının əsas yaşayış, yurd yeri olan Cilovdarlı kəndinin adına yazılı mənbələrdə ilk dəfə 1853-cü ildə Tiflis şəhərində tərtib olunmuş "Kavkazskiy kalendar na 1854" (1854-cü il üçün Qafqaz təqvimi) toplusunun 480-485-ci səhifələrində rast gəlinir. Haqqında söhbət gedən Cilovdarlı kəndi keçmişdə *Axınca çayı* ilə *Kür çayının* qovşağından gündoğana tərəf yerləşirdi. Kənd Axınca çayı tərəfdən Bozalqanlı, gündoğan tərəfdən Düz Qırıxlı kəndləri ilə qonşu idi. Cilovdarlı kəndinin çox əlverişli coğrafi şəraiti vardı. Qışlaq yeri kimi kəndin torpaqları əvəzsiz idi. Kürün sahili boyu uzanan meşələrdə o qədər ot, yarpaq

olurdu ki, heyvanlar üçün qışa əlavə ot tədarük etməyə ehtiyac olmurdu. Adamlar qış aylarında odun sarıdan da korluq çəkmirdilər. Kəndin 700 hektardan çox örüş yeri

vardı. Əsasən qoyunçuluq və maldarlıqla məşğul olan əhali varlı yaşayırdı. Yaylağa hazırda Ermənistan Respublikasının Berd rayonunun ərazisində yerləşən Qaranlıq dərə, Çiçəkli boyun, Gözəldərə yaylaqlarına gədirdilər. Yazda Əmirli ellərinin köçü başlananda Cilovdarlı camaatının da mal və qoyun sürüləri yaylaq yollarında qatara düzülürdü. Payız gələndə köç yaylaqdan geri qayıdırdı.

1920-ci ildə qurulan Sovet hökuməti insanların yüz illərdən bəri qərarlaşan həyat tərzinin nizamını, ahəngini pozdu. Kolxoz qurmaq bəhanəsi ilə adamların torpaqlarını, mal-qarasını, təsərrüfat alətlərini əllərindən aldılar. Torpaqsız, əmlaksız qalmış insanları zor gücünə kolxozlara yazmağa başladılar. O dövrdə Tovuzda xeyli alman yaşayırdı. Bunlar 1812-13-cü illərin Napoleon müharibələrindən sonra Avropanı bürüyən aclıq və səfələtdən can qurtarmaq üçün Rusiya ərazilərinə köçmüşdülər. 1819-cu il may ayının 10-da Şəmsəddin sultanlığı ləğv olunduqdan sonra Rusiya hökuməti mahalın ərazisinə xeyli alman köçürmüşdü. Almanları ən münbit torpaqlarda yerləşdirirdilər. Tovuzda gələn almanlar əsasən indiki Tovuz şəhərinin yerləşdiyi ərazidə məskunlaşmışdılar. *Nəmsə küçəsi*, *Nəmsə parkı* adları on-

lardan yadigar qalıb. Almanlar məskən saldıqları yerləri hər şeydən qabaq yaşamaq üçün ən zəruri vasitələrlə təmin edirdilər. Onlar Tovuzla kəhrizlərlə dağlardakı bu-
laqlardan təmiz içməli su çəkmişdilər. Bu kəhrizlərin bəziləri və onların Tovuzda tikdikləri şərab zavodu hələ də qalır.

Kolxozlaşma başlananda bolşeviklər almanlardan da kolxoza daxil olmalarını tələb etdilər. Onlar iki şərtlə kolxoza daxil olmağa razılıq verdilər. Birincisi kolxoz qurmaq üçün lazım olan torpağı onlar özləri seçmək istəyirdilər. İkincisi onların quracaqları kolxozda ancaq almanlar olacaqdı, buraya bir nəfər də olsa başqa millətin nümayəndəsi daxil olmayacaqdı. Bolşeviklər onların tələbləri ilə razılaşdılar. Almanlar da kolxoz qurmaq üçün Cilovdarlı kəndinin ərazisini seçdilər. Beləliklə cilovdarlıların ata-baba yurd yerləri almanlara verildi. Almanlar həmin ərazilərdə nümunəvi təsərrüfat yaratdılar. Onlar gözəl üzüm bağları saldılar, çoxlu akasiya ağacları əkdilər. Akasiya ağaclarının oduncağı bərk olur və torpaqda çürümür. Onlardan arabalar üçün ox düzəldir, üzüm bağlarında dirək kimi istifadə edirdilər. Yazda akasiya ağacları çiçəkləyirlər. Arıların onların salxım halında olan ətirli çiçəklərindən çəkdikləri bal çox qiymətli olur.

Almanların qurduqları kolxoz 1941-ci ilə qədər yaşadı. Böyük Vətən müharibəsi başlananda onları SSRİ-nin daxili rayonlarına sürgün etdilər.

1928-ci ildə cilovdarlıları Xunam düzünə köçürdülər. Onlar da orada özlərinin kolxozunu yaratdılar. Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin nümayəndələri də hamı kimi Xunama köçdülər və yeni yaşayış yerində özlərinin yeni həyatlarını qurmağa başladılar. Cilovdarlının köhnə yurd yerindəki qışlaq yeri isə 1991-ci ildə SSRİ dağılana qədər heç bir kolxoza və sovxozla verilmədi.

♡ Kür üstündə keçən ömür ♡

Kərbəlayı Qurbanın oğlu **Məmməd** çox qoçaq oğlan idi. Məmməd Kürün sahilində qayğısız böyümüşdü. Atası kəndin koxası olsa da, özünü kənd uşaqlarından üstün tutmaz, həmişə onlarla birlikdə gəzib dolanardı. Kürün sahilində böyüyən uşaqların iki böyük əyləncəsi vardı. Balıq tutmaq və Kürü üzüb keçmək. Məmməd başqa uşaqlardan fərqli olaraq balıq tutmağı sevmirdi. Ancaq Kürün gur sularını sinəsi ilə yaraq bu dəlisov çayı üzüb keçməkdən ləzzət alırdı. Yaz daşqınları zamanı, babalarımızın dili ilə desək Kür ağac başı ilə gələndə də Məmməd boz, bulanlıq ləpələrlə döyüşə-döyüşə qarşı sahilə keçirdi.

Cilovdarlı kəndinin qanşerində Kürün sol sahilində Şavadın meşəsi yerləşirdi. Bu meşə Allahın yaratdığı bir möcüzə idi. Orada əsrlərin yadigarı olan nəhəng palıd, qarağac, qovaq ağacları ilə yanaşı çoxlu tut, kol armudu, nar, iydə, alça, yemişan ağacları bitirdi. Ağacların başlarına sarmaşan cır üzümlər, böyürtikan və zirnec kolları bu meşəni keçilməz bir cəngəlliyyə çevirmişdilər. Bu cəngəlliyyənin içərisində meşədə yaşayan vəhşi çöl donuzlarının açıdıqları ciğırlardan başqa bir yol yox idi. Yaşlı kişilərin söylədiklərinə görə keçmiş zamanlarda Şavadın meşəsində ayıya da rast gəlmək olurmuş. Şavadın meşəsi həm Çar hökuməti, həm də Sovet hökuməti illərində əlinə silah alaraq xalqın qeyrətini çəkən qaçaqların məskəni olub. Kür sahillərinin şöhrət və bərəkəti olan bu gözəl meşə XX əsrin səksəninci illərində Şəmkir Su Elektrik Stansiyası tikiləndə keçmiş SSRİ-nin

paytaxtı Moskva şəhərindəki nazirliklərin birində oturan bir erməni məmurun təklifi ilə su altında qoyularaq məhv edildi.

Bir dəfə yaz daşqınları zamanı Kərbəlayı Qurbanın camışları Kürü üzüb Şavadın meşəsinə keçmişdilər. Camaat bundan xəbər tutanda bəziləri təəssüflənirdilər ki, yaxşı camışlar idi, heyif onlardan. Bəziləri də deyirdilər ki, buna baxın, kəsək durub daşın halını ağlayır, Kərbəlayı Qurbanın o qədər pulu var ki, istəsə lap bir sürü camış alar. Üzgüçülər isə sevincə içində idilər. Onlar Kərbəlayı Qurbana üz tutaraq deyirdilər:

-Ay koxa, heyifdir o heyvanlar, meşəyə girsələr bir də qayıtmayacaqlar. İki nəfərik, hərəmişə bir camış ver, gedib onları gətirək.

Bu zaman Kərbəlayı Qurbanın gedən söhbəti diqqətlə dinləyən və bunun nə ilə qurtaracağını gözləyən oğlu Məmməd dilləndi:

-Mən ölməmişəm ki, atamın camışları meşədə qalır.

Məmməd sözünü bitirən kimi öz kəhər atının belinə sıçrayıb Kürə tərəf çapdı. Bir nəfər Kərbəlayı Qurbanın başına yığılan adamlara səsləndi:

-Oğlanı saxlayın! O, hələ cavandır. Bilməyir ki buna Dəli Kür deyiblər. Onunla zarafat etmək olmaz. Kür çox əjdəha kimi oğlanları udubdur.

Kərbəlayı Qurban əlində tutduğu qəlyanı dodaqlarına sıxdı, onu var qüvvəsi ilə sümürdü, havaya bir topa acı tənəkəki tüstüsü buraxaraq arxayınlıqla dilləndi:

-O mənim oğlumdursa, Kür onu axıtmaz!

Kərbəlayı Qurbanın qohumlarından və onun xatirini istəyənlərdən bir neçə adam da atlarını minib Məmmədin arxasınca sürdülər. Onlar Kürün sahilinə çatanda gördükləri mənzərədən heyrətə düşdülər. Məmməd qəzəbli dalğaları yara-yara qarşıdakı sahilə tərəf üzürdü.

Onun atı isə sahilə dayanıb sahibini gözləyirdi. Xeyli müddət sularla çarpışdıqdan sonra Məmməd qarşıdakı sahilə çıxdı. Adamların üstündən elə bil ki, dağ götürdülər. Hamı dərindən nəfəs aldı. Məmməd əlinə bir ağac alıb camışlarını meşədən çıxartdı və onları sahilə tərəf qovdu. Heyvanlar özlərini suya vurub geri qayıtmağa başladılar. Onlar sahilə çıxana qədər Məmməd ağacların altında oturub dincini aldı. Nəhayət axırıncı camış da sudan çıxdı. Bu dəfə Məmməd özünü suya atdı. Xeyli üzəndən sonra yolunu gözləyən adamların alqış sədələri altında o da sağ-salamat sahilə çıxdı. Həmin gün Kərbəlayı Qurban bir cöngə kəsdirib camaata paylatdı.

Kürü keçib camışlarını qaytarandan sonra Məmməd bütün gecəni yata bilmədi. Başından müxtəlif fikirlər keçirdi. Doğrudan da bu Kür nə qədər insanları öz sularında qərq edərək bir əjdəha kimi udmuşdu. İnsanlara kömək etmək lazım idi. Məmməd bilirdi ki, Əmirli camaatının məskunlaşdığı ərəzidə Kürün üstündə bir neçə yerdə gəmi işləyir. Ürəyindən keçirdi ki, onun da bir gəmişi olsa, çox yaxşı olardı. O da adamları Kürün üstü ilə o tərəf bu tərəfə keçirərdi. Ancaq Məmməd ürəyindən keçənləri atasına demədi. Bu iş üçün o, hələ çox cavan idi. Kürün üstündə gəmi işlətmək insandan böyük təcrübə tələb edən iş idi.

İllər tez keçirdi. Bir gün Kərbəlayı Qurban baxanda gördü ki, oğlunun ailə qurmaq vaxtıdır. O, Məmmədi Qaraxanlı kəndindən Novruz Əliyevin atasının bacısı Səlimi xanımla evləndirdi. Kərbəlayı Qurban oğluna nə az, nə çox, düz üç gün-üç gecə toy çaldırdı. Toyun aşığı Bozalqanlı Aşıq Hüseyn idi. Toylarından bir il keçəndən sonra Məmmədin Səlimi xanımdan bir oğlu oldu. Oğlanın adını Teymur qoydular.

Məmməd kişinin oğlunun adının Teymur qoyul-

masının maraqlı tarixi vardı. Kərbəlayı Qurbanın Şəmsəddin mahalının rus ordusunda qulluq edən generalları Mirzə Hacı bəy Novruzov və Kərim bəy Novruzovla uzaq qohumluq əlaqələri vardı. Onların

sürülərini Qars yaylaqlarına da Kərbəlayı Qurbanın çobanları aparırdı. Kərbəlayı Qurbanın oğlu Məmmədlə Mirzə Hacı bəyin oğlu **Teymur bəy Novruzov** bir vaxtda anadan olmuşdular, yaşid idilər. Sonralar Teymur bəy hərbiçi olmuşdu. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti qurulanda müstəqil dövlətimizin ordusunda qulluq edən Teymur bəyə 1919-cu ildə general-mayor rütbəsi verilmişdi. Teymur bəy

Teymur bəy

1920-ci ildə Azərbaycan Sovet Rusiyasının XI Qızıl Ordu hissələri tərəfindən işğal olunanda başqa millətçi Azərbaycan zabitləri ilə birlikdə Gəncə şəhərində qiyam qaldıraraq bu orduya qarşı vuruşmuşdu. Gəncə qiyamı yatırıldıqdan sonra o, bu qiyamın sağ qalan təşkilatçıları ilə birlikdə Azərbaycana tərk edərək mühacirətə getmişdi. Xalqımızın qəhrəman oğlu general-mayor Teymur bəy Novruzov 1961-ci ildə 81 yaşında Fransanın Nitse şəhərində dünyasını dəyişmiş və orada dəfn olunmuşdur. Allah rəhmət etsin! Kərbəlayı Qurban öz nəvəsinə həmin Teymur bəyin adını qoymuşdu. Kitabımızın sonrakı səhifələrində görəcəyik ki, Teymurun həyatı da Teymur bəyin həyatı kimi faciələr içərisində keçmişdir.

Teymurun 6 yaşı olanda anası Səlimi xanım qəflətən xəstələnərək dünyasını dəyişdi. Uşağa Məmmədin bacısı Bibixanım baxmağa başladı. Məmmədin dünyaya, həyata olan marağı tamam söndü. Hər dəfə balaca oğlunun

həsətli gözlərinə baxanda gözlərinin yaşını saxlaya bilmirdi. O, elə bir iş tapmaq istəyirdi ki, həm özünün fikri dağılsın, həm də oğluna anasızlığını unutturub bilsin. Bu fikirlər içində çıxış yolu tapmayan Məmməd boş vaxtlarında atını sürüb gəmi işləyən yerə gedir, atını bir yerə hörükleyib saatlarla gəmiçinin hərəkətlərini izləyirdi. Bir müddət keçəndən sonra Məmməd bu minvalla demək olar ki, gəmiçilik sənətini əməlli-başlı öyrənə bildi. Məmməd öz arzusunu atasına demək qərarına gəldi. Bir gün səhər yeməklərini yeyəndən sonra Məmməd atasından soruşdu:

-Ata, gərək ki, Aşağı Ayıflı kəndində sənin Hüseyn ağa adlı bir dostun vardı?

Kərbəlayı Qurban təəccüblə oğluna tərəf baxdı:

-Hüseyn ağa yenə də mənim dostumdur. Necə bəyəm?

Məmməd ürəyindəki fikrini atasına açıqladı:

-Ata, deyirlər ki, o kişi yaxşı gəmi düzəldir. Şəmkirdən Girzana qədər Kürün üstündə işləyən gəmilərin çoxunu o düzəldib. İstəyirəm ki, ona bir gəmi düzəldirək. Cilovdarlı kəndinin də Kürün üstündə öz gəmisini olsun.

Kərbəlayı Qurban oğlunun sözlərindən heyrətləndi:

-Kürün üstündə gəmi işlətmək hər oğlun işi deyil. Bəs bu gəmini kim işlədəcək?

Atasının sualı bu şəkildə verməsi Məmmədin ümidlərini artırdı. O, inamla cavab verdi:

-Mən işlədəcəyəm!

Qurban kişi oğlunu fikrindən çəkəndirmək istədi:

-Camaat da deyəcək ki, Koxa Qurban oğlunu Dəli Kürün üstündə gəmiçi işlədir.

Məmməd inadından dönmədi:

-Bunun nəyi pisdir ki?

Qurban kişi deməyə söz tapmadı. Məmməd isə atasını razı salmağa çalışdı:

-Savab qazanmaq üçün buradan Kərbəlaya gedib-gəlmisən. Mən də savabı bu yolla qazanacağam.

Oğlu ilə aralarında olan bu söhbətdən sonra Kərbəlayı Qurban Hüseyn ağanı Cilovdarlıya dəvət etdi. Hüseyn ağa Girzanda gözəl bir gəmi düzəltdi. O, işlədiyi müddətdə Məmməd bütün günü onun yanında olurdu. Hüseyn ağa işləyə-işləyə həm də Məmmədə gəmiçilik sənətinin incə-liklərindən danışır, ona köhnə gəmiçilərin başlarına gələn maraqlı əhvalatlardan söhbət açırdı. Gəmi hazır olandan sonra Məmməd Girzan kəndinə köçdü və ömrünün sonuna qədər Kürün üstündə gəmişi ilə adamları bir sahildən o biri sahilə keçirməklə məşğul oldu.

Atasının gəmiçi işlədiyi illər Teymurun uşaqlıq həyatının ən gözəl, maraqlı günləri idi. O, bu günləri heç vaxt unutmurdu. İsti yay günlərində atası gəmi ilə insanları bir sahildən o biri sahilə keçirəndə o da gəminin qırağından yapışaraq o biri sahilə tərəf üzür, suyun dərini yerinə çatanda gəmiyə dırmaşır, oradan Kürə tullanaraq sürətlə sahilə tərəf üzürdü. Bu hərəkətləri sayəsində Teymur hələ 10-11 yaşı olanda mahir bir üzgüçüyə çevrilmişdi.

Qanlı hekayət

1928-ci il cilovdarlılar üçün kədərli bir il oldu. Düzdür, il yaxşı keçirdi, çöllərdə yovşanın ətri adamı bihuş edirdi. Ancaq adamlar illərdən bəri yaşadıkları, hər daşında, torpağında, dərəsində bir xatirə yatan ata-baba torpaqlarından, yurd yerlərindən ayrılmaq məcburiyyətində qalmışdılar. Bolşeviklər bu torpaqları kolxoz yaratmaq üçün Tovuzda yaşayan almanlara vermişdilər. Artıq alman koloniyasının tovuzluların Kal adlandırdıqları ağsaqqalı Karl başda olmaqla alman nümayəndələri ərazini gəzir, öz gələcək planlarını götür-qoy edirdilər. Cilovdarlılar isə kolxoz yaratmaq üçün Xunam düzündə onlara verilmiş torpaqlara köçürdülər. Onlar da burada özlərinə yeni kənd salmalı idilər. Az-çox imkanı olanlar Ermənistanın Sovet hökuməti qurulandan sonra Şəmsəddin mahalının torpaqları hesabına yaradılmış qonşu Şəmsəddin (indiki Berd) rayonunun bütün günü Tovuzda iş axtaran ermənilərinə sarı torpaq və samandan ayıbalası kərpic kəsdirir və onlardan özlərinə balaca evlər tikdirirdilər. Evlərin üzərini qamışla örtür, onun da üstündən sarı torpaqdan hazırlanmış pəlçiqdən suvaq çəkirdilər. Yaşamaq üçün tikilən evlərin yanından mal-qara və qoyunlar üçün uzun tövlələr tikirdilər. Pulu olmayanlar isə tələm-tələsik içərisində daldalanmağa qazma damlar tikir, ailəsini oraya yığdılar. Kənd camaatının mal-qoyunu hələ Kürün sahilindəki qışlaq yerlərində idi. Söz gəzirdi ki, Xunama köçən kimi bolşeviklər bütün mal-qoyunu adamların əlindən alıb kolxoza verəcəklər. Bu xəbər çıxandan sonra ağıllı və zirək adamların ayağı Qovlardakı mal bazarından

kəsilmirdi. Onlar öz mallarını yavaş-yavaş burada xırd edirdilər.

Cilovdarlı kəndinin başqa sakinləri kimi Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin də ata-baba torpaqlarını almanlara vermişdilər. Ancaq onların mal-qarası və qoyun sürüləri çox idi. Əgər gəzən xəbərler doğru idisə, bu qədər var-dövləti Xunama aparıb bolşeviklərə yem etmək ağılsızlıq olardı. Nəslin ağsaqqalları məsləhət etdilər ki, hər ailə üçün bir neçə inək, at, öküz, bir qədər də qoyun saxlasınlar. Qalan malları isə Xunama köçməmiş satıb pula çevirsinlər. Saxlamaq üçün pul daha etibarlı və təhlükəsiz idi. Gələcəkdə hər şey yaxşı olsaydı, pul olandan sonra mal-qoyun almaq çətin deyildi.

Teymurun atası Məmmədin ondan bir neçə yaş böyük olan qardaşı Rəsul bir neçə il idi ki, həmkəndlisi Kərbəlayı Paşa ilə Qovlarsarı bazarında alver edirdi. Onlar bazardakı bütün dəllalları və ulamçıları tanıyırdılar. Onları tanımadan bazarda mal satmaq müşkül məsələ idi. Adamı bir su içim saatda aldadıb yola salardılar.

Cilovdarlı ilə Qovlarsarı arasındakı yolun uzunluğu təqribən on beş-iyirmi kilometr olardı. Bu yolu bir gündə həm getmək, həm bazarda alver etmək, həm də geri qayıtmaq at və faytonların əsas nəqliyyat vasitəsi olduğu o keçmiş əyyamlarda qeyri-mümkün bir şey idi. Ona görə də daimi olaraq bazara gedib-gələn adamlar hər şeydən qabaq orada qonaq evi tapırdılar. Kərbəlayı Paşa ilə Rəsul da bazardan yuxarıda özlərinə bir qonaq evi tapmışdılar. Evin qadını bir az ayağı sürüşkən idi. Rəsulla onun arasında gizli məhəbbət əlaqəsi yaranmışdı. Qonşular bunu hiss etmişdilər. Bir gün onlardan biri qadının ərinə dedi ki, sənin qonağın düz adama oxşamır. Ev sahibi hiss etdirmədən arvadı ilə Rəsulun hərəkətlərinə göz qoymağa başladı. O, gördü ki, imkan düşdükcə onlar bir-birinə göz-

qaş edirlər. Kişi Rəsulu öldürmək qərarına gəldi. Növbəti bazar günü o, arvadına belə bir tapşırıq verdi:

-Ola bilsin ki, axşam mən evə bir az gec gəldim. Qonaqların süfrəsini bacanın altında açarsan. Ortalığa da çıraq yandırıb qoyarsan ki, mən gələnə qədər onlar rahat çay-çörək yeyib, söhbət etsinlər.

Bazara getmək vaxtı çatanda gözlənilmədən Rəsulun işi çıxdı. Kərbəlayı Paşa bazara Məmmədlə gedəsi oldu. Onlar bazarda aldıklarını aldılar, satdıqlarını satdılar, axşam düşəndə qonaq evinə getdilər. Qadın ərinin tapşırığı kimi qonaqlara bacanın altında süfrə açdı, ortalığa yanar çıraq qoydu. Məmməd çox gözəl idi. Ev sahibinin arvadı ona həvəslə qulluq edirdi. Ev sahibi əlində tüfəng bacadan bunları görürdü. Arvadının hərəkətlərindən o, Məmmədi Rəsul hesab etdi. Ev sahibi Məmmədi nişan alıb tətiiyə çəkdi. Məmməd birçə onu deyə bildi ki, birçə dəfə qapınızı açıb bir qismət çörəyinizi yemişdim, niyə zəhər etdiniz? Ev sahibi başa düşdü ki, səhv edib. O, Kərbəlayı Paşanı da vurmaq istədi. Kərbəlayı Paşa çırağı söndürüb qaranlıqda qəbristanlığa tərəf qaçdı və köhnə bir qəbrin içində gizləndi. Ev sahibi nə qədər axtarsa da, onu tapa bilmədi. Kərbəlayı Paşa bir müddət qəbrin içində qaldı. Ətraf sakitləşəndən sonra o, qəbirdən çıxıb piyada özünü Cilovdarlıya çatdırdı. O, Rəsulu tapıb olanları ona danışdı. Rəsul günahını başa düşdü. Məmmədin meyidini götürmək üçün səhər açılmamış Qovlarsarıya araba göndərdilər. Səhər Məmmədin meyidini Cilovdarlıya gətirdilər.

Atası vurulanda Teymurun on iki yaşı vardı. Girzanda yaşadıqlarından baş verənlərdən xəbərsiz idi. Səhər tezdən o, atını minib heyvanlarını çölə aparmışdı. Günorta üstü olardı. Teymur gördü ki, ona tərəf bir atlı

gəlir. Atlı onun yanına çatanda salam-kələmsiz dedi:

-Ay oğul, atan bərk xəstələnib, özünü ona çatdır. Heyvanlarından narahat olma, onlara mən baxacağam.

Teymur quş kimi atının belinə sıçrayıb Cilovdarlıya tərəf sürdü. Dünya gözündə qaralmışdı. Axınca çayını, Bozalqanlı qışlağını necə keçdiyindən xəbəri olmadı. At da sanki onun ürəyindəki narahatlığı hiss etmişdi, var qüvvəsi ilə irəliyə tərəf çapırdı. Kəndə çatanda Teymur özü də, atı da qan-tərə batmışdı. Atasını hələ götürməmişdilər. O, heç kimə bir söz demədən atasının soyuq cənazəsini qucaqlayıb onun üz-gözündən öpürdü. Adamlar da ağlayırdılar. Təkcə Teymurun əmisi oğlu Əşrəf ağlamırdı. Onun gözlərində qisas qığılcımları yanırı.

Məmmədi Cilovdarlı qəbristanlığında doğmalarının yanında torpağa tapşırıdılar. Molla duasını oxuyub qırağa çəkildəndən sonra Əşrəf əmisinin qəbrinin başına keçdi və hamının eşidəcəyi bir səslə and içdi:

-Əmi, məzarının başında and içirəm ki, sənin qanını yerdə qoymayacağam, qisasını alacağam.

Buzlu, şaxtalı 1929-cu il

İlin axırına qədər köhnə Cilovdarlı kəndində Kürün qırağında heç kəs qalmadı. Hamı elliklə Xunama köçdü. Rəsul Xunamda özünə çiy kərpicdən ikiotaqlı bir ev tikdirmişdi. Qohumlar məsləhət etdilər ki, Teymur üçün də ayrıca bir ev tikdirsinlər. Ancaq Rəsul onların təkliflərini heç eşitmək də istəmədi:

-Teymur qardaşımın yeganə oğul yadigarıdır. Bundan sonra o mənim övladlarımın şahıdır. Evim də, eşiyim də onundur.

Teymur əmisi evində yaşamağa başladı. Rəsulun həyat

yoldaşı Mileylə xanım ona çox yaxşı qulluq edirdi. Uşaq sınımasın deyə o, yeməyin də, geyməyin də yaxşısını ona verirdi. Qohumlarla söhbət edəndə Mileylə xanım deyirdi ki, heç vaxt onu balalarımın seçməyəcəyəm, elə edəcəyəm ki, Teymur yetimliyini hiss etməsin. Ancaq bibisinin bütün cəhdlərinə baxmayaraq Teymurun ürəyində və gözlərində bir ata niskili, ata həsrəti vardı. Bu niskil onun ürəyindən və gözlərindən heç zaman silinmədi.

Məmmədin birinci həyat yoldaşı dünyasını dəyişəndən sonra Anası Koxa Mələk onu qardaşı İsmayılın qızı Reyhan xanımla evləndirmişdi. Reyhan xanım əvvəlcə əmisi Alışgəndərin oğlu Səmədullahın həyat yoldaşı olmuşdu. Reyhanın Səmədullahdan Məmməd adlı bir oğlu dünyaya gəlmişdi. Əliyev Məmməd Səmədullah oğlu sənət aləmində Cavan Alay kimi tanınan Şair Alay Səmədovun atası idi.

Səmədullah çox igid adam idi. Tovuzun tanınmış adamları ondan qorxurdular. Bir gün onlar bir adama xeyli pul verərək Səmədullahı yaylaq yolunda vurdurmuşdular. Səmədullahın bibisi oğlu Əşrəf də onun qatilini öldürmüş, evini yandırmışdı.

Məmmədin ikinci həyat yoldaşı Reyhan xanımdan Mələk adlı bir qızı olmuşdu. O, vurulanda bu qızının dörd yaşı vardı. Məmmədin ölümündən sonra Məmməd Səmədullah oğlu anası Reyhanı və bacısı Mələyi Əlimərdanlıya öz yanına köçürdü. Mələk Əlimərdanlıda böyüdü və Əlimərdanlıda Qələndərli nəslindən Şəmşəd İbad oğlu ilə ailə qurdu.

Xunamda məskunlaşma çox çətin gedirdi. Yeni Cilovdarlı kəndinin mənzərəsi cəhənnəmi xatırladırdı. Bir dənə də ağacın, yaşıllığın olmadığı düzün ortasındakı qazma damlar və balaca kərpic evlərin cansızlığı

mənzərəsi adamın ürəyini ağrıdırdı. İçməli su yox idi. Adamlar heyvanlarını suvarmaq üçün də su tapmırdılar. Hər iki məqsəd üçün 1879- cu ildə Nəsim sultanın nəvəsi Süleyman bəyin çəkdiyi Əmirli arxının suyundan istifadə olunurdu. Bu arxın da çəkilməsinin maraqlı tarixi vardı.

Nəsim sultanın nəvəsi Süleyman bəy Çar ordusunda qulluq edirdi. O, bu ordunun sıralarında polkovnik, bəzi köhnə kişilərin danışdıqlarına görə isə general-mayor rütbəsinə qədər yüksəlmiş. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, Tovuzun bir çox nəsilləri kimi Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin də Süleyman bəylə qohumluq əlaqələri olub. Belə ki, Koxa Mələyin anası Süleyman bəyin əmisi oğlu Şəmşəd ağanın bacısı idi. Süleyman bəy öz hərbi xidməti ərzində çox yerlər görmüşdü, böyük həyat təcrübəsi vardı. Bir gün o, Əmirli camaatının ağsaqqallarını bir yerə yığıb dedi:

-Dünya qarışıq. Bizim isə əhalimizin sayı artır. Əgər Xunam düzünə su çıxartmasaq, gələcəkdə nəvənəticələrimiz çörək sarıdan korluq çəkəcəklər. Mən təklif edirəm ki, Xunam düzünə Torpaqqalaya qədər su arxı çəkək. Ağsaqqallar bəyin fikrini bəyəndilər. Tovuzun Ağdam kəndinin yaxınlığında arxın dəhnəsi üçün yer seçildi. Oradan Torpaqqalaya qədər arxın çəkilməsi üçün nəzərdə tutulan məsafə ölçüldü. Bu məsafə Əmirli camaatının nəsilləri arasında işlək kişilərin sayına görə bölündü. Camaat bu qiymətli işə elliklə çıxdı. On günə arx işləndi. On birinci gün Süleyman bəy bütün Əmirli camaatını arxın dəhnəsi olan yerə dəvət etdi. Bəy yaxşı hazırlıq gördürmüşdü. Cöngələr qurban kəsildi. Arxa su buraxıldı. Hamı süfrə başında əyləşəndə Süleyman bəy ayağa qalxdı, üzünü arxın dəhnəsinə tutaraq danışmağa başladı:

-Ey Əmirli camaatı! Bu gün biz hamımız birlikdə böyük bir iş gördük. Biz on günlük zəhmətimizlə övladlarımızı gələcəkdə çörək dərdi çəkməkdən azad etdik. Bu işimizə görə onlar həmişə bizə rəhmət oxuyacaqlar. Xunama su çıxartmaq mənim arzum idi. Mən bu arzuma çatdım. İndi sizdən iki xahişim var. Birincisi mehribanlığınızı, birliyinizi həmişə belə qoruyub saxlayın. İkincisi öləndə məni elə yerdə dəfn edərsiniz ki, oradan baxanda Əmirli arxının dəhnəsi görünsün. Əmirli camaatı bəyin hər iki vəsiyyətini yerinə yetirdi.

Adamlar həm içmək, həm də heyvanlarını suvarmaq üçün Əmirli arxının suyundan istifadə edirdilər. Adı günlərdə arxın suyu çox təmiz olurdu. Çünki, o zaman arxa zibil atmırdılar, arxın suyunda çirkli əşya yumurdular. Ancaq yaz aylarında dağlarda qarlar əriyəndə və yağışlı günlərdə vəziyyət dəyişirdi. Bu zaman Əmirli arxının suyu bulanırdı. Belə olanda suyu su daşlarından keçirib içirdilər. Su daşları xüsusi olaraq su süzmək üçün ortası çökəldilmiş daşlar idi. Daşın çökəldilmiş hissəsi 15-20 litr su tuturdu. Təmizlənmək üçün daşın çökək hissəsinə tökülən su daşın alt təbəqəsindən damcı-damcı süzülərək onun altına qoyulmuş qaba yığılırdı. Belə su bulaq suyu kimi təmiz olurdu.

Cilovdarlığın yayı da dözülməz olurdu. Bir dənə də kölgəlik ağacın olmadığı Xunam düzündə tarlalarda adamlar yandırıcı günəş şüalarından əziyyət çəkirdilər. Bütün bunlar azmış kimi 1929-cu ilin qışı çox sərt keçdi. Güclü şaxtalar Kür çayını dondurdu. İçməli su çətinliyi yarandı. Adamlar ev heyvanlarını suvarmaq üçün qarı əridirdilər. Evləri qızdırmaq üçün odun və gərmədən istifadə olunurdu. Odunu Kürün sahilindəki meşələrdən araba ilə gətirirdilər. Öküzlər sürüşməsin deyər Kürün üstünə saman tökərək yol düzəltmişdilər. Bu yolla ara-

balarla Kürün sol sahilindəki Uzunca meşəsinə keçir, oradakı ağacların qurumuş qol-budaqlarını doğrayıb arabalara yükləyərək kəndə gətirirdilər.

Bir dəfə axşam yeməyini yeyəndə Teymurun əmisi Rəsul oğlanları Şəmistanla Hidayətə tapşırıq verdi:

-Gedin, yatın! Səhər tezdən Uzunca meşəsinə oduna gedəcəyik.

Teymur Şavadın meşəsinə görmüşdü. Atası gəmiçi işləyəndə dəfələrlə gəmi ilə Kür çayını o tərəf bu tərəfə keçmişdi. Ancaq o, Uzunca meşəsində olmamışdı. Qış vaxtı hər yerin qarla örtüldüyü bir vaxtda araba ilə oduna getməyin öz ləzzəti vardı. Teymur əmisi ilə oduna getmək arzusu ilə yuxudan hamıdan qabaq durdu. O, əmisi və əmisi oğlanları ilə birlikdə süfrə arxasında əyləşəndə Rəsul kişi təccüblə soruşdu:

-Teymur, oğul, sən niyə belə tezdən oyanıbsan?

Teymur cavab verdi:

-Mən də sizinlə oduna getmək istəyirəm.

Rəsul kişi razı olmadı:

-Ay oğul, hava çox soyuqdur, sən uşaqsan, bu şaxtada sənin çöldə nə işin var?

Mileylə xanım Teymurun tərəfini saxladı:

-Uşağı sındırma, qoy getsin! Əynini qalın geydirərəm. Arabada öküzlərə götürdüyünüz otun üstündə əyləşər.

Rəsul kişi deməyə söz tapmadı. Teymur isə ürəyində bibisinə minnətdarlıq etdi. Mileylə xanımın çox böyük ürəyi vardı. Rəsul kişi özü də hər an Teymura qayğı ilə yanaşırdı. O, qardaşının yeganə oğul yadigarını incik salacaq bir iş görmürdü. İndi də qışın şaxtasında onun da onlarla birlikdə əziyyət çəkməsini istəməirdi. Axı Uzunca meşəsinə gedib-qayıtmaq azı 20 kilometr yol edirdi. Soyuq havada yolun əziyyətlərini də nəzərə alanda Rəsul kişinin nəzərində bu 13 yaşlı uşaq üçün çox çətin və

əziyyətli bir iş idi. Ancaq burada Rəsul kişinin nəzərə almadığı bir şey vardı. O da Teymurun uşaq təxəyyülünün yaratdığı romantika idi. Təsəvvür edin ki, siz şaxtalı havada qarın üstü ilə oduna gedirsiniz. Ətrafda canavarlar ulaşırlar. Ancaq siz qorxmadan irəliləyirsiniz. Bibisinin sözləri Teymuru xəyaldan ayırdı:

-Teymur, sən arabaya min!

Teymur arabaya minib əmisinin yolda öküzləri yemləmək üçün qoyduğu otların üstündə oturdu. Bu dəfə o, əmisinin səsinə eşitdi:

-Ehtiyatlı ol, baltalar ayağınızı kəsməsin!

Rəsul kişi ilə Şəmistan da arabaya mindilər. Onlar yola düşdülər. Yolun düzənlik hissəsini rahat getdilər. Qabaqa eniş vardı. Rəsul kişi ilə Şəmistan araba sürüşməsin dəyə təkərlərə zəncir bağladılar. Öküzlər yavaş-yavaş arabanı enişdən Kürün sahili boyunca uzanan düzənliyə çıxartdılar. Rəsul kişi arabanı dayandırdı. Onlar təkərlərə bağladığı zəncirləri açdılar və yollarına davam etdilər. Gördükləri Teymura ləzzət verirdi. Bircə onun xəyalında canlandığı arabanın arxasınca qaçan canavarlar gözü dəymirdi.

Kürün sahilinə çatanda gördüyü mənzərə Teymuru valeh etdi. Onun nəzərində dünyanın ən böyük çayı olan Kür başdan-başa donmuşdu. Teymur Kürün sahilində böyümüşdü. Atası dəfələrlə gəmi ilə onu bir sahiləndən o birinə keçirmişdi. Bəzən isə adam olmayanda o, saatlarla gəmidə oturub Kürün sularına tamaşa etmişdi. Elə olmuşdu ki, yeməklərini də gəmidə yemişdilər. Teymur Kürün daşan vaxtını da görmüşdü, quruyan vaxtını da. Bir dəfə yayda su elə azalmışdı ki, Əşrəf əlindən tutub yeri-yeri onu qarşı sahilə keçirmişdi. Ancaq Teymur belə mənzərə görməmişdi. Onlar saman tökülən yolla Kürün sol sahilindəki Uzunca meşəsinə keçdilər.

Uzunca meşəsi Kürün sol sahili boyunca yuxarıda Qızıl yulğun meşəsinin qurtaracağından başlanıb aşağıda Ceyran çölündən baş götürüb düz Kürə dirənən Ayı dərəsinə qədər uzanırdı. Əmirli ellərinin qışlaq yerlərindən olan bu meşədə bəzən Sovet hökumətini qəbul etməyərək əlinə silah götürüb bu hökumətə qarşı mübarizə aparan qaçaqlar da gizlənidilər. Əmirli camaatında satqınlıq olmadığına görə onlar bu meşədə əmin-arxayın yaşayırdılar. Tovuzun adlı-sanlı qaçaqlarından Qandal Nağı, Hacı Rəhim oğlu Zeynalabdi, Telli Əsəd uzun müddət bu meşədə məskən salmışdılar.

Rəsul kişi kənddən çıxanda arabaya qoyduğu otdan öküzlərin qabağına tökdü ki, onlar dincəlib güclərini bərpa etsinlər. Sonra o, ətrafdakı quru çırpılardan Teymur üçün ocaq qaladı. Rəsul kişi bu işləri görəndən sonra üzünü Teymura tutdu:

-Sən öküzlərimizdən muğayat ol. Ara bir də ocağa çılcırpı at ki, ocaq sönməsin. Həm özün üşüməyəsən, həm də biz üşüyəndə gəlib qızınacaq. Arabadan da aralanma, meşə canavarla doludur.

Rəsul kişi ilə Şəmistan arabanın götürəcəyi qədər odun qırdıqdan sonra Teymurun yanına gəldilər. Ocağa bir qədər çırpı atdılar. Əllərini qarla yuyub süfrə açdılar. Yeməklərini yeyəndən sonra arabanın içində qalan otu bir qırağa qoydular ki, yolda dinc yerə çıxanda yenə öküzləri yemləsinlər. Onlar qırdıqları odunları arabaya yüklədilər. Yerə boşaltdıqları otu arabanın qabaq qolunun üstünə sərdilər. Əmisi Teymura dedi:

-Sən otun üstündə oturub cilovları tutacaqsan. Cilovları boş yerə çəkib öküzləri incitmə. Qabaq yoxuşdur. Özləri gedəcəklər. Bircə qarəsuyun yanından keçəndə öküzlərə su verəcəyik.

Rəsul kişi Teymura tapşırıqlarını verəndən sonra onlar

kəndə tərəf üz tutdular. Teymur arabanın qabaq qolunun üstündə əyləşib cilovları tuturdu. Əmisi ilə Şəmistan isə biri arabanın sağ, o biri isə solu ilə irəliləyirdi. Kürü keçdilər. Bir qədər gedəndən sonra qarəsuya çətdilər. Havadakı şaxtaya baxmayaraq qarəsuyu buğlanırdı. Əmisinin göstərişi ilə Teymur arabanı dayandırdı. Şəmistan kənddən çıxanda götürdüyü vedrə ilə qarəsudan su gətirib öküzləri suvardı. Qabaq yoxuş idi. Öküzlərə dinclik verəndən sonra hərəkətə başladılar. Rəsul kişinin öküzləri güclü öküzlər idi. Onlar birinci yoxuşu çətinlik çəkmədən çıxdılar. İkinci yoxuşu ayağında rahat yer vardı. Rəsul kişi burada heyvanlara bir az da dinclik verdi. Öküzlər tərənəndə bir də ikinci yoxuşun başında dayandılar. Rəsul kişi onların hərəsinin qabağına bir çəngə ot tökdü. Öküzlər otlarını yedilər, güclərini bərpa etdilər. Daha yol rahat idi. Axşamüstü gəlib evə çətdilər.

Yeni həyatın yeni faciələri

Kolxoz quruculuğu çox çətin bir şəraitdə başlandı. Torpağı və var-dövləti zorla əllərindən alınmış insanlarda nə yaşamağa, nə də işləməyə həvəs yox idi. Kolxoz quruluşu insan istismarının ən dəhşətli metodu idi. İnsanlar qazanclarının nə olacağını bilmədən səhərdən axşama qədər kolxoz tarlalarında və müxtəlif təsərrüfat işlərində işləməli idilər. Heç kəs işdən qala bilməzdi. Etiraz edənləri ailəsi və uşaqları ilə birlikdə Rusiya, Qazaxıstan və Özbəkistanın insan yaşamayan guşələrinə sürgün edirdilər. Çox zaman isə “Üçlük” adlanan hərbi səhra məhkəmələri kolxoz quruluşunun düşmənlərini və imkanlı adamları camaatı qorxuya salmaq üçün elə onların gözləri qabağında güllələyirdilər. Bu isə haqlı

narazılıqlara səbəb olurdu.

1929-cu ildə Şəkinin Göynük kəndində Molla Mustafa Şeyxzadənin başçılığı altında böyük bir silahlı üsyan baş verdi. Az bir vaxtda üsyan ətraf kəndləri və rayonları da əhatə etdi. Şəmkir rayonunun Düyərli kəndindən olan Hacı Axund da başına xeyli adam yığaraq hökumətə qarşı çıxdı. Tovuzun Əmirli ellərindən Qaraxanlı kənd sakini Hacı Rəhim oğlu Zeynalabdı hər vasitə ilə Hacı Axunda kömək edirdi. Bozalqanlı kəndinin koxası Kərbəlayı Əsəd Paşa oğlu da dəstə bağlayıb Ceyran çölünə çəkilməmişdi. Bu üsyanları yatırmaq üçün bolşeviklər Şəkiyə nizami ordu qüvvələri yeritdilər. O biri üsyançıları isə NKVD qüvvələrinin köməyi ilə məhv etdilər.

Bütün bunlar Rəsulun gözləri qarşısında baş verirdi. Var-dövlətlərini könüllü olaraq hökumətə təhvil vermələrinə, kolxoza daxil olmalarına baxmayaraq ataları Kərbəlayı Qurban uzun müddət koxa işlədiyinə görə onlar hökumətin nəzərində etibarsız adamlar hesab olunurdular.

Xunama koçəndən sonra Kərbəlayı Qurbanlı nəslini hökumətin nəzərindən sala biləcək bir əhvalat da baş verdi. Məmmədin ölümündə Kərbəlayı Paşanın heç bir günahı olmasa da, hamı deyirdi ki, Məmmədi o güdaza verib. Buna görə də Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin həm qocaları, həm də cavanları aşkarda hiss etdirməsələr də, gizləndə Kərbəlayı Paşanı aradan götürmək istəyirdilər. Kərbəlayı Paşa da ayıq adam idi. Onlara öz məqsədlərini həyata keçirməyə imkan vermirdi.

Məmmədin qardaşı Məhəmmədin oğlu **Əşrəf** çox qorxmaz oğlan idi. Kərbəlayı Paşanın qardaşı Həsən taxıl əkməmişdi. Kərbəlayı Paşa bilirdi ki, Kərbəlayı Qurbanlılar onu vuracaqlar. O, taxılı sulamağa Həsəni göndərdi. Kərbəlayı Qurbanın bacısı oğlu Çopur Ali oğlu bunu

biləndə Əşrəfi də götürüb suyun dəhnəsi olan yerə getdi. Onlar Həsənin suyunu kəsdilər. Həsən suyu açmağa gələndə Əşrəf onu güllə ilə vurub qaçaq düşdü.

Rəsul Cilovdarlı kəndində yüksək nüfuz sahibi idi. Ölkənin qarışıq vaxtında onun xalq arasındakı nüfuzu bolşeviklərə çox lazım idi. Qardaşı oğlunun qaçaq düşməsinə baxmayaraq Rəsulu Cilovdarlı kəndinə kənd sovetinin sədri, o zamankı dillə desək ispolkom təyin etdilər. Rəsul başa düşürdü ki, onun bu vəzifəyə təyin olunması bir sınaqdır. Buna görə də o, var qüvvəsi ilə çalışırdı. Yuxunu özünə haram etmişdi. Bəzən səhəri də səhələrdə açırdı. Ancaq nə qədər işləsə də, çalışsa da, bir gün bolşeviklərin əlinə onu da məhv etmək üçün fürsət düşdü.

Yayın cırhacı vaxtı idi. Camaat Xunam düzündə taxıl biçirdi. Hökumət kolxozçuları ruhlandırmaq üçün onlara zəhmət haqqından əlavə un, qənd, çay, şəkər tozu norması verirdi. Bu məhsulları ispolkomlar rayon mərkəzindən götürür, sonra isə sahədə işləyən adamlara paylayırdılar. Rəsul rayon mərkəzindən bir araba qənd, şəkər, çay və başqa zəruri məhsullar götürüb kəndə qayıtmışdı. O, bu məhsulları adamlar günorta üstü fasiləyə çıxanda onlara paylamaq üçün arabanı bacardığı qədər tez sürməyə çalışırdı. Hava çox isti idi. Göydən od yağırı. Kəndin kənarında bir göl düzəltmişdilər. Arabir arxın suyunu açıb gölü su ilə doldururdular ki, arxın suyu kəsiləndə adamlar heyvanlarını oradan suvarsınlar. Susuzluqdan yanan kəllər gölə yaxınlaşanda arabanı çəkib suya saldılar. Özləri də sərinləmək üçün suyun içində uzandılar. Rəsul nə qədər çalışsa da, onları göldən çıxara bilmədi. Arabanın içindəki qənd, şəkər tozu, duz kimi məhsullar əriyib suya qarışdı, un, çay kimi məhsullar isə yararsız vəziyyətə düşdü. Bu hadisədən sonra “Üçlük” Rəsulu

camaatın gözü qabağında mühakimə etdi. Rəsul başına gələnləri olduğu kimi danışdı. Camaatın arasından biri ayağa qalxıb çıxırmağa başladı:

-O, xalq düşmənidir, bunları qəsdən edib. Atası Kərbəlayı Qurban da koxa idi. Onu cəzalandırmaq lazımdır ki, başqalarına da dərs olsun!

Bu zaman ixtisasca müəllim olan Tapdıq adlı bir kişi ayağa durub Rəsulu müdafiə etdi:

-O, bunları qəsdən etməyib. Yayın istisindən yanan heyvanlar arabını çəkib gölə salıbdır. Burada nə var ki?

Ancaq kim idi Tapdıq kişinin sözünə qulaq asan. Rəsulu həbs etdilər. O, tək deyildi. Həmin vaxtlarda Tovuz rayonunun Qovlar kəndindən Hacıyev Əli Əsgər oğlu, Əlimərdanlı kəndindən Muradov Qadir Məşədi Bəşir oğlu və başqaları da Sovet hökumətinə qarşı təbliğat apardıqları üçün "Üçlük" adlanan hərbi səhra məhkəməsinin qərarı ilə həbs olunmuşdular. Dustaqları bir neçə gün Tovuz şəhərində NKVD-nin zirzəmisində saxladıqdan sonra xüsusi vaqonla Bakıya göndərildilər. Qatar Tovuz dəmir yolu vağzalından tərpnəndə dustaqlar imkan tapıb vaqonun pəncərəsindən məktub tullamışdılar. Bu məktub onların çoxu, o cümlədən Rəsul kişi üçün son məktub oldu.

Rəsul kişini və yoldaşlarını Bakı şəhərindəki Bayıl türməsinə saldılar. Onları burada bir neçə gün təkadamlıq kameralarda dözülməz şəraitdə saxladılar. Bayıl türməsindəki rütubətli kameralara gün işığı düşmürdü. Yerə su tökürdülər. Üstündə oturmağa heç nə yox idi. Kameranın divarına bərkidilmiş taxta çarpayını isə ancaq gecə açıldılar. Dustaqları səhərlər bir neçə saat türmənin həyatına gəzintiyə çıxarırdılar. Onlar yalnız bu zaman günəş işığını görürdülər.

Bir müddət Bayıl türməsində qalandan sonra dustaqları

qalarla Rusiyanın Arxangelsk vilayətinə göndərildilər. Onlar burada ağac tədərükü ilə məşğul olurdular. Bu çox çətin iş idi. Arxangelsk vilayətində sürgün həyatının bütün dəhşətlərini öz üzərində sınayan, taleyin xoş bir təsadüfə nəticəsində bu cəhənnəmdən xilas olaraq vətənə qayıdan Qovlar kənd sakini Hacıyev Əli Əsgər oğlunun sonralar nəvəsi Əsgərov Əsgər Məhəmməd oğluna etdiyi söhbətlərdən:

-Arxangelskdə dustaqları çox çətin şəraitdə saxlayırdılar. Onlar qaranlıq baraklarda yatırdılar. Vitamin çatmadığından adamların dişləri tökülürdü. Yayda dustaqlara gicikdən yığırdırdılar. Gicikəndən turşu qoyur, qışda onlara verirdilər ki, sinqa xəstəliyinə tutulmasınlar. Bu da kömək etmirdi. Tif xəstəliyi də adamları bir yandan qırırdı. Bit yarımcan dustaqları yeyirdi. Odeyalları çırpanda yerə tökülən bitlər qarı qara rəngə boyayırdı. Bizi işə kiçik qayıqlarla aparırdılar. Bir də görürdün ki, bir adam qayığın kənarından suya düşdü. Heç kim onu xilas etmək haqqında düşünmürdü. Əksinə canını bu cəhənnəmdən qurtardığı üçün ona paxıllıq edirdilər.

Rəsul kişini də bu cəhənnəmə atdılar. Sürgünə gedəndən sonra ondan heç bir xəbər gəlmədi.

Rəsul kişinin ailəsi 1953-cü ilə qədər Sovet hökumətinin düşməni kimi siyasi basqı altında yaşadı. 1953-cü ildə İ.V.Stalin vəfat etdi. 1954-cü ildə Rəsul kişi bəraət qazandı. Bu zaman Rəsul kişinin həyatda olub-olmadığını heç kəs bilmirdi.

Ürəkləri donduran 1937-ci il

1937-ci ildə əmisi Rəsul həbs olunub Rusiyaya sürgünə göndəriləndən sonra ailənin bütün yükü Teymurla əmisi oğlanlarının çiyinə düşdü. Əmisinin Teymurdan 9 yaş böyük olan oğlu Şəmistan müəllim idi. Rəsulun o biri oğlanları da işləyib ailəyə kömək edə bilərdilər. Ancaq atalarının gözlənilmədən həbs olunması onların hamısını sındırmışdı. Onlar bundan sonra nə edəcəklərini bilmirdilər. Mileylə xanım da baş verən hadisədən bərk sarsılmışdı. Buna baxmayaraq övladlarını başına yığıb onlara ürək-dirək verirdi:

-Ay bala, tutulan tək sizin atanız deyil. Allahın kəraməti böyükdür. Bir yandan bağlayanda bir yandan da açır. İnşallah bizə də bir qapı açılar.

Mileylə xanım düz deyirdi. İnsan çətinliyə düşəndə bir yandan da ruhdan düşərsə, əlini-qolunu bağlayıb acizləşər, bir işlə məşğul olmazsa, onda o, məhv olar. Çətinliyə düşəndə gərək acizləşməyəsən, vəziyyətdən çıxmaq üçün mübarizə etməyi bacarasan. Şəmistan yaşca Teymurdan böyük olsa da, yetimliyin sərt üzünü görməmişdi. Teymur isə neçə il idi ki, atasız-anasız yaşayırdı, yetimliklə yoldaşlıq edirdi. O da bibisinin gücünə güc verdi:

-Bibi, narahat olma. Artıq böyümüşük, yekə kişilərək. İşləyənlərdən nəyimiz əskikdir? Aqlımız başımızdadır, qolumuzda da kifayət qədər güc-qüvvətimiz var. Hamıdan yaxşı işləyəcəyik. Əmim vəzifədə olduğu vaxtdan da yaxşı yaşayacağıq. Düşmənlərimiz kənardan baxıb bizə gülməyəcəklər, həsəd aparacaqlar.

Teymurun sözləri bibisini kövrəltmə də, onun mərdliyi

onu sevindirdi. O, doğma balası kimi sevdiyi qayın oğlunu qucaqlayıb alnından öpərək dedi:

-Mən də sizin qeyrətinizə güvənirəm.

Bu söhbətdən bir neçə gün sonra hava qaralanda Rəsulun həyətidə bir atlı dayandı. Həyətdəki itlər onu tanıdıqlarından hürüşmədilər, yavaşca zingildədilər. Gələn adam astadan ev adamlarını çağırmağa başladı. İçəridəkilərin hamısı bu səsi tanıdılar. Gələn Teymurun dayısı Novruz Əliyev idi.

Əslən Qaraxanlı kəndindən olan **Novruz Əliyev** Tovuzda rəhbər vəzifədə işləyirdi. Təkcə vəzifəsinə görə deyil, həm də insanlığına, şəxsiyyətinə görə Tovuz camaatı bu insanı sevirdi və ona yüksək məhəbbət bəsləyirdi. El dilində söyləsək Novruz Əliyev Tovuzun qan bərişdirən kişilərindən idi. Teymur dayısını içəri dəvət etdi. Əmisi oğlu İdris atı tövləyə çəkib başına arpa torbası keçirdi. Mileylə xanım samovarı alışırdı. Bir azdan süfrə arxasında söhbət başlandı. Novruz Əliyev ailənin ümumi vəziyyəti ilə maraqlandı. Sonra o, ailə üzvlərinin hamısı ilə ciddi söhbətə keçdi:

-Əgər bu iş siyasi iş olmasaydı, mən Rəsulu həbs olunmağa qoymazdım. Bilirsiniz ki, "Üçlük" mühakimə edən adamlara heç kəs kömək edə bilmir. İndi bir şeyi yadınızda saxlayın ki, sizin hamınız mənim bacım övladlarısınız. Sizə bacardığım qədər kömək edəcəyəm. Heç kimdən qorxmayın. Bircə hökumətin işində fəal olun. İşə hamıdan qabaq girin, hamıdan sonra çıxın. Atanızın düşmənlərinə sizə pislik etmək üçün bəhanə verməyin.

Novruz Əliyev Rəsulun uşaqlarına və bacısı oğluna öz tapşırıqlarını verib getdi. Onun bu qəfil gəlişi bütün ailə üzvlərinin ürəyini ümidlə doldurdu.

Novruz Əliyevin tapşırığından sonra Teymur və əmisi oğlanları kolxozun işində daha çox fəallıq göstərməyə başladılar. Onlar bütün günü təsərrüfatda çalışırdılar. Texnika yox dərəcəsinə idi. Otu və taxılı əllə biçirdilər. Ot biçəndə əsas biçin alətləri kərənti, taxıl biçəndə isə oraq idi. Otu kərənti ilə biçirdilər. Biçilən ot sahədə bir az quruyan kimi onu arabalarla nəzərdə tutulan yerlərə daşıyıb tayalara vururdular. Taxılı isə oraqla biçirdilər. Biçilən taxılı dərzlərə vururdular. Taxıl dərzlərini arabalarla xırmana daşıyırdılar. Xırmanda taxıl döyülərək küləşdən ayrılır, sonra da anbarlara daşınırdı. Çörək çox qiymətli idi. Yerə bircə qoma (dərz) taxıl salanları Sovet hökumətinin düşməni kimi çox ağır cəzalandırırdılar. Ot biçini də çətin idi. Yayın istisində qaynar günəş şüalarının altında işləmək adamları haldan salırdı. Bütün bu çətinliklərə sinə gərərək Teymur və əmisi oğlanları var qüvvələri ilə çalışırdılar ki, necə olursa olsun ailənin qışa olan çörək ehtiyatını hazırlasınlar ki, heç kəsə möhtac olmasınlar. Əmisi Rəsul sürgün olunandan ailənin kişi üzvlərinin məsuliyyəti birə beş artmışdı. Novruz Əliyevin tapşırığı isə bu məsuliyyəti daha da artırmışdı. Teymurgil ailənin bütün işlərini öz aralarında bölmüşdülər. Teymur maldarlıqla məşğul olurdu. O, hər gün günəş doğmamış yuxudan durur, səhər yeməyini yeyir, sonra da bibisi Mileylənin içərisinə onun üçün yemək qoyduğu torbanı da götürüb Sovet hökumətinin əllərindən almadiğı, ailənin ehtiyacları üçün saxladığı heyvanlarını çölə otarmağa aparırdı. Heyvanlar bir neçə sağmal inək və camışdan ibarət idi. Teymur öz mallarını əsasən kəndin alt tərəfindən axan Kür çayının sahilindəki cala və kiçik meşəliklərdə otarırdı. Çünki camışlar rəmlik yerlərdə gəzə bilmirdilər. Kürün sahilində isə həm ot bol olurdu, həm də su vardı. Kürün qırağında Teymurun özü üçün də məşğuliyyət tapıldığından o, özü də darıxmırdı. Sahildəki

böyürtikan kollarının üstü moruqla dolu olurdu. Heyvanlar yatışanda Teymur doyunca moruq yeyirdi.

Teymur çox zaman mallarını Azərbaycanın ən qiymətli tarixi abidələrindən biri hesab olunan Torpaqqalanın şərq tərəfdən düz ayağında Kürün sahilində yerləşən geniş calaya aparırdı. Heyvanlar burada doyana qədər otlayırdılar. O isə Kürün sahilindəki ağacların altında oturub Torpaqqalanın əzəmətli və vəhiməli mənzərəsinə tamaşa edirdi. Teymur bilmirdi ki, bu qalanı Kürün sahilində bu torpaqların əzəli sakinləri olan ulu babalarımız hunlar ucaldıblar. Elə uşaqlıqdan sevilən əzizlədiyimiz, üzümümüzü yovşanlarına sürtə-sürtə qoyanda boya-başa çatdıığımız Xunam-Hun düzü də öz adını onların adından götürüb.

Teymur üçün Torpaqqala Kürün sahilində yerləşən hündür və böyük bir təpə idi. O, Xunam düzündən dərin dərələrlə ayrılırdı. Çox böyük olduğu görə dağa bənzəyirdi. Kürün sahilində ikinci belə bir yüksəklik yox idi. Hər tərəfdən sıldırımlarla əhatə olunması onu əlçatmaz edirdi. Elə bil ki, qədim dövrüm insanları onun yamaclarını yonaraq belə hala salmışdılar. Torpaqqalanın sırımı bilən yox idi. Bircə onu deyirdilər ki, çox qədim dövrlərdə Xunam düzündə elə Xunam adlı bir şəhər olub. Torpaqqala bu şəhərin ən güclü müdafiə istehkamı imiş. Xalqın yaddaşında nəsilədən nəsilə keçərək yaşayan və bu günümüze çatan rəvayətlərə görə qədim zamanlarda Torpaqqalada Salsal adlı bir türk pəhləvanı yaşayırmış. Ona görə Torpaqqalaya el arasında Salsalın qalası da deyirlər. Elə olur ki, ərəb xəlifəsinin qoşunları Torpaqqalaya hücum edirlər. Salsal doğma şəhərinin müdafiəsinə qalxır. O, uzun müddət xəlifənin qoşunlarına qarşı vuruşur. Salsal xəlifənin güclü orduları ilə döyüşə-döyüşə geri çəkilir. Birdən arxadan onun kürəyinə nə isə toxunur. Salsal arxaya baxanda görür ki, onun kürəyinə toxunan atasının

məzarının üstündə ucaldığı baş daşdır. O, dəli bir nəre çəkərək irəliyə atılır. Ərəb orduları onun qabağında tab gətirməyərək geri çəkirlər. Xəlifənin sərkərdəsi döyüşü dayandırır onunla görüşür və ondan soruşur:

-Sən geri çəkildin. Birdən birə o qədər qüvvəni haradan aldın ki, mənim ordularımı qaçmağa məcbur etdin?

Salsal deyir:

-Mən geri çəkiləndə kürəyim atamın baş daşına toxundu. Mən atamın məzarından güc aldım.

Xəlifənin sərkərdəsi deyir:

-Sən şanlı bir qəhrəmansan. Mən Xunam düzünü və Torpaqqalanı mərdliyinə görə sənə bağışlayıram. Allahın dinini qəbul et və öz xalqınla bu gözəl diyarda əminamanlıq içərisində yaşa!

Xəlifənin sərkərdəsinin bu sözlərindən sonra Salsal və Xunamın camaatı müsəlman dinini qəbul edirlər və ərəb orduları onların məmləkətinə toxunmur.

Sonralar Azərbaycana hücum edən monqollar şəhəri də, qalanı da dağıdırlar. Elə o vaxtlardan da bu yerlərdə insan yaşamır. Teymur Kürə daş tullaya-tullaya Torpaqqala haqqında yaşlı insanlardan eşitdiyi bu söhbətləri yaddaşının ələyindən keçirərək xatırlayanda birdən-birə onun yadına doğma kəndləri Cilovdarlığının kədərli taleyi düşdü. Bəli, bir zamanlar Kürün sahilində Cilovdarlı adında bir kənd vardı. Kürün şiltaq ləpələrinin səsinə nazlana-nazlana yuxuya gedər, günəşin şəfəqlərində yuyuna-yuyuna yuxudan ayılırdı. Adamlar burada illərdən bəri nağıllarda olduğu kimi rahat yaşayırdılar. Birdən dünyanın o başında Rusiya adlanan bir məmləkətdə inqilab baş verdi. Bu inqilab Rusiyadan uzaqlarda yerləşən Azərbaycanda da inqilab yaratdı. Bir gün bu inqilabları yaradanlar başladılar qapıları döyməyə. Adamlar soruşanda ki, nə var, nə olub, dedilər ki, biz in-

qilab etmişik, daha bizim dediyimiz kimi yaşayacaqsınız. Bu inqilabçılar insanların illərdən, əsrlərdən bəri formalaşan yaşayış tərzini, adət-ənənələrini dəyişdirməyə başladılar. Günlərin bir günü bu inqilabçılar kolxoz qurmaq fikrinə düşdülər. Onlar bir neçə ayın içində Cilovdarlı kəndinin bütün sakinlərini ev-əşiklərini tərk edib Xunam düzünə köçməyə məcbur etdilər. Onların evləri, ata-babalarının qəbirləri, sevincli-kədərli xatirələri köhnə yurd yerində qaldı. Heç kəs bu işə etiraz edə bilmədi. Çünki etiraz edənləri ya yerindəcə güllələyir, ya da onun əmisi Rəsul kimi heç zaman görmədikləri, haqqında başqalarının söhbətlərindən eşitdikləri Sibir adlı soyuq bir cəhənnəmə sürgün edirdilər. Bəlkə nə vaxtsa Torpaqqala da belə bir hadisənin qurbanı olub? Teymurun başında dolanan bu suallara cavab tapmağa onun nə gücü çatırdı, nə də biliyi. Bu sualların cavabını Allahdan başqa heç kəs bilmirdi.

Torpaqqalanın yanında Sümüklü dərə adlanan bir dərə də vardı. Dərə köhnə insan sümükləri ilə dolu idi. Bu sümüklər və dərənin adı bizdən uzaq zamanlarda Torpaqqalanın ətrafında gedən qanlı döyüşlərdən xəbər verirdi.

Bütün günü tarixin sirlə, açılmaz düyünləri ilə baş-baş qalan Teymur bir də görərdi ki, günəş üfüqdə xeyli aşağı enib. O, Kürün sahilində yaz sellərinin gətirdiyi, su çəkildəndən sonra günəş şüalarının təsiri altında tamamilə qurumuş ağac budaqlarından bir neçə şələ düzəldib camışların belinə aşırırdı. O, bu işi çox həvəslə görərdi. Xunam düzündə yandırmağa odun yox idi. Onun apardığı budaqlarla Mileylə bibisi ocaq qalayıb onlara çay-çörək hazırlayırdı.

Teymur 1938-ci ilə qədər belə çətin bir şəraitdə işlədi. 1938-ci ildə onu Sovet Ordusu sıralarına həqiqi hərbi xidmətə çağırırlar.

Əlvida, Xunam düzü!

Səhər təzə açılmışdı. Teymur və əmisi oğlanları yeməklərini yeyib işə çıxmağa hazırlaşdılar. Bu zaman Mileylə xanım kəndin ispolkomunun at belində onlara tərəf gəldiyini gördü. Mileylə xanım dodağının altında söyləndi:

-Görəsən bu qaraxəbər səhər-səhər nə xəbər gətirir?

Onu qınamaq olmazdı. Elə bir dövr gəlib çatmışdı ki, dövlət adamları gələndə insanlar onlardan yalnız bəd xəbərlər gözləyirdilər. İspolkom atını çəpərin o biri üzündə saxlayıb səsləndi:

-Ay Mileylə bacı, Teymur evdədirsə, onu bir çölə çağır. Mileylə xanım hirsli-hirsli soruşdu:

-Əmisini sürgünə göndərdilər. İndi də bu yetimin arxasincamı adam göndərirlər?

İspolkom onu sakitləşdirmək istədi:

-Narahat olma, Teymuru hərbi xidmətə çağırırlar.

Mileylə xanım şübhədən qurtardı. O, içəri girib Teymuru həyatə çağırırdı. İspolkom əlində tutduğu çağırış vərəqəsini Teymura verib dedi:

-Oğul, üç gündən sonra Hərbi Komissarlıqda olmalısən. Çalış ki, gecikməyəsən. Bu gündən işə getməyə bilmərsən.

İspolkom bunu deyib getdi. Əmisi oğlanları da işə getdilər. Teymur atını tövlədən bayıra çıxarıb yəhərlədi. Sonra da bibisinə dedi:

-Bibi, mənə də bir az yemək qoy, mən də gedəcəyəm. Bibisi təəccüblə soruşdu:

-Ay oğul, səhər-səhər sən haraya gedirsən?

Teymurun gözləri doldu. Ancaq bibisinə yalan danış-

maq istəmədi:

-Atamla görüşməyə gedəcəyəm.

Bu dəfə Mileylə xanımın da gözləri doldu. O, ürəyində zamanəyə lənət yağdıra-yağdıra evə girdi. Çox keçmədən Mileylə xanım Teymurun adətən mal otarmağa gedəndə götürdüüyü çöl torbası da əlində bayıra çıxdı. O, gətirdiyi torbanı Teymura verərək dedi:

-Çalış ki, çox yubanmayasan.

Teymur atını Qaraxanlıya tərəf sürdü. Qaraxanlını keçib Əlimərdanlıya yetişdi. Əlimərdanlını keçəndən sonra atın başını Girzana tərəf gedən araba yoluna çevirdi. Teymur yolun sağındakı və solundakı təpəliklərə baxa-baxa Samanuçana yetişdi.

Samanuçan Əlimərdanlıdan Girzana gedən yolun üstündə yerləşən hündür bir yoxuşun adı idi. Arabalar bu yolu çox çətinliklə enib-qalxırdılar. Nə vaxtsa kiminsə arabası bu yoxuşdan uçub samanı yola dağıldığına görə o vaxtdan el arasında bu yoxuşun adına Samanuçan deyirdilər. Samanuçanı keçəndən sonra o, Girzanın üstünə qədər getdi. Girzanın üstündən Zəkərəyə tərəf döndü. Axınca çayını keçib Bozalqanlı qışlağında atdan düşdü. Ata bir az istirahət verdikdən sonra yenə yoluna davam etdi. Teymur Cilovdarlının köhnə qəbristanlığında anası Səlmi xanımın qəbrinin önündə dayandı. Anasının qəbrini qucaqlayıb doyunca ağladı. Anası ilə vidalaşandan sonra o, atasının qəbrinə yaxınlaşdı. Teymur atası ilə də vidalaşandan sonra Bozalqanlı qışlağının yanından Axınca çayını keçib Kürün sahili ilə atını yuxarı sürdü. Bu yerlər onun ürəyində şirin xatirələr oyadırdı. Teymur Kürün sahilində atasının gəmi işlətdiyi yerdə də dayandı, bir xeyli Kürün sularına tamaşa etdi. Artıq Kürün sahilində ziyarət edəcəyi bircə yer qalmışdı. O da Muxtar bulağı idi. Teymur bulağın başında dayandı. Atı cidar-

layıb bulağın başında süfrə açdı. Bu bulağın başında keçən xoşbəxt günləri yadına düşdü. Burada atası Məmməd kişi, əmisi oğlu Əşrəf neçə dəfə ona süfrə açmışdılar, qulluq etmişdilər. Bir dəfə də yenə Əşrəflə Muxtar bulağına gəlmişdilər. Əşrəf dedi ki, sən burada gözlə, mən tez qayıdacağam. Sonra o, tütəngini də götürüb özünü Kürün qırağındakı meşəliyə verdi. Teymurun bütün diqqəti meşəliyə yönəlmişdi. Bir müddət keçəndən sonra oradan fasilələrlə iki güllə səsi eşidildi. İkinci güllə səsi az keçmişdi ki, Əşrəf ağacların arasından çıxdı. Onun tütəngi çiyindən asılmışdı, əlində isə iki qırqovul vardı. Teymur ona sarı yüyürüb qırqovulları əlindən aldı. Onlar bulağın başına qayıtdılar. Əşrəf şəstlə dilləndi:

-İndi sənə bu Muxtar bulağının başında elə bir kabab çəkəcəyəm ki, ömrün boyu dadı damağından getməyəcək.

Əşrəf qırqovulları yoldu, ocaq qaladı. Sonra da yulğun budaqlarından şişlər düzəldərək elə bir kabab bişirdi ki, hələ də dadı Teymurun dodaqlarından getməyib. Teymur bulağın başında bibisinin qoyduğu azuqələrdən yeyərək o xoşbəxt günlərini yadına salırdı. İndi o günləri geri qaytarmaq mümkündür deyildi. Artıq o günlərin üstünə zamanın qatı pərdəsi çökmüşdü.

Teymur yeməyini yeyəndən sonra daha heç bir yerdə dayanmadı. O, atın başını buraxdı. At da ona tanış olan cığırqlarla sahlbini yenə Xunam düzünə qaldırdı. O, Əlimərdanlıdakı qohumları ilə də görüşəndən sonra atın başını evlərinə tərəf döndərdi. Bu zaman özü də hiss etmədən dilindən bir nida qopdu:

-Əlvida, Xunam düzü!

Müharibə, ölüm və həyat arasında

Tovuzdan çıxan qatar Bakıya tərəf yola düşdü. Teymur qatar Tovuzdan bir xeyli aralanan sonra öz yerinə uzanıb yuxuya getdi. Son günlər ora-bura qaçdığından bərk yatmışdı. O, bir də səhər əsgər gedən çağırışçılarının səsi-küyünə ayıldı. Qatarın onun kimi ömründə bir dəfə də dəniz görməyən sərnəşinləri dan yerinin şəfəqləri altında alışıb-yanan Xəzərin laçıvərd sularına tamaşa edirdilər. Həmişə gur dalğalarının qəzəblə qumlu sahillərə çırpınan dəniz bu gün sakit idi.

Teymur Kürün sahilində böyümüşdü. O, elə bildirdi ki, dünyada Kürdən böyük su yoxdur. İndi birdən-birə qatarın pəncərəsindən qarşı sahilləri görünməyən Xəzərə tamaşa edəndə heyrət onu bürümüşdü. Teymur ürəyində deyirdi ki, yox, Kürü Xəzərlə heç müqayisə etmək də olmaz. İndi onun nəzərində Xəzərlə müqayisədə Kür bircə ovuc su idi. Əbəs yerə deməyiblər ki, çox yaşayan çox bilməz, çox gəzən çox bilər. İndi bu üç illik əsgər həyatında o da çox yerlər gəzəcək, çox yerlər görəcəkdirdi.

Teymur başındakı bu fikirlərlə məşğul olduğu vaxtda qatar özünü Biləcər stansiyasına yetirdi. Azərbaycanın hər yerindən əsgər gedənləri buraya gətirirdilər. Biləcər respublikanın əsas toplanış məntəqəsi idi. Onları burada çox saxlamadılar. Səhəri gün təzədən qatara mindirib gələcək hərbi xidmət yerlərinə yola saldılar. Yol çox uzun idi. Gecələr və gündüzlər bir-birini əvəz edirdi. Yol isə qurtarmırdı ki, qurtarmırdı. Ömürlərində bir dəfə də olsun uzaq səfərə çıxmıyan gənc əsgərlərə elə gəlirdi ki, bu yolun sonu yoxdur. Ancaq yolun sonu var imiş. Bir neçə gündən sonra qatar Ukraynanın Xarkov şəhərində

dayandı. Bakıdan gələn gənc əsgərləri bölük-bölük edib xidmət edəcəkləri hərbi hissələrə apardılar. Tovuzun Bozalqanlı kəndindən Həmid, Əlimərdanlı kəndindən Yusif adlı iki oğlan vardı. Onlar Teymurla bir yere düşdülər.

Ukraynanın gözəl havası vardı. Geniş meyvə bağları adamın gözünü oxşayırdı. Teymurun hərbi xidməti də pis getmirdi. Təzə əsgərləri bir müddət karantində saxladılar. Karantində onlar az da olsa rus dilini öyrənir və hərbi xidmətin ilk mərhələsi ilə tanış olurdular. Tezliklə karantin başa çatdı. Gənc əsgərlər təntənəli surətdə vətənə sədaqət andı içdilər. İndi onları əsl əsgər hesab etmək olardı. Hərbi and içəndən sonra Teymurgilə silah da verdilər. Bundan sonra həqiqi hərbi xidmət başlandı.

Teymur və Həmid kəşfiyyat bölüyünə düşmüşdülər. Yusif isə serjant (çavuş) idi. Kəşfiyyatçı olmaq şərəfli və çətin peşə idi. Onları gecə-gündüz təlimə aparır, kəşfiyyat xidmətinin incəliklərini öyrədirdilər. Teymur qoçaq oğlan idi. Verilən tapşırıqları yaxşı mənimsəyir və vaxtında yerinə yetirirdi. Buna görə də az vaxt ərzində öz komandirlərinin etibar və məhəbbətini qazana bildi.

Teymur rus dilini çox tez öyrəndi. Bu kəşfiyyatçı üçün ən mühüm şərtlərdən biri idi. Əsgərlərin söhbətlərinə diqqətlə qulaq asırdı. Danışdırlar ki, faşistlər Avropanı işğal etmək istəyirlər. Əgər onlar bu istəklərini həyata keçirərsələr, müharibə ola bilər.

Əslində vəziyyət Teymurun eşitdiklərindən də qorxulu idi. Hələ 1934-cü ildə Polşa ilə Almaniya hücum etməmək haqqında bir saziş imzalamışdılar. 1939-cu ilin aprel ayında Polşaya özünün qurbanı kimi baxan faşist Almaniya bu sazişi pozdu. Bu onu göstərirdi ki, almanlar Polşanı işğal etməyə hazırlaşır. Almanları bu fikirlərindən daşındırmaq üçün Sovet hökuməti Polşa

hökumətinə qarşılıqlı yardım haqqında bir müqavilə bağlamağı təklif etdi. Polşa hökuməti SSRİ-nin bu təklifini qəbul etmədi. Almanların əl-qolu açıldı və onların Polşanı tutmaq istəhaləri daha da artdı. 1939-cu ilin sentyabr ayında faşist Almaniya Polşanı işğal etdi. Polşanın müttəfiqləri olan İngiltərə və Fransa Almaniyanın bu hərəkəti qarşısında heç bir hərəkət etmədilər. Polşa hökuməti İngiltərəyə qaçdı.

Teymur (ortada)

Polşanı işğal etməklə almanlar SSRİ-nin qərb sərhədlərinə çıxardılar. Qərbi Ukrayna və Qərbi Belorusiya vaxtilə Polşanın tərkibinə qatılmışdı. Almanlar Polşanı işğal edəndə SSRİ hökuməti də ölkənin qərb sərhədlərinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Qərbi Ukraynaya və Qərbi Belorusiyaya qoşun yeritdi. 1939-cu ilin payızında Qərbi Ukrayna və Qərbi Belorusiya SSRİ-nin tərkibinə daxil edildi. Sovet Ordusunun tərkibində bu əməliyyatlarda iştirak edən Teymur sonralar o günlərdən söhbət açanda deyirdi:

-Almanların Polşanı işğal etməsi bizi çox həyə-

canlandırır. Qulluq etdiyimiz hərbi hissə tam döyüş hazırlığı vəziyyətində idi. Komandirlərimiz ora-bura qaçır, tələsik əmrlər verir, hər şeyi diqqətlə yoxlayırdılar. Nəhayət, hamının intizarla gözlədiyi “İrəli!” əmri verildi. Biz Dnepr çayını keçib Qərbi Ukraynaya daxil olduq. Bizi gül-çiçəklə qarşılayırdılar. Adamlar sevincdən ağlayırdılar. Girdiyimiz kəndlərdə, şəhərlərdə musiqi çalınır, əhali ilə birlikdə rəqs edirdik. Qərbi Ukraynanı və Qərbi Belorusiyanı döyüşsüz, qansız-qadasız aldığımız. Bu qələbə hamımızı ruhlandırır.

Finlərlə müharibə və Leninqradın müdafiəsində

Almanların Polşanı işğal etməsi Leninqrad üçün böyük təhlükə yaradırdı. Finlandiya ilə SSRİ arasındakı dövlət sərhəddi şəhərin 32 kilometrliyindən keçirdi. Hələ 1932-ci ildə SSRİ ilə Finlandiya arasında hücum etməmək haqqında saziş imzalanmışdı. Hitler Avropada geniş işğallara başlayanda təkcə bu saziş Leninqradın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün kifayət deyildi. Buna görə də qarşıdan gələn təhlükəni azaltmaq məqsədi ilə Sovet hökuməti Finlandiyaya qarşılıqlı yardım haqqında saziş imzalamağı təklif etdi. Təklif rədd edildi. 1939-cu ilin 13-14 oktyabrında Finlandiya hökuməti səfərbərlik elan etdi. Noyabr ayının 26-da isə Sovet Qoşunlarının mövqeləri fin artilleriyası tərəfindən atəşə tutuldu. Bunun cavabında 1939-cu il 28 noyabrda Moskva 1932-ci il sazişini ləğv etdi. Noyabr ayının 30-da SSRİ ilə Finlandiya arasında müharibə başlandı. Finlandiya ilə müharibəni uğurla aparmaq üçün Şimal-Qərb cəbhəsi yaradıldı. Teymurun qulluq etdiyi hərbi hissəni də bu

cəbhənin tərkibinə daxil etdilər. Teymurun əsgər yoldaşı İsayev Yusufun oğlu 1952-ci il təvəllüdü İsayev Rizvan Yusif oğlunun söylədikləri: “Atam İsayev Yusif Yusif oğlu söyləyirdi ki, Teymurla hərbi xidmətə bir getmişdik. Əvvəlcə Ukraynada xidmət edirdik. Sonra bizi Finlandiya ilə müharibəyə apardılar. Bir alayın tərkibində vuruşduq. Teymur çox qorxmaz və igid oğlan idi. İgidliyinə görə hansısa medalla da təltif olunmuşdu. Finlandiya üzərində qələbədən sonra ayrı düşdük. Bir də 1947-ci ildə görüşdük.”

Sovet Ordusunun hücumu çox şiddətli oldu. 1940-cı il mart ayının 12-də finlərin güclü “Mannerheim” müdafiə xətti yarıldı. Finlandiya hökuməti sülh istədi. 12 mart 1940-cı ildə bağlanan sülh müqaviləsinə görə SSRİ ilə Finlandiya arasında sərhəd xətti Viبورq, Sortavala, Kareliya bərxəzinin o tərəfi olmaqla müəyyən edildi. Leninqradın müdafiəsi təmin olundu.

Finlandiya ilə sülh bağlandıqdan sonra Sovet dövləti Leninqradın qurudan müdafiəsini möhkəmləndirmək üçün bir çox tədbirlər həyata keçirdi. Teymurun qulluq etdiyi hərbi hissə bu dəfə şəhəri qurudan qoruyan qoşunların tərkibinə qatıldı. Müdafiə tədbirlərini sonacan həyata keçirmək mümkün olmadı. 1941-ci il iyun ayının 22-də faşist Almaniyası SSRİ üzərinə hücum etdi. Sovet xalqının faşistlərə qarşı Böyük Vətən müharibəsi başlandı.

Alman qoşunlarının “Şimal” ordu qrupu Leninqrad, “Mərkəz” ordu qrupu Moskva, “Cənub” ordu qrupu isə Qafqaz istiqamətində hücum edirdi.

Hitler Leninqradın alınmasına çox böyük önəm verirdi. Leninqradın ələ keçirilməsinin böyük siyasi və hərbi əhəmiyyəti vardı. Şəhərin ələ keçirilməsinin siyasi əhəmiyyəti ondan ibarət idi ki, Leninqrad sosialist

inqilabının beşiyi və ölkənin ikinci paytaxt şəhəri idi. Hərbi əhəmiyyəti də onda idi ki, almanlar Leninqradı ələ keçirməklə Moskvanı müdafiə edən qoşunların arxasına keçirdilər.

Sovet komandanlığı dünyada ilk fəhlə-kəndli dövletinin yaradıcısı V.İ.Leninin adını daşıyan şəhəri almanlara vermək fikrinə deyildi. Şəhərin bütün əhalisi müdafiə qurğularının və zolaqlarının yaradılması üçün səfərbər olunmuşdu. Yüz minlərlə şəhər sakini bu məqsədlə səhərdən axşama qədər işləyirdi. İnsanların belə fədakar fəaliyyəti sayəsində az bir müddət ərzində şəhərin ətrafında bir neçə müdafiə zolağı yaradıldı. 1941-ci il avqust ayının 27-də şəhərin etibarlı müdafiəsini təmin etmək üçün Sovet Ordusunun Şimal cəbhəsi Leninqrad və Kareliya cəbhələrinə bölündü. Müstəqil Leninqrad cəbhəsi yaradıldı. Cəbhə komandanı M.M.Papov oldu. 5 sentyabr 1941-ci ildə onu marşal K.E.Voroşilov əvəz etdi. A.A.Jdanov Leninqrad cəbhəsi hərbi şurasının üzvü, polkovnik N.V.Qorodeskiy isə qərargah rəisi təyin olundu. Cəbhənin qoşunları düşmənin Leninqradın ətraflarına soxulmasına imkan verməməli idi. Bütün bunlara baxmayaraq 1941-ci il sentyabr ayının 8-də alman qoşunları Ladoqa gölünün cənub sahillərinə çıxaraq Leninqradı mühasirəyə ala bildilər. Onlar şəhərin ölkə ilə quru əlaqəsini kəsdilər. Alman topları gecə-gündüz şəhəri atəşə tuturdular. Alman təyyarələri isə şəhəri havadan bombardman edirdilər. Teymur əminin söhbətlərindən:

-Almanlar Leninqradı cəhənnəmə döndərmişdilər. Elə bir gün olmurdu ki, şəhər qurudan, yaxud havadan bombalanmasın. Aclıq və soyuq adamları ot kimi biçirdi. O qədər adam ölürdü ki, onları toplayıb dəfn etmək də olmurdu.

Vəziyyətin çətinliyini nəzərə alaraq Ali Baş Komandan

İ.V.Stalin 1941-ci il sentyabr ayının 13-də ordu generalı G.K.Jukovu Leninqrad cəbhəsinin komandanı təyin etdi. General-leytenant M.S.Xozin cəbhə qərargahının rəisi oldu. G.K.Jukovun komandanlığı altında fəal müdafiə döyüşləri aparan Sovet Qoşunları sentyabrın sonlarında Leninqradın üzərinə cənubdan hücum edən alman və şimal-qərbdən hücum edən fin qoşunlarının hücumlarını dayandırdılar.

1941-ci il oktyabrın əvvəllərindən Moskva uğrunda qanlı döyüşlər başlandı. G.K.Jukov Qərb cəbhəsinə komandan göndərildi. 8 oktyabr 1941-ci ildə general-mayor İ.İ.Fedyuninskiy Leninqrad cəbhəsinin komandanı təyin olundu. 26 oktyabr 1941-ci ildə onu general-leytenant M.S.Xozin əvəz etdi. Cəbhə qərargahının rəisi 1942-ci ilin mayında general-leytenant rütbəsinə layiq görülən general-mayor D.N.Qusev oldu. Müharibənin gedişində Leninqrad cəbhəsinin mühasirə həlqəsindən kənarda qalan hissələrindən Volxov cəbhəsi yaradıldı.

1942-ci il ərzində Leninqrad cəbhəsi bir neçə hücum əməliyyatları, o cümlədən Ust-Tosnen və Sinyavin əməliyyatlarını həyata keçirsə də, heç bir uğur qazanılmadı.

1942-ci il iyun ayının 9-da general-leytenant, 1943-cü ilin 15 yanvarında general-polkovnik, 1943-cü ilin 17 noyabrından ordu generalı, 1944-cü ilin 18 iyunundan marşal rütbəsinə layiq görülən L.A.Qovorov Leninqrad cəbhəsinə komandan təyin olundu.

1943-cü ilin yanvar ayının əvvəlləri idi. Almanlar hələ də SSRİ-nin ikinci paytaxt şəhəri Leninqradı mühasirədə saxlayırdılar. Şəhərdə vəziyyət çox ağır idi. Rütubətli şimal şaxtası adamın iliyinə işləyirdi. Hər gün yüzlərlə adam həlak olurdu. Ölənlərin çoxu dərman və qida çatışmazlığından ölürdülər. İnsanlar soyuqdan qorunmaq

üçün evlərində yanısı nə vardısıa yandırmışdılar. Şəhərdə həyat demək olar ki, tamamilə donmuşdu. Ölkə ilə quru əlaqəsi tamamilə kəsilmişdi. Əlaqə yalnız təyyarələrlə və qışda Ladoqa gölü donanda buzların üstü ilə saxlanırdı. Qışda gölün buzları lap qalınlaşanda şəhərdəki uşaqları, yaralıları, qocaları və qadınları ölkənin içərilərinə köçürürdülər. Leninqradlılar Ladoqa gölünün üstü ilə şəhəri ölkə ilə bağlayan buz yoluna “Həyat yolu” deyirdilər. “Həyat yolu” vasitəsi ilə mühasirədə olan Leninqrada dərman vasitələri, ərzaq, yanacaq, həyat və müdafiə üçün zəruri olan başqa şeylər daşınırdı. Yazda havalər isinib, gölün buzları əriməyə başlayanda “Həyat yolu” da bağlanırdı. Buna görə də Sovet komandanlığı necə olursa olsun almanların cəbhəsini yarib, şəhərin mühasirəsini açmaq istəyirdi. Moskva və Stalinqrad istiqamətində Sovet Qoşunlarının həyata keçirdikləri uğurlu döyüş əməliyyatları və qazandığı qələbələr ordunun döyüş ruhunu və alman faşizmi üzərində qazanılacaq böyük qələbəyə inamını xeyli artırmışdı. Leninqradı müdafiə edən əsgər və zabitlər uğurlu bir hücum əməliyyatının intizarında idilər. Sovet komandanlığı ordudakı vəziyyəti yaxşı bilir və Leninqrad istiqamətində böyük bir hücum əməliyyatı hazırlayırdı. Əməliyyata hazırlıq tamamilə məxfi surətdə aparılırdı. Gecə-gündüz bütün cəbhə xətti boyu kəşfiyyat işləri aparılır, alman qozunlarının vəziyyəti haqqında məlumatlar toplanırdı.

Bir gün Leninqrad cəbhəsinin ön xətdəki döyüş alaylarından birinin kəşfiyyat rotasının komandiri Teymurunu yanına çağırırdı. Komandirin tapşırığı qısa oldu:

-Qurbanov, həmişəki kimi kəşfiyyata gedəcəksən. Özünlə kimi istəyirsən götürə bilərsən. Dil gətirməlisən. Sən qoçaq oğlansan. İnanıram ki, komandanlıq qarşısında

mənim sizə olan etimadımı doğruldacaqsan. Sizə uğurlar olsun!

Teymur komandirə inamlı cavab verdi:

-Oldu, yoldaş komandir! Tapşırıq yerinə yetiriləcəkdir!

Leninqradın ətrafı çox da hündür olmayan təpəliklərdən ibarət idi. Ərazinin yarıya qədəri şam, küknar, tozağacı, ağcaqovaq meşələri ilə örtülmüşdü. Meşələrdə çoxlu sığın vardı. Ətraf bataqlıqlarla dolu olduğundan ərazidə kəşfiyyat aparmaq çox çətin idi.

Teymur özünə dörd nəfər təcrübəli yoldaş seçdi. Onlar lazımı hazırlıq işləri gördükdən sonra axşamın düşməsini gözlədilər və qaranlıq düşəndə yola düşdülər. Qabaqda alman mövqelərinin yaxınlığında dağıdılmış bir rus kəndi vardı. Kəşfiyyatçılar kəndə çatanda bombardman başlandı. Teymur və yoldaşları qəlpələrdən qorunmaq üçün uçuq qəbirlərin içində gizləndilər. Onlar düz səkkiz saat qəbirlərin içində qaldılar. Bombardman dayanandan sonra qəbirlərdən çıxıb ətrafı müşahidə edəndə başa düşdülər ki, almanların mühasirəsindədirlər. Kəndin arxasında meşə vardı. Təhlükəsizlik üçün onlar meşəyə girdilər. Teymur meşə həyatının sirlərinə bələd idi. Uşaq vaxtı meşəyə girəndə özlərindən yaşca böyük olan yoldaşları onlara deyirdilər ki, təhlükə hiss edəndə cəld ağaclara dırmaşsınlar. Burada isə onlar hər an təhlükə ilə üzləşə bilərdilər. Teymur yoldaşlarına ağacların başına dırmaşıb ətrafı seyr etməyi və dinləməyi tapşırırdı. Yoldaşları onun əmrini yerinə yetirdilər. Doğrudan da ağacların başı yerdə hərlənməkdən təhlükəsiz idi. Almanlar onları heç cürə görə bilməzdilər. Teymur və yoldaşları bir müddət ağacların başında həm dinclərini aldılar, həm də ətrafı dinlədilər. Bir səs-səmir yox idi. Onlar yerə düşüb kəşfiyyat məlumatları toplamaq üçün əlverişli mövqe axtarmağa başladılar. Kəşfiyyatçılar dörd gün

meşədə qaldılar. Yemək yox idi. Quş vurmaq istədilər. Ansaq qorxdular ki, güllə səsinə almanlar onları taparlar. Açıqlarını dəf etmək üçün bel kəmərlərini çeynəyərək dörd gün meşədə dolaşdılar. Beşinci gün beş alman əsgərinə rast gəldilər. Onları əsir götürdülər və çox çətinliklə hərbi hissəyə qayıtdılar.

Bu əməliyyata görə Teymur “İgidliyə görə” medalına layiq görüldü.

Düşmənin haqqında kifayət qədər kəşfiyyat məlumatları topladıqdan və böyük hazırlıq işləri gördükdən sonra 1943-cü ilin yanvarında Leninqrada Şimaldan müdafiə edən Leninqrad və Cənub-Şərqdən müdafiə edən Volxov cəbhələrinin qoşunları Leninqradın blokadasını yarmaq üçün Şlisselburqdan (Petrokrepost) cənubda “İskra” əməliyyatını həyata keçirərək hücumu başladılar. Bu iki cəbhənin qoşunlarının apardıqları inadlı və ağır döyüşlər, göstərdikləri qəhrəmanlıqlar sayəsində düşməni sıxışdırmaq mümkündür oldu. Sovet Qoşunları Ladoqa gölünün sahili boyunca 8-11 kilometr enində bir zolağı düşməndən təmizlədilər. Leninqradın ölkə ilə quru əlaqəsi bərpa olundu. Bu şəhərin müdafiəçilərinin vəziyyətini bir qədər yaxşılaşdırdı.

Hələ 1942-ci il dekabrın 22-də SSRİ hökuməti Leninqradın qəhrəman müdafiəçilərini təltif etmək üçün “Leninqradın müdafiəsinə görə” medalı təsis etmişdi. Bu medalla təltif olunanlardan biri də Teymur oldu.

Sovet Qoşunlarının Leninqrad cəbhəsindəki hücumu adi bir döyüş əməliyyatı deyildi. Bu bir ölüm-dirim savaşı idi. Güclü artilleriya hazırlığından sonra başlanan hücum əməliyyatına havadan yüzlərlə təyyarə dəstək verirdi. Sovet əsgərlərinin mətanəti düşməni heyrətə salırdı. Almanlar da inadla müdafiə olunurdular. Ancaq onlar öz torpaqları, ana və bacıları, ata və anaları uğrunda

canlarından keçərək hücumu atılan qəhrəmanların qarşısında duruş gətirə bilməyib geri çəkildilər. Döyüş qurtarandan sonra yaranan nisbi sakitlikdən istifadə edərək hər iki tərəf kəşfiyyat işlərini gücləndirdi. Teymur da öz dəstəsi ilə kəşfiyyata göndərildilər. Hələ nə almanlar, nə də sovetlər həlak olanların meyitlərini döyüş meydanından yığışdırıb dəfn edə bilməmişdilər. Torpağın üstünə minlərlə meyit səpələnmişdi. Sovet əsgərlərinin meyitləri ilə alman əsgərlərinin meyitləri bir-birinə qarışmışdı. Onların hamısı qarın üstündə hərəkətsiz qalmışdılar. Artıq hamı sakitləşmişdi. Axı ölümlər vuruşmurlar. Vuruşmaq yalnız dirilərin işidir.

Teymur döyüş meydanındakı kədərli mənzərəyə baxa-baxa düşünürdü. Bu meyitlərdən biri də o ola bilərdi. Mühəribədə kimin öləcəyini, kimin qalacağını yalnız allahın özü bilirdi. Ölməyibsə, deməli hələ allah onun ölməsini istəməyib. Ancaq bu hər an baş verə bilər. Lap elə bir cə dəqiqədən sonra haradansa atılan qəfil bir güllə onu da bu soyumuş cəsədlərin biri edə bilər. Teymur bunları beynindən keçirəndə onun ürəyindən bu qanlı mühəribəyə, onu törədənələrə qarşı bir nifrət dalğası keçdi. O, hələ uşaq yaşlarından Tovuzda almanları görmüşdü. Onlar çox mədəni, mehriban və zəhmətkeş insanlar idi. Yaşadıqları yerlərdə səliqə-səhman hökm sürürdü. Tovuzlular deyirdilər ki, bunlar çox gözəl insanlardır, onlardan heç kəsə ziyan dəyməz. Bəs bu mühəribə, bu qırılan insanlar ziyan deyildimi? Burada minlərlə alman gənci də həlak olurdu. Bu mühəribə, bu ölümlər, bu qanlar alman xalqına lazım idimi? Teymur ürəyində öz sualına özü də cavab verirdi. Yox, bu mühəribə alman xalqına lazım deyildi. Almanlar mühəribəni, uçurmağı, dağıtmağı yox, yaratmağı, qurmağı sevən insanlardır. Mühəribəni aparən faşistlərdir. Onlar öz bədnam faşizm ideologiyası ilə həm

alman xalqının qanını tökürdülər, həm də başqa xalqların. Bu ölümləri, qanları dayandıрмаq üçün faşizmi məhv etmək lazım idi. Teymur da bunun üçün əlinə silah almışdı. O, alman xalqına qarşı yox, alman faşizminə qarşı vuruşurdu. Bu amalla vuruşmaq da, ölmək də şərəfli bir iş idi.

Almanların Leninqrad istiqamətindəki məğlubiyyəti həm mühasirədə olan şəhərdəki rəhəli əhəlinin, həm də onun müdafiəçilərinin əhval-ruhiyyəsini dəyişdirdi, qələbəyə inamlarını artırdı. Düşmən az da olsa geri oturulmuşdu. Artıq mühasirədə olan şəhərə kömək göstərmək üçün Ladoqa gölünün donmasını gözləməyə lüzum yox idi. Gölün sahili boyu uzanan dəhlizlə şəhərə fasiləsiz olaraq ərzaq və döyüş sursatı daşınır, xəstələr, uşaqlar, qocalar, yaralılar arxa cəbhəyə göndərilirdi. Almanlar Leninqradın müdafiəçilərinin inamını sarsıtmaq üçün itirilmiş mövqelərin qaytarılmasına çalışırdılar. Onlar cəbhə xəttinə yeni qüvvələr gətirir, artilleriya və zirehli texnikanın yerini dəyişdirməklə Sovet Qoşunlarını çaş-baş salmaq istəyirdilər. Almanların bu yerdəyişmələri, ümumi vəziyyətləri və cəbhəyə gətirdikləri yeni qüvvələri haqqında ən kiçik məlumatların da Sovet komandanlığı üçün çox böyük əhəmiyyəti vardı. Buna görə də komandanlıq kəşfiyyat məlumatlarının toplanmasına böyük önəm verirdi. Teymurun kəşfiyyat dəstəsinin də gecəsi-gündüzü yox idi. Kəşfiyyatçılar var qüvvələri ilə çalışır, onlara tapşırılan istiqamətdə düşmənin heç bir hərəkətini gözdən qaçırmamağa çalışırdılar. Məqsəd tək düşməni nəzarətdə saxlamaq deyildi. Moskva və Stalinqrad istiqamətlərində qazanılan qələbələrədən sonra Ali Baş Komandanın Qərargahı düşməni Leninqrad istiqamətində də əsaslı surətdə məğlubiyyətə uğratmaq və Sovet torpaqlarından qovmaq

üçün güclü hazırlıq görürdü. Bu işdə kəşfiyyatçıların çiyinlərinə də ağır yük düşürdü.

Teymurun kəşfiyyat qrupu bütün alayda şöhrət qazanmışdı. Çətin bir tapşırıq olanda alay komandiri deyirdi:

-Bu işə serjant Qurbanovun dəstəsini göndərin!

Bu böyük etimad idi. Bu etimadı qazanmaq üçün Teymur çətin bir yol keçmişdi. O, qarşıya qoyulan döyüş tapşırıqlarını vaxtında və uğurla yerinə yetirmək üçün öz kəşfiyyatçıları ilə dəfələrlə düşmən arxasına keçmiş, günlərlə orada qalmışdı. Bəzən elə olurdu ki, yeməkləri, suları olmurdu. Su əvəzinə qar yeyirdilər. Aclıqlarını dəf etmək üçün ağac və kolların cavan budaqlarını çeynəyirdilər. Ancaq bütün çətinliklərə səbrlə, mətənatlə dözürdülər. İki döyüşün ordunun arasında kəşfiyyata çıxmaq çox qorxulu və çətin işdir. Adam hər an gözlənilmədən düşmənlə üz-üzə gələr, minaya, bombardmana düşə bilər. Kəşfiyyatçıların qorxdığı bir şey də vardı. O da çöldə ölmüş insanların meyitlərini yeməkdən quduzlaşmış canavar sürüsü ilə qabaqlaşmaq idi. Teymur kəşfiyyatçı olduğu müddətdə bu hadisələrin hamısı ilə qabaqlaşmışdı. Ancaq həm özünü, həm də dəstə üzvlərini qoruya bilmişdi. Onun dəstəsində bir dəfə də itki olmamışdı. Buna görə də onunla birlikdə əməliyyata çıxan kəşfiyyatçılarda inam yaranmışdı ki, serjant Qurbanov olan yerdə heç zaman uğursuzluq ola bilməz. Teymurun dəstəsinin uğurlarının əsas səbəblərindən biri də əsgərlərinin ona olan bu inamı idi. Teymur hərbi xidmətə gedənə qədər bütün ömrünü çöldə keçirmişdi. Gecə-gündüz meşələrdə, çöllərdə mal otarmışdı. Təbiətlə o qədər baş-başa qalmışdı ki, otun, torpağın, suyun dilini bilirdi. Gecənin qaranlığında səsi səsdən seçə bilirdi. Bu keyfiyyətlər isə kəşfiyyatçı üçün

ən mühüm məsələlər idi. Teymurun uğurlarının bir səbəbi də onun təbiətə olan bu yaxınlığı, doğmalığı idi. Teymur əminin söhbətlərindən:

-Gecə kəşfiyyətə çıxmışdıq. Beş nəfər idik. Lenin-qradın ətrafındakı çöllərdə çoxlu meşəliklər və bataqlıqlar vardı. Relyef isə dərəlik-təpəlik idi. Belə şərait kəşfiyyətçilərin işini xeyli asanlaşdırır. Belə yerlərdə düşməndən gizlənmək və müşahidə aparmaq asan olur. Ancaq belə şəraitdə kəşfiyyətçi üçün qorxulu olan bir amil var. Adam hər addımda gözlənilmədən düşmənin pusqusuna düşə bilər. Belə gözlənilməz qarşılaşmadan yayınmaq üçün kolluqların arası ilə yavaş-yavaş irəliləyirdik. Zəif şıqqıltı eşitdim. Yoldaşlarımı dayandırdım. Qaranlığı dinləməyə başladım. Meşənin içi ilə çox ehtiyatla bir neçə adam irəliləyirdi. Öz kəşfiyyətçilərimə lazımı tapşırıqlar verib onları izləməyə başladım. Mən qaranlıqda gedənlərə lap yaxınlaşdım. Öz aralarında as-tadan söhbət edirdilər. Almanlar idi. Dayanıb yoldaşlarımı gözlədim. Onlara tapşırıdım ki, iki nəfər sağdan, iki nəfər də soldan onları izləsinlər. Özüm ortada onlardan xeyli qabaqda getməyi qərara aldım. Almanlar bizim mövqelərə tərəf istiqamət götürmüşdülər. Ya yol azmışdılar, ya da onlar da bizim kimi kəşfiyyətə çıxmışdılar. Gecənin qaranlığında almanları izləyə-izləyə öz mövqelərimizə xeyli yaxınlaşmışdıq. Almanlar yerə uzanıb bizim mövqeləri dinləməyə başladılar. Biz də yerə uzanıb onları nəzərdə saxlayırıdım. Almanlar bir az da irəliləyə tərəf süründülər. Hər şey aydın idi. Kəşfiyyətə gəlmişdilər. Dil aparmaq istəyirdilər. Bizim yersiz bir hərəkətimiz həm onların, həm də özümüzün məhv olmağımıza səbəb olardı. Çünki, bizim ön xətdəki əsgərlərimiz kiçik bir səs eşitsələr, atəş açardılar. Mən kəşfiyyətçilərimə sonuncu tapşırıgımı verdim. Onlar

qəflətən almanların üstünə atıldılar. Almanlardan ikisi əlbəyaxa döyüşdə həlak oldu, biri isə müqavimət göstərməyin mənasız olduğunu başa düşərək təslim oldu. Əsir aldığımız almanın qollarını bağladım. Mən havaya üç güllə atıb işarə verdim. Bizimkilər də havaya cavab atəşi açdılar. Biz əsir tutduğumuz almanla birlikdə sürünə-sürünə ön xətdəki əsgərlərimizə yetişdik.

Bu qəhrəmanlıqlarına görə Teymur və kəşfiyyətçiləri komandanlığın xüsusi təşəkkürünə layiq görüldülər.

Bir gün Teymurun kəşfiyyətçiləri çətin bir tapşırıq aldılar. Onlar düşmən qüvvələrinin arxasına keçib bir neçə gün müşahidələr aparmalı və komandanlığı maraqlandıran kəşfiyyət məlumatları toplamalı idilər. Komandir öz tapşırıqlarını verəndən sonra əlini Teymurun çiyninə qoyub mehribanlıqla dedi:

-Qurbanov, bu sənənin birinci işin deyil. Verilən tapşırıqları həmişə ləyaqətlə yerinə yetirmisən. İnanıram ki, bu dəfə də sənə tapşırılan tapşırığı uğurla yerinə yetirəcəksən. Bir də unutma ki, bu vətənin əmridir.

Teymur həmişə olduğu kimi bu dəfə də komandirə söz verdi:

-Yoldaş komandir, sizin də, vətənin də əmri yerinə yetiriləcək!

Teymur ərazini yaxşı tanıyırdı. O, bataqlıqların arasından keçən ensiz çıgırlarla öz dəstəsini düşmənin arxasına keçirdi. Ətrafın meşəlik olması düşmənin nəzərindən yayınmağa kömək edirdi. Hava çox soyuq idi. Gecəni açıq havada keçirmək olmazdı. Almanların işğal etdikəri ərazidə bir neçə yarıdağıdılmış rus kəndi vardı. Kəndlərin əli silah tuta bilən kişilərinin hamısı cəbhəyə getmişdi. Orada ancaq qocalar, qadınlar və uşaqlar qalmışdılar. Teymur kəşfiyyətə gedəndə dəfələrlə bu kəndlərdə gecələmişdi. İndi bu mümkün deyildi. Alman-

lar kəndə nəzarəti gücləndirmişdilər. Kənddən bir qədər aralıda düzənliyin meşə ilə qovuşduğu yerdə keçmiş döyüşlər zamanı qurulan, sonralar isə tərk olunmuş çox sayda yeraltı səngərlər və blindajlar vardı. Orada həm soyuqdan daldalanmaq, həm də almanların arxadan ön xətdəki döyüşçülərinə müxtəlif döyüş ləvazimatları daşıyan xırda təminat hissələri ilə baş verə biləcək gözlənilməz görüşlərdən yayınmaq olardı. Belə lazımsız görüşlər əməliyyatı poza bilərdi. Teymur gecələmək üçün giriş kolların arasında yerləşən bir blindaj seçdi. Müəyyən təhlükəsizlik tədbirləri gördükdən sonra kəşfiyyatçılar gecəni tapdıqları blindajda keçirdilər. Dan yeri sökülməmiş onlar blindajı tərk edərək onlara verilən tapşırıqları yerinə yetirməyə başladılar. Kəşfiyyatçılar bir neçə gün almanların arxasında məlumat topladılar. Geri qayıdanda minalanmış sahəyə düşdülər. Teymurun bütün yoldaşları həlak oldu. Bədəninin müxtəlif yerlərindən 9 yara alan Teymur hüşunu itirdi. O, iki gündən sonra özünə gəldi. Teymur gözünü açan kimi ətrafa nəzər saldı. Yoldaşları partlayışın təsirindən parça-parça olmuşdular. Sol qolu qırılmışdı. Bütün bədəni dəhşətli ağrı içində idi. Yarasından axan qan torpağın üstündə balaca bir gölməçə yaradaraq laxtalanmışdı. Xeyli qan itirdiyindən tamamilə gücdən düşmüşdü. Tərpənməyə təqəti qalmamışdı. Teymur ayağa qalxmaq istədi. Ancaq ayaqları onun sözünə baxmadı. Teymur ani olaraq düşündü ki, sağ qalmaq üçün güc toplamaq lazımdır. Bəs necə? Axı yeməyi də bir şey yox idi. O, barmağını özünün torpağın üstündə laxtalanmış qanına batırdı. Gözlərini yumub qanlı barmağını ağızına alıb sormağa başladı. Az qaldı ki, mədəsi ağızından çölə çıxsın. Teymur göz qapaqlarını bir-birinə daha bərk qüvvə ilə sıxdı. Barmağını bir də öz qanına batırdı. O, beləliklə yerdəki qanı tamamilə uddu. Yanğısı azaldı,

gözlərinə işıq gəldi. Özündə hərəkət etməyə bir qüvvə hiss etdi. Kəşfiyyat məlumatları onda idi. Teymur yavaş-yavaş özümüzünkülərə tərəf sürünməyə başladı. O, çox çətinliklə də olsa toplanan kəşfiyyat məlumatlarını hərbi hissəyə çatdırmağa bildi. Bu qəhrəmanlığına görə Qurbanov Teymur Məmməd oğlu SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə III dərəcəli Şöhrət ordeni ilə təltif olundu. Teymur əminin söylədikləri:

-Üç gün düşmən arxasında qaldıq. Kəşfiyyatçılarımız düşmənin canlı qüvvəsi və hərbi texnikası haqqında qiymətli məlumatlar toplamışdır. İtkimiz yox idi. Geri qayıtdırdıq. Meşənin içi ilə xeyli yol getdik. Meşədən çıxanda bir yol gördük. Yola çıxanda minaya düşdük. Mən hüşumu itirdim. Gözümü açanda gördüm ki, yoldaşlarım həlak olublar, mən özüm də qan içindəyəm. Qəlpə su qabımı deşmişdi. Həlak olan yoldaşlarımın birinin su qabını götürdüm. İçməyə qotxdum. Dodaqlarımı islatdım. Kəşfiyyat məlumatları məndə idi. Özümüzünkülərə tərəf süründüm. Çox çətinliklə hərəkət edirdim. Qüvvəm tükənirdi. Tez-tez dayanır, nəfəsimi dərəndən sonra yenə hərəkət edirdim. Dayananda qorxurdum ki, birdən yuxuya gedərəm. Bu təhlükəli idi. Yuxuya getsəm, bir də ayılmazdım. Bircə yolum vardı. Bütün qüvvəmi toplayıb öz səngərlərimizə tərəf sürünməli idim. Belə də etdim. Birdən çiyinlərimə insan əli toxundu. Bizim sanitarlar idi. Məni götürdülər. Sanitar məntəqəsinə apardılar. Yaralarımı yuyub bağladılar, isti yemək verdilər. Özümə gələn kimi bildirdim ki, kəşfiyyatdan qayıdıram. Məlumat verdilər. Komandirim gəldi. Vəziyyəti danışdım. Alnımdan öpərək məlumatları götürüb getdi. Məni hərbi səhra qəspitalına göndərdilər.

Ufa qospitalında gözlənilməz görüş

Teymuru və onlarla onun kimi ağır yaralıni təyyarə ilə Moskvaya apardılar. Moskvada onların yaralarını bir də yoxladılar, lazımı tibbi yardımlar göstərdilər, üst-başlarını qaydaya saldılar.

Başqırdistanın paytaxtı Ufa şəhərində böyük təxliyə qospitalı yaradılmışdı. Teymuru oraya göndərdilər. Onu bir palataya yerləşdirdilər. Palata onun kimi ağır yaralılarla dolu idi. Teymurun bütün bədəni sızıldayırdı. Sol qolu isə lap bərk ağrıyırdı. Onu arxası üstə bir çarpayuya uzandırdılar. Teymur bir daha ətrafa nəzər saldı. Yaralıların əksəriyyətinin paltarları qan içində idi. Görünür ki, onları da onun kimi döyüş xəttindən arxa cəbhəyə təzəcə köçürmüşdülər. Çünki bu palatada olanların heç biri hələ əməliyyat olunmayanlar idi. Yaralıları bir yandan əməliyyat stoluna aparırdılar. Şəfqət bacıları bir yaralının yanından o birinin yanına qaçırdı. Onlar xəstələrə ürək-dirək verir, onlara qulluq edirdilər. Teymurun çarpayısına qarabəniz bir şəfqət bacısı yaxınlaşdı. Şəfqət bacısı diqqətlə onun yaralarını yoxlayan sonra soruşdu:

-Haralısən?

Teymur cavab verdi:

-Azərbaycandanam, özüm də azərbaycanlıyam.

Qız onun adını soruşdu:

-Bəs adın nədir?

Teymur adını söylədi:

-Adım Teymurdur.

Qızın gözlərinə işıq gəldi. O, az qaldı ki, Teymuru qucaqlayıb üz-gözündən öpsün:

-Mənim qardaşımın da adı Teymurdur. Stalinqradda vuruşurdu. Şəhər mühasirədən azad olunandan sonra cəmi iki dəfə məktub yazıb, ancaq harada olduğunu göstərməyib. Əsas odur ki, qardaşım sağdır.

Teymur ona ürək-dirək verdi:

-İndi ordumuz düşməni qova-qova yerini tez-tez dəyişir. Yerini ona görə yazmır. İnşallah, Berlindən qələbə məktubu göndərir.

Teymurun sözləri şəfqət bacısının ürəyini sevinclə doldurdu. O, dodaqlarını Teymurun qulaqlarına yaxınlaşdırdı, yalnız onun eşidə biləcəyi bir səslə dedi:

-Mən də Tatarıstandanam, tatar qızıyam. Biz də sizin kimi müsəlmanıq. Mənə qardaşımı xatırlatdın. Sənə kömək etmək istəyirəm. Sol biləyini dirsəkdən aşağı kəsəcəklər. Bu səni qorxutmasın. Elə yaralılar gəlir ki, onların qollarını, qılçlarını kəsirlər. Əgər sənə narkoz versələr, bil ki, ayağını da kəsəcəklər. Razi olma. Sağ qolun təmizdir. Buradakı cərrahlar çox güclüdürlər. İstəsələr qılçlarındakı qəlpələri çıxara bilərlər.

Teymur dillənmədi. Ancaq ürəyi ümidlə doldu. Onun minnətdarlıqla tatar qızına dikilən gözlərindən iki damla yaş ayrıldı. Qolları hərəkət etmədiyindən o, bu yaş damlalarını silə bilmədi. Yaş damlaları onun yanağı ilə aşağı diyirlənəndə tatar qızı əlini uzadıb onları sildi. Teymur ona təşəkkür etmək üçün dodaqlarını tərپətmək istəyəndə tatar qızı nəvazişlə əlini onun dodaqlarına toxundurdu ki, dillənməsin.

Müharibədən sonra Teymur əminin dedikləri:

-Bu tatar qızını Allah mənə xilaskar göndərmişdi. O olmasaydı, mənim qılçımı da kəsəcəkdilər. Əlini dodaqlarıma toxunduranda uşaqlığım, anam yadıma düşdü. Atam yorulub yatanda mən səs salanda o da belə edərdi. Şəfqətli əllərinin dodaqlarıma bir toxunuşu ilə bir

anlığa o, məni atalı-analı günlərimə qaytardı. Bu təmasdan bədənimə güc, özümə inam gəldi. Yaralandığım gündən bəri birinci dəfə olaraq hiss etdim ki, yanımda mənim üçün narahat olan, mənə kömək etmək istəyən doğma bir adamım var. Əməliyyat olunandan sonra da o tatar qızı mənə anam kimi qulluq etdi. Mən onu həmişə minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram, həyatda qalib yaşadığım üçün özümü ona borclu hesab edirəm.

Bir neçə gün keçdi. Teymuru əməliyyat otağına apardılar. Cərrahlar onun yaralarını diqqətlə nəzərdən keçirdilər. Onlar əməliyyat stolundan kənara çəkilib öz aralarında nə haqqında isə məsləhətləşəndə tatar qızının sözləri Teymurun yadına düşdü. O, əlini uzadıb əməliyyat bıçağını götürdü və onun iti ucunu sinəsinə dirəyərək həkimləri xəbərdar etdi:

-Qolumu kəsəcəyinizi bilirəm. Ancaq qılçımı da kəssəniz, özümü öldürəcəyəm!

Cərrahlar onu sakitləşdirməyə çalışdılar:

-Qurbanov, sən qəhrəman əsgərsən. Qorxma, qılçımı kəsməyəcəyik. Qılçındakı qəlpələri çıxaracağıq.

Cərrahların sözündən sonra Teymur sakitləşdi. Onun əməliyyatı çətin keçdi və bir neçə saat davam etdi. Cərrahlar onun sol qolunu dirsəkdən kəsdi, bədənidəki və qılçındakı qəlpələri isə çıxartdılar. Teymurun ürəyində də qəlpə vardı. Bircə onu çıxartmaq mümkün olmadı. Bu qəlpə ağır müharibə illərinin qorxunc nişanəsi kimi onun ürəyində qaldı, ölənkə kimi ona yoldaşlıq etdi və Teymur əmi dünyasını dəyişəndə onu da özü ilə məzarə apardı.

Əməliyyatdan sonra Teymuru başqa palataya köçürdülər. Doqquz ay onun ayaqlarından daş asdılar. Doqquz ay da tatar qızı əziz bir adamı kimi həmişə ona baş çəkdi,

ehtiyacları ilə maraqlandı. Teymur bir müddət qospitalda qalandan sonra burada yatan azərbaycanlı xəstələrlə maraqlandı. Onların arasında Tovuzdan kiminsə olub-olmadığını soruşdu. Hər iki qılçı kəsildiyindən qoşa qəstlə hərəkat edən bir azərbaycanlı ona dedi ki, burada Tovuzdan bir şair də yatır, sağ gözünü qəlpə aparıb, elə şeirlər oxuyur ki, adamın tükü biz-biz olur. Teymur onun adını soruşdu. Həmin xəstə dedi ki, deyəsən Nəcəfdir. Teymurun bədənindən bir üşütmə keçdi. Xəstədən xahiş etdi ki, get bunu dəqiq öyrən, əgər dediyin kimi olsa, de ki, Cilovdarlı kəndindən Teymur Məmməd oğlu da buradadır, qolunu kəsiblər, qılçından da daş asıblar, hərəkat edə bilmir. Xəstə getdi. Bir azdan o, sağ gözü sarıqlı, qolları arxasından bir-birinə bağlı bir nəfərlə qayıtdı. Teymur baxan kimi onu tanıdı. Bu onun qohumu Aşıq Nəcəf idi. Nəcəf də onu tanıdı. Ancaq onların heç biri danışa bilmədi. Nəcəf Teymurun çarpayısının yanında dizlərini yerə qoyub onu öpüşlərə qərğ etdi. Teymur da salamat əli ilə onu qucaqlayıb ağlamağa başladı. Palatadakı əsgərlər də onlara baxıb ağlayırdılar. Səə gələnkə həkimlər də onlara bir söz demədən gözlərindən süzülən yaş damlalarını silərək palatayı tərk etdilər. Nəcəflə Teymur ağlayıb ürəklərini sakitləşdirəndən sonra Teymur dilləndi:

-Nəcəf əmi, bizim bu halımıza bir söz de, yadigar qalsın:

Aşıq Nəcəf bir Teymurun kəsilmiş qoluna, daş bağlanmış ayaqlarına baxdı, bir özünün yaralı gözüne toxunmasın deyərək bağlanan qollarına baxdı. Kənddə qoyub gəldiyi balaları yadına düşdü. Üzünü göyə tutub qəmli bir şeir dedi:

Aman Allah, nə bələli bülbüləm,
Açmayır baxcada güllərim mənim.
Bir kimsəyə yoxdur ahu-bezarım,
Heç kəsə qarğamır dillərim mənim.

Bir zamanlar tay-tuşumla gəzərdim,
Qızılgülü dəstə-dəstə üzərdim,
İstəkli dostlara namə yazardım,
İndi qələm tutmur əllərim mənim.

Fələyin işinə qarışmaq olmaz,
Eşqin kürəsində alışmaq olmaz,
Nəcəf deyər, daha görüşmək olmaz,
Çox uzaq görünür ellərim mənim.

Mən Nəcəf babamın bu şerini Teymur əmidən 1975-ci ildə X sinifdə oxuyanda yazıb götürmüşdüm. Teymur əmi qanlı müharibə illərinin yadigarı olan bu misraları illərlə yaddaşında qoruyub saxlamışdı.

Bir müddət Ufa qəspitalında yatdıqdan sonra Səməd Vurğunun təkidi ilə Aşiq Nəcəfi müalicəsini davam etdirmək üçün Bakıdakı təxliyə qəspitallarından birinə köçürdülər.

Uzun müddət müalicə olunduqdan sonra Teymurun da yaraları sağaldı. 1944-cü ilin qışında onu II dərəcəli Böyük Vətən müharibəsi əlili kimi ordu sıralarından tərxis etdilər. İndi vətənə, doğmalarının yanına qayıtmaq olardı.

Vətənə gəldim, imana gəldim

Teymur çox çətinliklə gəlib Bakıya çıxdı. O, müharibədə olanda əhd edmişdi ki, bu odun, alovun içindən sağ-salamat çıxıb vətənə qayıda bilsə, Azərbaycanın torpağını öpəcəkdir. Teymur qatardan düşən kimi bir kənara çəkildi, dizlərini yerə qoyub andını yerinə yetirdi. Sonra ayağa qalxdı, ətrafına boylandı. Burada hər şey ona doğma idi. Sağında, solunda hamı Azərbaycan dilində danışırdı. O da bu insanlara qarışmaq, onlarla illərdən bəri həsrətində olduğu doğma ana dilində danışmaq istəyirdi. Teymur az qalırdı ki, yanından keçən insanların hamısını dayandırın, onları qucaqlayıb üz-gözlərindən öpsün. O, istəyirdi ki, bu adamlar da onu danışdırınsınlar, harada vuruşduğunu soruşsunlar, cəbhədə olan doğmaları haqqında xəbər bilmək istəsinlər. Axı o, müharibədən qayıtmışdı. Teymur bircə şeyi bilmirdi ki, dəmir yolu vağzalında sağa-sola gedib-gələn bu adamlar artıq burada müharibədən gələnləri görməyə vərdiş etmişdilər.

Teymur Tovuzda gedən qatara bilet aldı və qatarın vaxtını gözləməyə başladı. O, sağa-sola boylanırdı ki, bəlkə bir tanış adamla rastlaşa, bir az söhbət edə, həm Tovuzdakı qohumlardan, dostlardan, tanışlardan xəbər tuta, həm də qatarın vaxtına qədər başını qata. Ancaq bu soyuq qış günündə tanış adam haradan çıxacaqdı? Başına papaq qoyanların hamısını müharibəyə göndərmişdilər. Kəndlərdə qadınlar, uşaqlar, qocalar, bir də müharibədə ağır yaralanaraq əlil olub kəndə qayıdanlar qalmışdı. Onlar da arxa cəbhədə çalışırdılar, Bakıda nə işləri vardı? Birdən kimsə onu öz adı ilə çağırırdı:

-Ay Temir! Ay Temir!

Tovuzlular Teymur adını Temir kimi tələffüz edirlər. Teymur bildi ki, onu çağıran yaxın adamdır. O, səs gələn tərəfə boylandı. Bu səsi müharibədən qabaq Tovuzda eşitmişdi. Ancaq kim olduğunu yadına sala bilmədi. Başından keçən fırtınalar onun yaddaşını da silib aparmışdı. Həmin səs bir də onu çağırdı:

-Ay oğul, Temirsənmi, Cilovdarlı Məmmədin oğlu Temir?

Teymur bu dəfə həmin səsi tanıdı. Bu atasının Əlimərdanlı kəndindən olan dostu Xəlilov Cabbarın səsi idi. Atasını neçə dəfə gəmi ilə onu Kürdən keçirmişdi. Atasını öldürən sonra da bir neçə dəfə rastlaşmışdılar. Hər dəfə də Cabbar kişi üzündən öpüb demişdi:

-Sən mənim əziz dostumun balasısan. Fikirləşmə, biz də yetimliklə böyümüşük.

Cabbar kişi həm də onun Əlimərdanlıdan olan əsgər yoldaşı İsayev Yusifin əmisi idi. Onu görəndə Teymur çox sevindi. O, həyəcanlı səslə cavab verdi:

-Mənəm, Cabbar əmi, mənəm!

Cabbar kişi Teymuru qucaqlayıb üz-gözündən öpdü. Onu vəğzalı yaxınlığında yerləşən bir yeməxanaya apardı. İsti yemək yedilər, çay içdilər. Qatarın vaxtına qədər söhbət etdilər. Cabbar kişi ondan harada yaralandığını, harada müalicə olunduğunu soruşdu. Teymur dedi ki, Leninqradda yaralanıb, Ufada əməliyyat olunub. Ufa sözünü eşidəndə Cabbar kişi dərinədən bir nəfəs alıb soruşdu:

-Nəcəf əmin də sən yatdığı vaxtda Ufada yatırdı, onu görmədin ki? Düşmənlə gülləsi onun da sağ gözünü aparıb. Gözündən yarananda bizə bir şeir də yazıb göndərmişdi.

Cabbar kişi Əmirli camaatının sevimli sənətkarı Əlimərdanlı Aşıq Nəcəf haqqında danışdı. Teymur da uşaqlığından bütün Əmirli camaatı kimi Aşıq Nəcəfin

sazının, sözünün vurğunu idi. Atasının Nəcəf kişi ilə qohumluğu da vardı. Atasını Məmməd kişinin anası Koxa Mələk Aşıq Nəcəfin anası Əsmət xanımın atası İsmayılın bacısı idi. Müharibədən qabaq toylarda onu çox dinləmişdi. Teymur üzünü Cabbar kişiylə tutub əklə dedi:

-Cabbar əmi, Nəcəf əmi ilə Ufa qəspitalında görüşdük. Ancaq onu mənədən tez ayırdılar. Nəcəf əminin sözü yadımdadırsa, de, qulaq asa.

Cabbar kişi Aşıq Nəcəfin "Yetir" rədifli qoşmasını alçaqdan deməyə başladı:

Əsən yellər, bir Allahın eşiqinə,
Yazdığım naməni vətənə yetir.
Bəndədən bəndəyə kərəmət olmaz,
Qeyzinən Xeybəri atana yetir.

Yellər, ərzi-halım söyləyin mərdə,
Haqq divan eyləyir ruzi-məhşərdə,
Möcüzət göstərib Şəhri-Bərbərdə,
Qul,-deyib özünü satana yetir.

Bir kimsənə deyim islama pənah,
Onun xatirini çox istər Allah,
Qılınıc Zülfüqar, atı Zülcənah,
Zəlillər dadına çətana yetir.

Qərribəm, qürbətə atıldı daşım,
Tufana qərq oldu neçə yoldaşım,
Müşküləm, ol şaha düşübdür işim,
Ərşin sütunundan tutana yetir.

Nəcəfin də gözü yoxdu sağında,
Tərzan idi, qaldı sar oylağında,
Qiblə tərəfində, Ağrı dağında,
Nuhun gəmisində yatana yetir.

Söz tamama yetəndə bu dəfə də Teymur ayağa qalxıb Cabbar kişinin üzündən öpərək soruşdu:

-Nəcəf əminin sağ olmasını deməklə məni sevin-dirdin. O, hələ Bakıdadır mı, yoxsa Tovuzda qayıdıb mı?

Cabbar kişi gülərək cavab verdi:

-Ay sağolmuş! Tovuz nədir? Burada Bakıda təxliyə qəspitalı var. Səməd Vurğun onu buraya gətirtdirib. Topçubaşova da tapşırıb ki, onun gözünü şəxsən özü əməliyyat etsin. Mən də hər axşam ona baş çəklərəm.

Teymur xahiş etdi:

-Cabbar əmi, məni də apar, qoy mən də görüşüm.

Cabbar kişi onu məzəmmət etdi:

-Ufadan birtəhər sağ-salamat gəlib Bakıya çıxıbsan. Bu qarda, buzda, küləkdə qaş qayırdığın yerdə vurub göz tökərsən. Qatarın vaxtına da az qalıb. Mən salamımı Nəcəf əminə çatdıraram. İnşallah, Tovuzda görüşərsiniz.

Qatarın vaxtına bir saat qalmışdı. Onlar yemək-xanadan çıxıb perrona tərəf getdilər. Teymuru yola salanda Cabbar kişi cibindən bir dəst pul çıxarıb onun sağ cibinə basdı:

-Müharibədən gəlibsən, əlin bir yana çatana qədər xərclik edərsən.

Sonra da ürəyində öz-özünə dedi:

-Ay gidi dünya, Məmməd kimi oğulun balasını nə günlərə saldın...

Yenə də doğmalar arasında

Cabbar Teymurla bərabər qatara mindi. Onun yerini rahatlayandan sonra Teymurun sağ əlindən tutub dedi:

-Hə, qardaşoğlu. Sənə uğur olsun. Tovuzda görüşənə qədər.

Cabbar kişi sözünü bitirib vaqondan düşdü. O,

düşəndən sonra qatar da fit verib yerindən tərpəndi və ağır-ağır yola düzəldi. Teymur çox yorulmuşdu. Oturmağa, söhbət etməyə nə taqəti vardı, nə də istəyi. Yatağına uzanıb gözlərini yumdu. Çox keçmədən dərin yuxuya getdi. Elə yatdı ki, bir də oyanana qədər nə yol yoldaşlarının səsinə eşitdi, nə də illərdən bəri təmir olunmayan dəmir yolunun relslərini döyəcləyən təkərlərin taqqıltısını.

Teymuru qatar bələdçisi oyatdı. O, özü də istəmədən əlini şirin yuxuda olan bu qarabəniz oğlanın çiyinə quyub yavaşca silkələdi:

-Ay oğul, sən gərək ki, Tovuzda düşəcəksən?

Teymur yarıyuxulu cavab verdi:

-Bəli, Tovuzda düşəcəyəm.

Qatar bələdçisi dedi:

-Onda dur, hazırlaş, Şəmkiri keçmişik.

Teymurun hazırlaşmağa bir işi yox idi. Vaqonun baş tərəfinə keçib üzünə bir az su vurdu və öz yerinə qayıdıb qatarın Tovuzda çatmasını gözləməyə başladı. Teymur qatarın pəncərəsindən çölə baxırdı. Qatar irəlilədikcə yolun qırağındakı ağaclar sürətlə ondan uzaqlaşdı. Teymur bu ağaclara baxa-baxa xəyallara qərq oldu. Budur, 6 illik ayrılıqdan sonra o, Tovuzda qayıdır. Müharibədən qabaq burada anasını, atasını, əmisini itirmişdi. Gəncliyini, sağlamlığını, qolunun birini də müharibədə qoyub qayıdırdı. Nə yaxşı bu dünyada qayıtmağa yeri varmış. Teymur 6 il bu yurd yeri, vətən adlanan bu torpaq üçün vuruşmuş, əziyyət çəkmişdi. İndi o, qatarın pəncərəsindən yolunda yaralı canını da verməyə hazır olduğu bu torpağa baxırdı. Bu torpaq ona canından da əziz idi. Çünki, bu torpaqda onun atası, anası dəfn olunmuşdu. Bu torpağın altında onun əcdadları yatırdılar. Bəlkə də Teymur bu qədər əzab-əziyyətə dünyasını

dəyişmiş doğmalarının, atasının, anasının məzarlarını bir də görmək, ziyarət etmək arzusu ilə sinə gərə bilmişdi. Axı, ən çətin günlərində onları anır, onları yadına salırdı.

Teymuru düşündürən bir şey də vardı. Atası yox, anası yox, indi kimin qapısını döyəcək, başına gələnləri kimə danışacaq, dərdlərini kiminlə bölüşəcək? Teymur birdən dayandı. Fikirlərinin səhv olduğunu anladı. Bəs on il ona doğma anası kimi qulluq edən, qayğı göstərən bibisi Mileylə xanım ona ana olmamışdı? Onu öz canı kimi sevən dayısı Novruz kişi ona ata qayğısı göstərməmişdi? Bəs əmisi Məhəmmədin oğlu Əsrəf? Onun Muxtar bulağının başında çəkdiyi qırqovul kababı müharibədə də yadına düşürdü. Bəs əmisi Rəsulun uşaqları? Bəs başqa qohumları? Yox, onu Tovuzda həsrətlə gözləyən kifayət qədər insan vardı. Onun gəlişi bu insanları sevindirəcəkdi. Teymur bir az toxdadı, özünə gəldi. Qara fikirləri, düşüncələri başından qovdu. Qatarın Tovuzda çatmasını gözlədi. Bu da Tovuz dəmir yol vağzal. Qatar nəfəsini dərib dayandı. Teymur əsasını götürüb vaqonun giriş-çixış qapısına yaxınlaşdı. O, qatardan düşmək istəyəndə qatarın qabağına çıxan adamlar əllərini uzadıb onu pilləkənlərdən götürüb ehtiyatla yerə qoydu. Bu Tovuzda ona göstərilən ilk hörmət, qayğı idi.

Dekabr ayı olsa da Bakıdan fərqli olaraq Tovuzda hələ qar yağmamışdı. Ancaq havada ayaz vardı. Teymur ətrafına boylandı ki, bəlkə bir tanış adam görə. Ancaq səhərin bu çağında tanış adam haradan olacaqdı. Tanıdığı cavanların hamısını müharibəyə aparmışdılar. Yaşlıların da o qədər qayğıları vardı ki... Onun müharibədə olduğu 6 ildə Tovuzda heç nə dəyişməmişdi. Tovuzun sonuncu sultanı Nəsim sultanın qohumlarının dəmir yolunun üstündə yerləşən evləri, Tovuz sement zavodunun bütün Əmirli torpağından aydın görünən hündür tüstü borusu,

hər şey yerində idi. Bircə şey dəyişmişdi. Tovuzun gülürüz adamlarının üzlərindən elə bil ki onların sevincini oğurlamışdılar. Adamlar qayğılı, fikirli idilər. Teymur diqqətlə baxanda gördü ki, dəmir yolunun altındakı köhnə çayxana da yerindədir. O, bir az qızınmaq və çay içmək üçün əsasına dirənə-dirənə çayxanaya getdi.

Tovuzda Məsim kişi vardı. Yaşlı adam idi. Vağzalda olurdu. Məsim kişi çayxanada Teymuru görəndə kimisi tanıdı. Teymurun dayısı Novruz Əliyev də vağzalın yaxınlığında yaşayırdı. Məsim kişi Teymurla görüşüb Novruz Əliyevi muştuluqlamağa getdi. Məsim kişi dedi ki, bacın oğlu gəlib, çayxanada çay içir. İş elə gətirmişdi ki, həmin gün Teymurun xalası oğlu Müseyib Müseyibov da qatarın qabağına çıxmışdı.

Sonralar coğrafiya elmləri doktoru, professor olan və Azərbaycan Dövlət Universitetində işləyən Müseyib Müseyibov əslən Qaraxanlının ən böyük nəsilərindən olan Kosalı nəslindən idi. Bir faktı qeyd etmək istəyirəm ki, tarixi mənbələrdə qeyd olunduğuna görə böyük Azərbaycan hökmdarı Nadir şah Əfşarın həyat yoldaşlarından biri bu tayfadan olmuşdur. Müseyib Müseyibovun uzun müddət Qaraxanlı kəndinin koxası olan babası Hacı İsaخان 1912-si ildə Murğuz yaylağında Qandallı Qaçaq Nağı tərəfindən vurulmuş və Əmirli camaatının orada Qara gədikdəki qəbristanlığında dəfn edilmişdi. Müseyib müəllim Azərbaycanın ən qeyrətli milli ziyalılarından idi. 1988-ci ildə erməni millətçiləri Azərbaycana qarşı ərazi iddialarında bulunaraq respublikamıza qarşı elan olunmamış müharibəyə başlayanda o, sovet rejiminin cəlladlarından çəkinməyərək Bakıda tovuqluların bir cəmiyyətini yaratdı və özü şəxsən bu cəmiyyətə başçılıq etdi. Onun yaratdığı cəmiyyət Tovuzun müdafiəsində dayanan könüllüləri silah, döyüş

sürsati, ərzaq, geyimlə təchiz edərək onların düşmən qabağında mətanətlə dayanmasına kömək etdi. Tovuzlular müharibədə bir qarış da olsun torpaq itirmədilər. Buna görə də bu gün bütün Tovuz camaatı Müseyib müəllimi rəhmətlə yad edir.

Məsim kişi Novruz Əliyevi muştuluqlamağa gedəndə Müseyib Müseyibov Teymurun çay içdiyi çayxanaya daxil oldu. Teymur ayrıldıqları vaxtdan altı il keçsə də, onu görən kimi tanıdı. O, ayağa qalxdı. Bu zaman Müseyib də onu gördü. Onlar bir-birinə sarmaşdılar. Hər ikisinin gözündən yaş axırdı. Müseyib Teymuru dayı-sigilə apardı.

Novruz Əliyev Teymurun od-alovun içərisindən sağ-salamat qayıtması münasibəti ilə qurban kəsdirib camaata paylatdırdı. Xəbər qanadlı olur. Novruz Əliyevin bacısı oğlunun müharibədən salamat qayıtması xəbəri az müddət içərisində bütün Tovuzaya yayıldı, hətta gedib Cilovdarlıdakı qohumlarına da çatdı. Mileylə xanım bu xəbəri eşidən kimi oğlu Şəmistanı arabaya bir qoç qoydurub Tovuzaya yola düşdü. Onlar Novruz Əliyevin evinə çatanda həyətdə xeyli adam vardı. Mileylə xanım həyəte girən kimi soruşdu:

-Mənim oğlum hanı?

Bibisinin gəldiyini Teymura xəbər verdilər. O, həyəte çıxdı. Mileylə xanım Teymurun boynuna sarıldı. Teymur da onun boynuna sarıldı. Onlar bir müddət beləcə qaldılar. Adamlar onları ayıranda gözlərindən axan yaş hər ikisinin paltarının yaxasını islatmışdı. Bibisindən sonra Teymur Şəmistanla qucaqlaşdı. Şəmistan da əmisi oğlu ilə görüşəndən sonra Mileylə xanım üzünü ona tutub dedi:

-O qoçu qurban demişəm, gətir, oğlumun ayağı altında kəs!

Şəmistan gətirdikləri qoçu arabadan düşürdü və Teymurun ayaqları altında qurban kəsdi. Yer-yerdən səslər ucaldı:

-Allah qurbanınızı qəbul etsin! Allah hamının balasını himfz etsin!

Novruz Əliyevin bacısı oğlunun müharibədən qayıtması xəbəri Aşıq Mirzə Bayramova da çatmışdı. O da sazını götürüb gəldi. Adamlar səhərə qədər Aşıq Mirzənin sazına qulaq asdılar, onun bülbül kimi məlahətli səsinə dinlədilər.

Səhəri gün Teymur kəndə gedib əmisi Rəsulun uşaqları və kənddəki qohumları ilə də görüşdü. Teymurun kənddə öz evi yox idi. Bir neçə gün kənddə doğmalarının yanında qalandan sonra o, Tovuzaya dayısı ilə qayıtdı və özünə ev tikənə qədər onlarda qaldı. Bibisi Mileylə xanım da onunla Tovuzaya getdi və ailə həyatı qurana qədər öz balası kimi ona qulluq etdi.

Mircəfər Bağırovlə görüş

Teymur boş dayanmaq, kiməsə yük olmaq istəmirdi. Buna nə yaşı, nə də qeyrəti yol vermirdi. Həyat onu çox ağır sınaqlardan keçirmişdi. Şimalın amansız şaxtalarında günlərlə ac-susuz düşmən arxasında qalmışdı. Bədəninə qəlpə yaraları, qolunun da biri sınımış halda qan içində xeyli yolu sürünərək öhdəsinə düşən döyüş tapşırığını yerinə yetirmişdi, ölkənin yüksək döyüş mükafatlarına layiq görülmüşdü. İndi evin içində, sülh şəraitində gözünü kiminsə əlinəmi dikəcəkdə? Yox, Teymur belə yaşaya bilməzdi. O, öz çərəyini öz zəhməti ilə qazanmaq istəyirdi. İş almaq arzusu ilə Teymur bir neçə dəfə Tovuz Rayon Partiya Komitəsinə müraciət etsə də, ona iş vermədilər.

Teymurun iş axtardığı dövrdə Sovet Qoşunları 1945-ci il may ayının 9-da Almaniyanın paytaxtı Berlin şəhərini ələ keçirərək faşizm üzərində qələbə çaldı. Mühəribə qurtardı. İllərlə evindən, ailəsindən ayrı düşənlər geri qayıtmağa başladılar. Hamı sevinirdi. Teymur isə daha çox sevinirdi. Bu qələbənin qazanılmasında onun da payı vardı.

Boş qalmaq istəməyən Teymur xırda alış-verişlə məşğul olurdu. Qazancı az olsa da, kiçik bir ailəni dolandırmağa bəs edərdi. Artıq Teymur ailə qura bilirdi. Ancaq o, bu haqda dayısına bir söz deyə bilməzdi. Bu işini də Allah düzəltdi. Bir dəfə dayısının həyat yoldaşı Gövhər xanım Novruz kişiyyə dedi:

-Ay kişi, sən heç bu bacın oğlunun haqqında düşü-nürsənmi?

Novruz Əliyev suala sualla cavab verdi:

-Bacım oğlunun nə çətinliyi var? İş verdirmişəm, işləyir. Ev tikdirənə qədər evimiz-əşiyimiz də ona qurbandır.

Gövhər xanım yavaş-yavaş mətləbə yaxınlaşmağı qərara aldı:

-Məsələ təkcə işdə və evdə deyil, ay kişi.

Novruz Əliyev arvadının nə demək istədiyini anlasa da, hər şeyi onun dilindən eşitmək istəyirdi:

Onda da, biz də bilək.

Gövhər xanım ürəyindəkiləri dilinə gətirdi:

-Ay kişi, nə vaxtacan Teymura Mileylə qulluq edəcək? Teymurun atası yox, anası yox. Onun evlənməsi haqqında kim fikirləşməlidir?

Novruz Əliyev arvadın istəyini onun öz dilindən eşidəndən sonra dedi:

-Mus-mus deyənəcən Mustafa desən daha yaxşı olar. Teymurun məni kimi dayısı var. Kimin qızını desən onun

üçün alacağam.

Gövhər xanım mətləbə gəldi:

-Kimin qızını alacağıq Teymura? Mileylə ona doğma anası kimi əziyyət çəkib. Səkinədən yaxşı qızımı tapacağıq? Doğma əmisinin qızıdır. Özü də gözümüzün qabağında böyüyüb. Təmiş uşaqdır.

Novruz Əliyev soruşdu:

-Rəsulun qızı Səkinəni deyirsənmi? Mən razıyam. Sən də Mileylə bacı ilə söhbət et!

Gövhər xanım Mileylə xanımla söhbət etdi. 1945-ci ildə Teymur əmisi Rəsulun qızı Səkinə xanımla ailə qurdu.

Ailə həyatı qurandan sonra Teymur başqa qayğılarla yaşamağa başladı. O, həyatda çox çətin yollar keçmişdi. Ağır və məsuliyyətli işlər görmüşdü. Ancaq ailə həyatının məsuliyyəti tamam başqa idi. İndi onun məsuliyyəti mühəribə və hərbi nizamnamənin sərt tələblərindən doğan bir məsuliyyət deyildi. Onun bütün gələcək həyatı, xoşbəxtliyi bu insani məsuliyyətdən asılı idi.

Teymurun işi çox olsa da o, evə həmişə vaxtında gəlirdi. Səkinə xanım da onun üçün sədaqətli və qayğıkeş bir həyat yoldaşı idi. İki qardaşın övladları kimi onların ürəklərində həmişə bir-birinə qarşı məhəbbət olmuşdu. Teymur hərbi xidmətdə, sonra isə mühəribədə olduğu illərdə Səkinə dəfələrlə ondan gələn məktubları sinəsinə sıxaraq anasını, bacı və qardaşlarını muştuluqlamağa qaçmışdı. Hər dəfə əmisi oğlunun salamat olduğunu biləndə sevincdən gözləri yaşarmışdı. Ancaq o zamanlar Səkinə xanım ağına da gətirməzdi ki, bir gün məktublarını sinəsinə sıxdığı, dönə-dönə oxuduğu əmisi oğlu onun həyat yoldaşı olacaqdır.

Səkinə xanım Teymurun mühəribə cəbhələrində necə şərəfli bir yol keçdiyini bildirdi. O, öz həyat yoldaşı ilə

qürur duyurdu. Beləcə gənc ailə qarşılıqlı hörmət və məhəbbət içərisində yaşayırdı. Onların necə xoşbəxt yaşadıqlarını gördükcə əri Rəsul 1937-ci ildə günahı olmadan sürgünə göndəriləndən sonra həyatın haqsızlıqları, amansızlıqları qarşısında öz övladlarına namusla, qeyrətlə həm ata, həm də ana olan, həyatın imtahanları qarşısında bədrəməyən, yığılmayan Mileylə xanımın da narahat, səksəkəli ürəyinə bir dinclik, rahatlıq gəlmişdi. Atası öləndən sonra Teymuru o, özü böyütmüşdü. Ondan arxayın idi. Bilirdi ki, Teymur namuslu, qeyrətli bir ailə başçısı olacaq. O, yanılmamışdı. 1946-cı ildə Teymurla Səkinə xanımın ilk övladları dünyaya gəldi. Yeni doğulan körpə oğlan uşağı idi. Onun adını Arif qoydular.

1946-cı ildə Mircəfər Bağırov Tovuzda gəldi. Rayon mərkəzində camaatla görüş oldu. Bu zaman Teymur əlində əsa Bağırova yaxınlaşıb ondan iş istədi:

-Yoldaş Bağırov, xahiş edirəm ki, mənə vəziyyətimə uyğun olan bir iş verəsiniz.

Bağırov mehribanlıq və qayğı ilə soruşdu?

-Harada vuruşubsan? Qolunu harada itiribsən?

Teymur Bağırovun mehribançılığından ürəkləndi:

-Ukraynada olmuşam, Finlandiya müharibəsində iştirak etmişəm, yoldaş Bağırov. Qolumu isə Leninqradın müdafiəsində kəşfiyyatda itirmişəm.

Bağırov qarşısındakı arıq, qarabəniz oğlanı başdan ayağa qədər diqqətlə nəzərdən keçirdi, əlini onun kürəyinə qoyaraq qürurla dedi:

-Sən başqa millətlərin arasında xalqımızın başını uca edən, ona şan-şöhrət qazandıran bir qəhrəmansan.

Bağırov əlini Teymurun kürəyindən ayırmadan üzünü eynək taxdığına görə tovuzluların Dördgöz Mamedov adlandırdıqları Tovuz Rayon Partiya Komitəsinin I katibi Həbib Məmmədova tutdu:

-Bazarı bu cavan oğlana verərsən!

Bazarda Mahmud kişi vardı. Teymur onun yerini qəbul etdi. Elə o vaxtdan da Teymur Qurbanov bir əmrlə ömrünün sonuna qədər Tovuz Şəhər Kolkhoz Bazarında rüsumçu işlədi.

Həyat yollarında

Ailə qurandan sonra Teymura ev tikdirmək lazım idi. Dayısı onu başa saldı. Lazımı yerlərə məktublar yazdı. Hökumət Teymura ev tikdirmək üçün torpaq sahəsi ayırdı. Dayısının köməyi ilə Teymur həmin torpaq sahəsində ev tikdirdi. Ev hazır olandan sonra Teymur ailəsi ilə birlikdə oraya köçdü.

Onlar bir müddət orada sevinc içində yaşadılar. Lakin gözlənilmədən onların sevincinə kədər qatıldı. Təzə evlərinin qabağında su arxı axırdı. Nəzarətsiz qalan balaca Arif su arxına düşərək boğuldu. Arifin ölümü gənc ailəni sarsıtdı. Yaxşı ki, xeyirxah insanlar varmış. Onlar Teymurla Səkinə xanıma ovundurucu sözlər deyərək dərdlərini dağıtmağa çalışdılar. Həyat isə öz axarı ilə axıb gedirdi. 1949-cu ildə tale Teymurla Səkinə xanıma yeni bir övladla sevindirdi. Bu dəfə dünyaya gələn körpə qız uşağı idi. Onun adını Çimnaz qoydular.

Çimnazın ayağı uğurlu oldu. 1950-ci ilin 9 sentyabrında Teymur üçün adi iş günü idi. Birdən bazarın işçilərindən biri bir qadını onun yanına gətirib dedi:

-Teymur, bala, gör bu qadın nə istəyir.

Qadın qarşısındakının Teymur olduğunu biləndə səhərdən bəri ürəyini deşən xəbəri ucadan səsləndirdi:

-Oğlun olub, mən muştuluğa gəlmişəm.

Teymur əlini cibinə saldı. Bir dəstə pul çıxarıb qadının ovcuna basdı. Bu zaman qadını onun yanına gətirən yaşlı kişi gülə-gülə soruşdu:

-Ağrın alım, bəs bu əminə heç nə verməyəcəksən?

Sevincindən dünya Teymurun gözünə görünmürdü. O, kişini də razı saldı:

-Sizə də yaxşı bir qonaqlıq verəcəyəm.

Teymur bu oğlunun da adını Arif qoydu.

Arifdən sonra 1952-ci il mart ayının 10-da onun Akif, 1953-cü ildə Ofelya, 1955-ci il fevral ayının 19-da Asif, 1957-ci ilin noyabr ayında Munasib, 1961-ci ildə Aytəkin adlı övladları dünyaya gəldi.

Teymur əminin qızı Ofelya dünyaya gələndə İ.V.Stalin dünyasını dəyişdi. Onun əmisi Rəsulun üstündən "xalq düşməni" adı götürüldü. Bundan sonra Rəsulun oğlu Şəmistan məktəb direktoru vəzifəsinə irəli çəkildi və uzun müddət bu vəzifədə işlədi.

Səkinə xanım həyat yollarında Teymura etibarlı, namuslu həyat yoldaşı, arxa-dayaq oldu. Onun sayəsində Teymur bir dəfə də olsa şikəstliyini yadına salmadı, həyata yeni bir məhəbbətlə bağlandı. Bu məhəbbət uşaqlıqdan saçları uzun olduğuna görə, Saçlı,-deyərkən çağırdığı Səkinə xanımı onun nəzərində daha da böyütdü, müqəddəsləşdirdi. Səkinə xanım bu hörmət və sevgiyə layiq idi. Əgər dünya miqyasında bir sorğu keçirilsəydi, öz ailəsinin yolunda göstərdiyi fədakarlıqlara görə o,

dövrünün qadınları arasında ən yüksək zirvələrdə dayanardı.

Teymur xoşbəxt idi. Övladlarının şən gülüşləri altında qəmli, kədərli hadisələrlə dolu olan ömür kitabının artıq yaşanmış, əbədiyyətə qovuşmuş vərəqlərini səhifələyir, olub-keçənləri bir-bir yadına salmağa çalışırdı. Anası Səlimi xanım dünyasını dəyişəndə çox uşaq idi. Atasının ölümünü isə yaxşı xatırlayırdı. Bu iki hadisə onun ömür salnaməsinin uşaqlıq illərindən yaddaşında silinməz izlər buraxan ilk iki səhifəsini təşkil edirdi. Sonra əmisi Rəsulu həbs edib sürgünə göndərdilər. Keçirdiyi bu ağrıların ardınca müharibə gəldi. Müharibə əzizlərini, dost və yaxınlarını əlindən aldı. Özü isə gəncliyini, sağlamlığını, qolunun birini itirdi, iyirmiyə yaxın yara aldı, düşmənlər mərmisinin qəlpəsi isə o qanlı günlərin yadigarı kimi ürəyində ilişib qaldı. Müharibə əjdahasının püskürdüyü od-alovun içindən salamat qurtarmağı heç kəs ağına da gətirmirdi. Ancaq böyük olan Allah onu qorudu. Çəkdiyi əzabları yüngülləşdirmək, həyata olan inamını möhkəmləndirmək üçün Allah onun yoluna xeyirxah insanlar çıxartdı. Kim idi bu insanlar? Qospitalda ona doğma ana-bacısı kimi qulluq edən tatar qızı, onu balalarından seçməyən bibisi Mileylə xanım, əmisi Rəsul, arxasında dağ kimi dayanan dayısı Novruz kişi və başqa insanlar. Məhz bu insanların qayğısı sayəsində Teymura bu gün öz övladlarının səsini, gülüşlərini dinləmək qismət olmuşdu. O, yaxşılığın məhəbbəti sayəsində gələcəyə inamını itirməmiş, həyata bağlanmışdı. Həyat axar bir çaydır. Onun axarında həmişə minlərlə, milyonlarla tələsən insanlar olacaq. Onları həyata bağlamaq üçün dünyada yaxşı amallarla yaşamaq lazımdır. Teymur da bütün sonrakı həyatını belə yaşamaq, insanlara kömək etmək, yixılanları qaldırmaq istəyirdi.

XX əsrin altmışıncı illərində Teymurun işlədiyi Tovuz şəhər kolxoz bazarı indiki yeraltı maşın keçidindən təqribən 200-300 metr solda dəmir yolunun üstündə yerləşirdi. Bazarın iki girişi vardı. Dəmir yolu tərəfdən bazara daxil olanda bir mağaza və bir kababxana gözə dəyirdi. Bazara yuxarıdan, A.S.Puşkin adına Tovuz şəhər orta məktəbi tərəfdən daxil olanda sağ tərəfdə iki böyük tut ağacı ucalırdı. Ağacların yanında yeməxana və çayxana vardı. Tovuz aşıqları bu çayxanaya yığışdılar. İsti havalarda tut ağaclarının kölgəsində stollar qoyulur, aşıqlar növbə ilə çayçının armudu stəkanlarda gətirdiyi ətirli samovar çayından içə-içə saz çalıb oxuyurdular. Teymuru həmişə tut ağacının altında aşıqlarla çay içib, cöhbət edən görmək olardı. O, saz vurğunu idi. "Dilqəmi" havası çalınanda isə elə bil ki, dünyanı ona bağışlayırdılar. Bu havanı gündə on dəfə dinləsə də, yenə doymayırdı. Aşıqlar da onun bu sevgisini bildiklərindən "Dilqəmi" havasını axıra, nahar vaxtına saxlayırdılar. Bir də görürdün ki, aşıqlardan biri səslənir:

-Ay Temir, acımızdan qırıldıq.

Teymur da onun cavabını verirdi:

-"Dilqəmi" çalınana qədər siz də, mən də bu tutun altında acımızdan qırılacağıq.

Teymurdan bu sözü eşidəndə aşıqlardan biri sazi sinəsinə basıb yanıqlı bir "Dilqəmi" çalardı. Hava bitəndən sonra Teymur onları bazarın aşağısındakı kababxanaya aparardı.

Qəhrəmanla çiyin-çiyinə

Tovuz bazarına ilk dəfə gələn adamda belə bir fikir yaranırdı ki, bu bazarda bütün işləri Teymur kişi həll edir. Bu isə bazarın o zamankı rəhbərliyində ona qarşı qısqanclıq hisslərinin yaranmasına səbəb olurdu. Bu qısqanclıq onunla nəticələndi ki, bir gün Teymur kişini işdən azad etdilər. Bu zaman onun müharibədə quyub gəldiyi qoluna da nəzərə almadılar. Ancaq bu insafsızlıqları və diqqətsizlikləri ilə yanaşı Teymur kişini işdən çıxaranlar bir şeyi də unutmuşdular. Onlar başa düşmürdülər ki, öz polad iradəsi ilə iki qanlı müharibənin od-alovundan keçən, ölümə qalib gələn bir insanın haqqını tapdalamaq olmaz. Teymur kişi o zamankı SSRİ-nin paytaxtı Moskva şəhərindəki yüksək vəzifəli dövlət rəhbərlərinə müraciət etdi. Onun hüquqları bərpa olundu, bazarın direktoru, bazarkomu vəzifəsindən azad olundu. Teymur kişinin yaxın dostu Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mərdan Musayev Tovuz bazarına bazarkom gəldi. Bu insanlar ömürlərinin sonuna qədər birlikdə çiyin-çiyinə işlədilər. Tovuz camaatı hələ də onların möhtəşəm dostluğu və zərəfatları haqqında çoxlu rəvayətlər danışirlar.

Böyük dostluq

Teymur əminin ürəyində güclü bir yaşamaq əşqi vardı. O, insanlarla söhbət etməyi, münasibət qurmağı xoşlayırdı. Buna görə də özünə çoxlu dostlar qazanmışdı. Özü sadə zəhmət adamı olsa da, Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli, Hüseyn Arif kimi böyük sənətkarlarla dostluq etmiş, çörək kəsmişdi. Teymur əminin sevimli dost-

larından biri də xalqımızın tanınmış ziyalı akademik Abdulla Qarayev olmuşdur.

Abdulla İsmayıl oğlu Qarayev 1910-cu il yanvar ayının 1-də Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində dünyaya gəlmişdir. 1930-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universitetinin) təbiət bölməsini bitirəndən sonra savadlı məzun kimi onu "insan və heyvan fiziologiyası" kafedrasında saxlayıblar. Burada professor P.Y.Rostevsevin rəhbərliyi altında nəzəri və eksperimental fiziologiya sahəsində elmi araşdırmalar aparmışdır.

Abdulla Qarayev 1932-1936-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunu bitirmiş, 1938-ci ildə Azərbaycanda eksperimental fiziologiya laboratoriyasının ilk yaradıcılarından biri olmuşdur. 1940-cı ildə tibb elmləri doktoru, 1942-ci ildə professor elmi adlarına layiq görülən alimə 1943-cü ildə Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi adı verilmişdir. 1944-1950-ci illərdə S.M.Kirov adına ADU-nun rektoru işləyən Abdulla Qarayev 1946-cı ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası sıralarına daxil olmuş, 1949-cu ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının akademiki adını almış, 1962-1964-cü illərdə Azərbaycan KP MK-nın üzvü seçilmişdir. O, 1952-1956-cı illərdə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Biologiya və kənd təsərrüfatı bölməsinin akademiki-katibi, 1961-1963-cü illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin Ali və Orta İxtisas Təhsili Komitəsinin sədri, 1953-1968-ci illərdə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Fiziologiya bölməsinin rəhbəri və Fiziologiya İnstitutunun direktoru vəzifələrində çalışmış, eyni zamanda İ.P.Pavlov adına Ümumittifaq Fizioloqlar Cəmiyyəti Azərbaycan bölməsinin sədri olmuşdur.

1935-ci ildə Leninqradda keçirilən 15-ci, 1959-cu ildə

Buenos-Ayresdə keçirilən 21-ci, 1962-ci ildə Leydendə keçirilən 22-ci, 1965-ci ildə Tokioda keçirilən 23-cü Beynəlxalq fizioloqlar konqresində iştirak edən Abdulla Qarayev Azərbaycan SSR Ali Sovetinin (2-ci çağırış) deputatı olmuş, Lenin ordeni, 3 Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni, Qırmızı Ulduz ordeni və medallarla təltif edilmişdir.

Azərbaycan Fiziologiya İnstitutu Abdulla Qarayevin adını daşıyır.

Xalqımızın böyük oğlu Abdulla İsmayıl oğlu Qarayev 1968-ci il dekabr ayının 8-də dünyasını dəyişmiş, respublikamızın paytaxtı Bakı şəhərində Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur.

Abdulla Qarayevlə Teymur əminin arasında çox səmimi bir dostluq vardı. Teymur əmi Bakıya gəndə Abdulla müəllimin evində qalardı. Abdulla müəllim də şəhər havasından və gecə-gündüz məşğul olduğu elmi işlərdən yorulanda həyat yoldaşı Züleyxa xanımı və qızlarını da götürüb qatarla Tovuzla gələrdi.

Teymur əminin Abdulla Qarayevlə tanışlığının maraqlı tarixi var. Onun sonralar coğrafiya elmləri doktoru, professor olan xalası oğlu Müseyib Müseyibovun ata babası Hacı İsaخان uzun müddət Qaraxanlı kəndinin koxası olmuşdu. Müseyib Müseyibov ADU-da tələbə olanda Abdulla Qarayev universitetin rektoru idi. Stalin rejiminin xalqları həbsxana şəraitində saxladığı o ağır illərdə cəmiyyətdə ağa, bəy, koxa uşaqlarına və nəvələrinə qarşı bir düşmən münasibət mövcud idi. Müseyibin babasının koxa olduğunu bilən bolşevik əqidəli bəzi müəllimlər ona qarşı ədalətsiz mövqe tuturdular. Teymur əmi bundan xəbər tutanda Bakıya yola düşdü. O, Müseyiblə birlikdə Abdulla Qarayevin qəbuluna getdi. Abdulla müəllim onları çox səmimi qarşıladı. Teymur əmi müharibədə

başına gələnləri danışandan sonra dedi:

-Abdulla müəllim, mən bütün həyatımı, sağlamlığımı vətən yolunda qoymuşam. Müseyib mənim xalam oğludur. Onun babası Hacı İsxan Çar hökuməti zamanında koxa olub və 1912-ci ildə Murguzda qaçaqlar tərəfindən öldürülüb. O, Sovet hökumətini nə görməyib, nə də ona düşmən olmayıb. İndi bu cavan oğlan babasına görə bir məsuliyyət daşıyırmı?

Abdulla Qarayev üzünü Teymur əmiyə tutub dedi:

-Ona heç kəs söz deyə bilməz. Sən isə bu gündən mənim əzizim, qardaşımsan. Nə vaxt Bakıya gəlsən, evimin qapısı üzünə açıqdır.

O vaxtdan da Teymur əmi ilə Abdulla Qarayev arasında böyük bir dostluq yarandı. Bu dostluq Abdulla müəllimi Tovuzla əla bağladı ki, o heç olmasa ildə bir dəfə də olsa Tovuzla getməyəndə darıxmağa başladı. Sonralar Tovuzdan söhbət düşəndə Abdulla müəllim fəxrlə deyərmiş:

-Teymurla dostluq məni yeni bir dünya ilə qovuşdurdu. Tovuzun güləruz, qonaqpərvər, səxavətli, etibarlı insanları və gözəl təbiəti məni əfsunladı. Tovuzlulardan o qədər məhəbbət gördüm ki, Tovuz mənim üçün ikinci ata evinə çevrildi.

Bu sözlər bütün dünyanı gəzmiş, ölkələr, millətlər görmüş böyük bir alimin tovuzlulara olan böyük sevgisinin ifadəsi idi. Bu sevginin özəyini isə Teymur əmi ilə Abdulla müəllimin təmiz, saf, yüksək insani dəyərlərə söykənən dostluqları təşkil edirdi.

Abdulla müəllimin bir adəti vardı. O, Tovuzla gələndə heç vaxt Teymur əmiyə qabaqcadan xəbər göndərməzdi. Qatardan düşüb piyada gəzə-gəzə Teymur əminin dəmir yolu vağzalından çox da uzaqda olmayan evinə yollanardı. Həmin gün Teymur əminin evində bayram

olardı. Novruz Əliyevlə Abdulla müəllim masa arxasında üz-üzə oturdular. Erkəklər kəsilərdi, məclis quruları, Aşıq Əkbər, Aşıq İmran, Çopur Ələsgər səhərə qədər çalıb-oxuyurdular. Bir neçə gün Tovuzun dağlarında sərin sulu bulaqların başında istirahət edərdilər. Sonra da Tiflisə gəzməyə gedərdilər. Teymur əminin böyük qızı Çimnaz xanımın dedikləri:

-Atamla Abdulla müəllimin arasında çox möhkəm bir dostluq vardı. Doğma qardaşlar da bir-birini o dərəcədə sevə bilməzdilər. Onların dostluğu ailəmizin bütün üzvlərini və qohumlarımızı da əhatə edirdi. Abdulla müəllim atamın dayısı Novruz Əliyevə xüsusi ehtiram göstərirdi. Onlar demək olar ki, yaşid olsalar da, Abdulla müəllim bütün Tovuz camaatının ona göstərdiyi hörməti görəndə təəccübünü gizlətmirdi. Deyirdi ki, ay Novruz, sən bu qədər xalq məhəbbətini necə qazanmışsan? Novruz Əliyev də cavab verirdi ki, mən onları mənə olan sevgilərindən ikiqat artıq sevgi ilə sevirəm. Yadımdadır, 1957-ci il idi. Mən üçüncü sinifdə oxuyurdum. Abdulla müəllimin həyat yoldaşı Züleyxa xanım, qızları Rahlilə və Nailə ilə birlikdə bizə gəlmişdi. Züleyxa xanım çox gözəl idi. Küçəmizin qadınları onun gözəlliyinə tamaşa etmək üçün bizə gəlirdilər. Züleyxa xanımın dediyinə görə Abdulla müəllim Polşaya elmi konfransa getmişdi. O, Polşadan qayıdan kimi bizə gəldi. Anama və bizə gözəl hədiyyələr gətirmişdi.

Teymur əminin Abdulla Qarayevlə olan böyük dostluğu Abdulla müəllim 1968-ci ildə dünyasını dəyişənə qədər davam etdi. Teymur əmi dostunun ölümünü qəbul edə bilmirdi. O, dünyasını dəyişənə qədər hər il Abdulla müəllimin xatirə günündə Bakıya gedir, onun Fəxri xiyabandakı məzarının üstünə təzə güllər qoyurdu.

Dağ dağa qovuşmaz, insan insana qovuşar

Teymur əminin Əlimərdanlı kəndindən olan qohumu Səmədov Arif Məmməd oğlu onun xatirini çox istəyir və ona, dayı,-deyə müraciət edirdi. Arif Tovuzun məşhur ovçularından idi. Payız gəlib ov mövsümü başlananda öz ovçu dostları ilə birlikdə sorəği gah Ceyran çölündən, gah da Kürün sol sahilindəki Şavadın meşəsindən gəlirdi. Arifin ovçu dostları onun Teymur əmiyə olan sevgisini bildirdilər. Əslində onların hamısı Teymur əmini çox sevdilər. Hər dəfə ov edib qurtarandan sonra Arif vurduqları kəklik və qırqovullardan öz payına düşənlərdən bir neçəsini götürüb qırağa qoyar və deyərdi:

-Bunları Temir dayıma aparacağam.

Onun arxasınca Ovçu Tohid də öz payından bir neçə quş götürüb Arifin qırağa qoyduğu quşların yanına qoyar və gülə-gülə, Arif, Temir kişi sənin dayındırsa, mənim də əmimdir,-deyərək əllərini ovuşdurardı. Tohidin dalınca o biri ovçular da Teymur əmi üçün pay qoyardılar. Bundan sonra ovçulardan biri sevinclə səslənərdi:

-Temir əmi sabah bizə qiyamət bir qonaqlıq verəcək!

Səhəri gün ovçular bazara Teymur əminin yanına gəlib quşları ona təqdim edəndə Teymur əmi dostu Mərdan Musayevə üz tutaraq zarafatyana deyərdi:

-Ay Mərdan əmi, gör qohumların bizə nə qədər kəklik, qırqovul gətiriblər.

Mərdan kişi də özünə xas olan bir təkmlə giley-lənərdi:

-A Temir, bazarı da əlimdən alıbsan, qohumlarımı da...

Mərdan Musayevin zarafatla soylədiyi bu sözündən sonra hamı gülərdi. Həmin gün Teymur əmi böyük bir ziyafət təşkil edərdi. Axşama qədər saza-sözə qulaq

asardılar.

Teymur əminin təşkil etdiyi belə ziyafətlərin birində Arif dedi:

-Dayı, bu bazar Gürcüstanın birinci katibi Mjavanadze də bizimlə ova gedəcək. Bəlkə səni də aparaq. Çox söhbətçil və zarafatçıl adamdır, sözünüz tutar.

Arifin təklifini eşidəndə Teymur əminin qaşları çatıldı. Xəyal onu 1939-1940-cı illərdə SSRİ ilə Finlandiya arasında baş verən ağır müharibə illərinə apardı.

Finlandiya ilə qanlı müharibə gedirdi. Petrozavodsk istiqamətində gedən döyüşlər Sovet Ordusu üçün çox ağır olmuşdu. Qoşunlarımız finləri xeyli geriyyə sıxışdırmışdılar. Əsgər və zabitlər ağır döyüşlərdən sonra istirahət edirdilər. Birdən Teymur və döyüş yoldaşlarının yanında bir avtomobil dayandı. Avtomobildən bir general güşdü. Bu ordu siyasi şöbəsinin rəisi Vasiliy Pavloviç Mjavanadze idi.

Mjavanadze Vasiliy Pavloviç 1902-ci il sentyabr ayının 20-də Gürcüstanın Kutaisi şəhərində anadan olmuşdu. 1939-1940-cı illərdə Sovet-Finlandiya müharibəsində əvvəlcə ordu siyasi şöbəsinin rəisi, sonra ordu qərargahının rəisi olmuşdu. Petrozavodsk istiqamətində gedən döyüşlərdə Qırmızı Bayraq ordeni ilə təltif olunmuşdu. 1953-1972-ci illərdə Gürsüstan KP MK-nın I katibi işləmiş, 1972-ci ildə Qori şəhərində İ.V.Stalinin ev muzeyinin yaradılmasına tərəfdar olduğu üçün təqaüdə göndərilmişdi.

General maşından düşən kimi əsgərlər "farağat" vəziyyəti aldılar. Teymur məruzə etdi. General əlini ona uzatdı. Teymur generalın əlini sıxanda o, soruşdu:

-Haralısan?

Teymur cəld cavab verdi:

-Azərbaycandanam, yoldaş general.

General bir də sual verdi:

-Hansı rayondansan?

Teymur bu dəfə sıxılmadan dilləndi:

-Tovuz rayonundanam, yoldaş general.

General sağ əlini onun kürəyinə vurdu:

-Mən də Kutaisidənəm. Yerliyik. Qismət olsa qələbədən sonra görüşərik!

General əsgərlərlə sağollaşib maşına mindi və yoluna davam etdi.

Bir rus yazıçısı demişdir ki, zaman insan yaddaşına hökm edə bilmir. Doğrudan da belədir. Hər bir insanın həyatının ötən illərinin xatirələri illər keçsə də onun yaddaşında yaşamaqda davam edir. Bu xatirələr insanı həyata bağlayır, onun ömrünü daha da mənalı edir. Buna görə də insanlar hərdən ötüb keçən illərin xatirələr dünyasına qayıtmaq, həyatlarının unudulmaz anlarını yenidən yaşamaq istəyirlər. Müharibə illərində saysız-hesabsız çətinliklərlə rastlaşsa da, birdən Teymur əminin ürəyindən də döyüş meydanında keçirdiyi illərə qayıtmaq arzusu oyandı. O, üzünü Arifə tutub dedi:

-Əlbəttə gedəcəyəm! Finlandiya ilə müharibədə Mjavanadze mənim generalım olub. Biz cəbhədə bir dəfə görüşmüşük də. Ancaq generalın özündən on minlərlə əsgər keçir. O, görüşdüyü bütün adamları yadında saxlaya bilməz.

Mjavanadze Şavadın meşəsində ov etməyi çox sevirdi. Tovuzda gələndə özü ilə adam gətirmirdi. Bir sürücüsü olurdu, bir də özü. Səhər açılmamış maşını Əlimərdanlı kəndindəki dostu Ələkbərov Köçəri Məhəmməd oğlunun darvazasının qabağında saxlayıb onu səs-ləyirdi. Ələkbərov Köçəri çölə çıxıb onunla qucaqlaşib öpüşəndən sonra az bir zamanda kəndin məşhur ovçularını bir yerə yığirdı. Sonra da hamısı birlikdə yola düşürdülər. Ovçular

özləri ilə bircə tüfənglərini götürürdülər. Qalan hər şeyi Mjavanadze özü ilə gətirirdi.

Bu dəfə də belə oldu. Kəndin məşhur ovçuları Səmədov Arif Məmməd oğlu, Alıyev Şahnıyar Nəcəf oğlu, Ələsgərov Tohid Məmmədağa oğlu, Əsədov Əsəd Hacı oğlu Ələkbərov Köçərinin "Volqa"sına ayləşib Mjavanadze ilə birlikdə dan yeri sökülməmiş Şavadın meşəsinə yollandılar. Ələkbərov Köçəri ovçuları düşürəndən sonra kəndə qayıtdı. Onlar günortaya qədər xeyli ov etdilər. Ovçular günorta üstü meşənin içərisindən keçən yolun kənarındakı nəhəng qovaq ağacının altına gəldilər. Onlar yemək hazırlamağa başlayanda Ələkbərov Köçərinin "Volqa" avtomobili Mjavanadzenin maşınının yanında dayandı. Maşından iki nəfər düşdü. Bunlardan biri Ələkbərov Köçəri, o biri isə Teymur əmi idi. Ovçuların hamısı Teymur əminin qohumları idi. O, əvvəlcə Mjavanadze, sonra isə onlarla görüşdü. Süfrə başında Teymur əmi Mjavanadzedən soruşdu:

-Vasili Pavloviç! Siz Finlandiya müharibəsində maşından düşüb söhbət etdiyiniz azərbaycanlı oğlanı xatırlayırsınızmı?

Gözlənilməz sual Mjavanadzeni bir anlığa çaşdırdı. Ancaq o, tez özünə gəldi, ayağa durdu, Teymur əmini qucaqlayıb, genasvale, genasvale (ağrın alım),-deyə-deyə ağlamağa başladı.

Teymur əmi də ona qoşuldu. Gözlərindən axan yaşlar onun bütün sifətini islatdı. Həmin gün Kürün sahilində böyük bir bayram oldu.

Teymur əminin komandanı
V.P.Mjavanadze

Yeni bazarda

Teymur əmi ilə Mərdan Musayevin köhnə Tovuz bazarında birlikdə işlədikləri dövrün altıncı ilində Azərbaycanda möhtəşəm bir hadisə baş verdi. Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikası Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin I katibi seçildi. Ürəyi vətən, el sevgisi ilə döyünən Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilk gündən Azərbaycanı həyatın bütün sahələrində Sovetlər İttifaqının ən qabaqcıl respublikalarından birinə çevirmək üçün var qüvvəsi ilə işə başladı. Azərbaycan böyük quruculuq yoluna qədəm qoydu. Tovuz bazarının kollektivi də bu işə öz töhvəsini vermək qərarına gəldi.

Bir gün Mərdan Musayevlə Teymur əmi Tovuz bazarının girəcəyindəki tut ağaclarının altında çay içirdilər. Onu da deyim ki, Mərdan Musayev Teymur əmidən on dörd yaş böyük idi və buna görə də Teymur əmi ona, Mərdan əmi, -deyə müraciət edirdi. Onlar çay içə-çə ağır müharibə illərindən söhbət edirdilər. Söhbətin şirin yerində Teymur əmi səsinin tonunu dəyişdi:

-Mərdan əmi?

Mərdan Musayev də suala sualla cavab verdi:

-Nə var, ay Temir?

-Başıma bir fikir gəlib.

Mərdan Musayev stolun üstündəki pürəngi çaydan bir qurtum içib dilləndi:

-Ay Temir, bircə məndən bazarkomluq istəmə!

Teymur əmi bığlarının altında özünə məxsus şəkildə gülümsədi:

-Ay Mərdan əmi, bazarkomluğu mənə versən də, istəməyəm.

Mərdan Musayev soruşdu:

-Ay Temir, onda fikrini de, biz də bilək.

Teymur əmi onu çox intizarda qoymadı:

-Mərdan əmi, ölkədə hər şey yeniləşir. Deyirəm ki, bəlkə biz də yeni bir bazar tikdirək?

Teymur əminin təklifi Mərdan Musayevi elə bil ki, yuxudan ayıldı. Doğrudan da köhnə kolxoz bazarını yeniləşdirməyə ehtiyac vardı. Müharibədən qabaqkı illərdə tikilmiş bu bazarın ərazisi çox dar idi. Yağış yağanda palçıqdan hərəkət etmək olmurdu. Tovuz kolxoz bazarı nə rayonun, nə də tovuzluların adına yaraşmırdı. Bəs yeni bazarı harada tikdirmək olardı? Yəqin ki, təklifi verən bu sualın cavabını da bilirdi. Mərdan Musayev Teymur əminin gözlərinin içində baxaraq soruşdu:

-Ay Temir, təklifin yaxşı təklifdir, bəs bazarı harada tikdirmək istəyirsən?

Tovuz bazarından bir az yuxarıda Sabir küçəsi ilə Həzi Aslanov küçələrinin arasında geniş və hamar bir sahə vardı. Teymur əmi boş vaxtlarında həmin sahəni bir neçə dəfə diqqətlə nəzərdən keçirmişdi. Orada yaxşı bazar tikdirmək olardı. O, əlini həmin sahəyə tərəf uzatdı:

-Mərdan əmi, o yer əsil bazar yeridir. Orada yeni bir bazar tikilsə, bu köhnə bazarın palçıqından özümüzün də canımız qurtarar, camaatın da.

Həmin gün Mərdan Musayevlə Teymur əmi haqqında danışılan ərazini gəzdilər, hər şeyi diqqətlə götür-qoy etdilər, belə qərara gəldilər ki, yeni kolxoz bazarı üçün bura doğrudan da çox əlverişli yerdir.

Mərdan Musayev Tovuz rayon rəhbərliyi qarşısında məsələ qaldırdı. Tezliklə həmin ərazidə müasir tələblərə cavab verən bir kolxoz bazarı tikildi. 1972-ci ildə həmin bazar fəaliyyətə başladı. Bazarın açılışında Mərdan Musayev Teymur əminin əlini sıxaraq dedi:

-Ay Temir, bir qəhrəmanlığı müharibədə qazanmışdın, bu yeni bazarın tikintisi isə sənin ikinci qəhrəmanlığın oldu.

Beləliklə Tovuzun Böyük Vətən müharibəsinin alovlarından keçən iki qəhrəmanı yeni kolxoz bazarının tovuzluların istifadəsinə verilməsinə nail oldular. Bununla onlar həm də Heydər Əliyevin respublikamızda apardığı böyük quruculuq işinə öz töhvələrini verdilər.

Hüseyn Arifin borcu

Yeni bazarda bazar rəhbərliyi üçün geniş bir kabinet tikilmişdi. Bazarın rabitə qovşağının mikrofonları da burada yerləşdirilmişdi. Mərdan Musayevlə Teymur əmi iş vaxtlarının çoxunu öz kabinetlərində keçirirdilər. Onlar yeməklərini də bu otaqda yeyirdilər. Əslən Tovuz rayonunun Əlimərdanlı kəndindən olan Mərdan Musayev də bütün tovuzlular kimi saz havalarını çox sevirdi. Nahar fasiləsində saza qulaq asmasa, yemək boğazından keçmirdi. Teymur əmi isə bir "Dilqəmi" havası üçün canını da verərdi. Aşıqlar onların bu xasiyyətini yaxşı bilirdilər. Nahar fasiləsi gələndə Tovuz bazarında çayxanada çay içən aşıqlardan biri sazını qoltuğuna vurub ayağa qalxardı və üzünü yoldaşlarına tutub deyərdi:

-Mən əmilərimin qulluğuna getdim.

Bazarda mal satan adamlar da nahar fasiləsini səbirsizliklə gözləyirdilər. Çünki Mərdan Musayevin kabinetində çalınan sazın səsini bazarın radio qovşağı vasitəsi ilə onlar da dinləyirdilər.

Teymur əmi Mərdan Musayevlə zarafat etməyi çox sevirdi. Bir dəfə nahar fasiləsində o, otağa bir nəfərlə gəldi. Bu adam şair Hüseyn Hüseynzadə idi. Teymur əmi ilə şairin arasında səmimi bir dostluq vardı. Onların hər ikisi

"Dilqəmi" havasının vurğunları idi. Hüseyn Hüseynzadə Böyük Vətən müharibəsi başlanana qədər Mərdan Musayevin doğulduğu Əlimərdanlı kəndində müəllim işləmişdi. O, müharibəyə də bu kənddən getmişdi. Mərdan Musayev öz kəndlərində dəfələrlə şairin çaldığı saz havalarını dinləmişdi. Teymur əmi bunları yaxşı bildiyindən Mərdan Musayevlə bir zarafat etmək istəmişdi. Mərdan Musayev Teymur əminin yanındakı qalstuklu adamı görəndə soruşdu:

-A Temir, bu qardaşoğlu hansı qohumlardandır?

Teymur əmi ciddi bir tövrlə dilləndi:

-Mərdan əmi, müxbirdir, Bakıdan gəlib.

Mərdan Musayev yerindən tərpənmədi:

-Bütün bazarın pulu əlindədir, ver, yola sal!

Teymur əmini gülmək tutdu:

-Ay Mərdan əmi, bu pul istəmir.

Mərdan Musayev soruşdu:

-Bəs nə istəyir?

Teymur əmi şairə göz vurub dedi:

-Mərdan əmi, bu adam deyir ki, müharibədən qabaq Əlimərdanlı kəndində sənə saz çalıb, onun haqqını almağa gəlib.

Mərdan Musayev elə bil ki, yuxudan ayıldı. O, diqqətlə qarşısındakı qalstuklu adama baxdı və heyrətlə soruşdu:

-Ay Söyün, ay bala, bu doğrudan da sənsən, ya məni qara basır?

Şair gülümsədi:

-Mərdan əmi, səni qara basmır, bu doğrudan da mənəm.

Mərdan Musayev nəhəng cüssəsi ilə ayağa qalxdı. Onun fil xortumuna bənzəyən qolları şairi sinəsinə sıxdı. Şair bu qolların arasında görünməz oldu.

Şairlə görüşəndən sonra Mərdan Musayev gülə-gülə

Teymur əmini göstərərək dilləndi:

-Ay Söyün, məni Əzrayıl yox, bu Temir öldürəcək.

Həmin gün Mərdan Musayev Tovuzun ən gözəl aşığılarının iştirakı ilə şairin şərəfinə gözəl bir ziyafət verdi. Məclisin sonunda o üzünü Teymur əmiyə tutaraq hamının eşidə biləcəyi bir səslə dedi:

-Ay Temir, gündə birçə nəfər belə borclu olduğum adamı tapıb gətirsən, sən də savab qazanarsan, mən də, üstəlik bu aşığılarımız da.

Onun bu sözüne hamı əl çaldı.

Arifin qonaqlığı

Payızın ortaları idi. Ov mövsümü başlanmışdı. Arif həmişə olduğu kimi öz ovçu dostları ilə Şavadın meşəsinə ova getmişdi. Bu il Şavadın meşəsində ov başqa illərdə olduğundan çox idi. Qırqovullar meşənin içərisində qapı toyuqları kimi dəstələrlə hərlənirdilər. Ancaq onları ovlamaq hər oğlun işi deyildi.

Teymur əmi qırqovul ətini çox sevirdi. Arif də bunu yaxşı bilirdi. O, həmişə olduğu kimi bu dəfə də vurduqları qırqovulların bir neçəsini qırağa qoyub dedi:

-Bunlar Teymur əmimin payıdır.

Ovdan qayıdan kimi Arif adəti üzrə yenə Teymur əminin ziyarətinə gəlmişdi. Teymur əmi çox fikirli idi. Arifin nəzərlərindən tük də yayınmazdı. O, əlini Teymur əminin çiyninə qoyub soruşdu:

-Əmi, niyə kefsizsən? Bir yerinmi ağrıyır? Bu saat Tovuzun və Qazağın bütün həkimlərini buraya tökərəm.

Teymur əmi onu sakitləşdirdi:

-Yox, heç bir yerim ağrımır. Cavan vaxtı Əsrəf mənə Muxtar bulağında qırqovul kababı çəkmişdi. Müharibədə olduğum bütün dövrdə həmişə onu yadıma salırdım. Al-

laha şükürlər olsun! İndi öz torpağımda, əzizlərimin arasındayam. Birdən-birə yurd yerlərimiz yadıma düşdü. Ürəyimdən Cilovdarlığının köhnə yurd yerlərini gəzmək, orada bir qırqovul kababı yemək keçdi.

Teymur əmi sözünü bitirəndə Arif gülə-gülə səsləndi:

-Əmimin yolunda Kürü qışda üzüb keçərəm. Mənə bir neçə gün möhlət verin!

Arif bu söhbətin səhəri günü dan yeri sökülməmiş ovçu dostları ilə Şavadına yola düşdü. O, yolda bu günkü səfərlərinin məqsədini dostlarına da danışdı. Onlar yaxşı ov etdilər. Arif ovçu dostları ilə birlikdə Teymur əmini Cilovdarlığının köhnə yurd yerinə apardı, ona düz babası Rəsul kişinin evi olan yerdə öz əlləri ilə qırqovul kababı çəkdi. Süfrə yığışdırıldıktan sonra onlar Kür çayının sahilinə gəldilər. Teymur əmi əyilib əlini Kürün soyuq sularına toxundurdu, Sonra ayağa qalxıb xeyli müddət fikirli-fikirli Kür çayına, Şavadın meşəsinə, meşənin arxasındakı ölməz-itməz dağlara baxdı. Onun gözlərindən iki damla yaş qopdu. Bu damlalar bir cüt inci kimi Teymur əminin yanağı ilə yuvarlanaraq ata-babalarının uyuduqları torpağa düşdü. Arif dillənmədən ona yaxınlaşdı, astaca qolundan tutub maşına tərəf apardı. Maşına minəndən sonra Teymur əmi geriye çevrilib bir də köhnə yurd yerlərinə baxaraq dilləndi:

-Hamınız sağ olun! Atamın, anamın, nənəmin, babamın ruhları bu yerlərdə dolanır. Elə bil ki, onları ziyarət etdim. Daha ölsəm də, ürəyimdə heç bir dərdim qalmadı.

Aslan nərəsi

1988-ci ildən başlayaraq erməni millətçiləri Ermənistanda və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin paytaxtı Stepanakert (Xankəndi) şəhərində mitinqlərə başladılar. Onlar SSRİ hökumətindən Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsini tələb edirdilər. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Baş katibi M.S.Qorbaçovun ermənipərəst siyasətindən və xaricdəki güclü erməni diasporunun hərtərəfli yardımından ruhlanan erməni millətçiləri Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlıları zor gücünə öz əzəli torpaqlarından sıxışdırıb çıxarırdılar. Qorbaçov hökumətinin xalqımıza qarşı tutduğu yol, apardığı mənfur siyasət Azərbaycanın bütün qeyrətli insanları kimi Teymur əminin də ürəyini qəzəb hissi ilə doldurur, qanını coşdururdu. İkinci Dünya müharibəsinin od-alovlarından keçən bu qəhrəman türk oğlu xeyir-şər məclislərində aslan kimi nərildəyirdi. Teymur əmi özünün bütün kin və qəzəbini Mixail Qorbaçova yazdığı bir şerində çəkinmədən, qorxmadan ifadə etmişdi:

Şeytan əməllisən, fitnə-fəsadlı,
İtin dal ayağı, təpəl Qorbaçov.
Aslan yuvasına əl uzadırsan,
Dildən pətik, işdə əfəl Qorbaçov.

Dəyirmanam,-deyib, çaxçağa gülmə,
Boş-boş qərar verib, kələklər gəlmə,
Azəri salmısan sağalmaz zülmə,
Andını unudan, cədəl Qorbaçov.

Əl çək millətimdən heyvərə xırsız,
Cahan görməyibdir sən tək abırsız,
Qırdırma xalqımı heçdən, günahsız,
Erməni qulu, bəd əməl Qorbaçov.

Düşmən edib dostu, eli, obanı,
Ağlar qoydun neçə-neçə adamı,
Xaraba bayquşu, dövrün nadanı,
Dağılır Sovetdə təməl, Qorbaçov.

Günü gündən artır bəla, mələmət,
Tapdanır ləyaqət, haqqı-ədalət,
Sovet ölkəsini sarıb zəlalət,
Vıcdanını satmış, çəpəl Qorbaçov.

Daşnak havadarı, tülküdən bicsən,
Azğın insan, nədən bizimlə kəcsən,
Azıbsan düz yoldan, yəqinki kəcsən,
Tutaydı yaxandan əcəl, Qorbaçov.

Tülküdən əksiksən, çaqqaldan alçaq,
Tamahın üzündən öpürsən yançaq,
Tarixə pis adın düşəcək ancaq,
Söz verib, etməyən əməl Qorbaçov.

Şaha baş əyibdir ata-babalar,
Şahlığı nə qanır sən tək gədalar,
Öluncə çəkəsən qada-bələlar,
Olubsan düzlüyə əngəl, Qorbaçov.

Düşmənsən xalqıma alçaq bişərəf,
Çəkin pis əməldən, açılısın kələf,
Bəşərə zülümkar, Zohhak naxələf,
Olubsan Zöhhaka bədəl, Qorbaçov.

Azad gəzir satqın daşnak Balayan,
Səs verib səsinə sənsən ulayan,
Teymuram, yaxşını, yamanı duyan,
Siyasət cəmində topal Qorbaçov.

Başqa bir şerində isə Teymur əmi üzünü Allaha tutur, ondan düşdüyü çətin vəziyyətdə xalqımıza kömək etməsini; Qorbaçov tək qəddar dövlət başçılarını cəzalandırmasını xahiş edir:

İslamı sevməyən xaçlı gədalar,
Birləşib ittifaq bağlayıb, Allah!
Ölkəmizə rəhbər, xallıbaş gəda,
Daşnak tərəfini saxlayır, Allah!

Laxlayıb dünyada qurulu tağlar,
Qırdırır islamı qanlı yağılar,
Atalar, analar qalıbdır ağlar,
Dünya zülüm ilə çağlayır, Allah!

Millətim tək qalıb düşmən önündə,
Gecə də, gündüz də adın dilində,
Mərd oğlu comərddir islam dinində,
İnamla sənə bel bağlayıb, Allah!

Anlayar Teymuru arif olanlar,
Qırılır cavanlar, tökülür qanlar,
Yox olsun dünyadan qırğın salanlar,
Analar sinəsin dağlayır, Allah!

Ölümdən sonrakı ömür

Dünyada dünyanı yaradanın özündən başqa əbədi olan heç bir şey yoxdur. Babalarımız deyiblər ki, dünya bir pəncərədir, hər gələn baxar keçər. Teymur əmi də başqa insanlar kimi bir anlığa bu pəncərənin qabağında dayandı, bu fəni dünyaya bir nəzər saldı, 1988-ci ilin 13 avqustunda əcəl şərbətini içib, əbədiyyətə qovuşdu:

Zülüm gördü, zillət gördü bu dünyaya gələn gündən,
Həyatın çox sınağına baxıb getdi Teymur əmi.
Büdrəmədi, əyilmədi qabağında tufanların,
Səmalarda şimşək kimi çaxıb getdi Teymur əmi.

Uca tutdu təmizliyi, doğruluğu, həqiqəti,
Çəkdi daim el qaygısı, el namusu, el qeyrəti,
Heç bir zaman tapdamadı düzü, haqqı, ədaləti,
Hər sözüylə namərdləri yaxıb getdi Teymur əmi.

Vurğun idi saza-sözə, sındırmazdı ürəkləri,
Sevirdi saf duyğuları, arzuları, diləkləri,
Doğma yurdun dağlarından dərilən tər çiçəkləri,
Çələng kimi öz boynuna taxıb getdi Teymur əmi.

Yazılmamış kitab vardı qəlbinin hər yarasında,
Yer alardı toyda-şanda yaxşılının sırasında,
Ömür sürdü, gün keçirdi mərd dostların arasında,
Öz əliylə dost əlləri sıxıb getdi Teymur əmi.

Ay Məzahir, gur dənizlər ana olar coşqun çaya,
Bənzətmərəm o insanı nə günəşə, nə də aya,
Mərd yaşadı, mərdliklə də vida etdi bu dünyaya,
Bu dünyadan ulduz kimi axıb getdi Teymur əmi.

Teymur əmi Tovuz şəhər məzarlığında dəfn olunub.
Allah rəhmət etsin!

Gənlik dövründə uzun müddət Yəmən Respublikasında tərcüməçi işləmişəm. Qırmızı dənizin mavi sularına baş vurmağı və ləpəddöyəndə gəzməyi çox xoşlayırdım. Bir dəfə sahilə gözəndə nədənsə çevrilib arxaya baxdım. Dənizin ləpələri mənim qumların üstünə düşən izlərimi yuyub aparırdı. Ləpələrin yuduğu ayaq izlərimə baxanda ürəyimdən bir fikir keçdi. İnsan bu dünyada elə yaşamalındır ki, zaman onun izlərini silə bilməsin. Teymur əmi dünyada belə bir ömür yaşadı. Öz əməlləri, işləri ilə adını xalqın yaddaşına həkk edə bildi. Özündən sonra gözəl övladlar, nəvələr qoyub getdi. Bu gün onun həyata keçirə bilmədiyi arzularını övladları, nəvələri həyata keçirirlər. Beləcə ölümdən sonra da ömür davam edir.

Övladlar, nəvələr

İmanova (Qurbanova) Çinnaz Teymur qızı 1949-cu ildə Tovuz şəhərində anadan olub. Bakı şəhərindəki 308 sayılı orta məktəbdə coğrafiya müəllimi işləyir. O, Gürcüstan Respublikasının Bolnisi rayonundan İmanov Fərəməz Allahyar oğlunun həyat yoldaşdır. Onların Yeganə, Hicran, Elnur adlı övladları var.

İmanova Yeganə Fərəməz qızı "Acıbadəm" hospitalda həkim-bioloq işləyir.

Xıdırova Hicran Fərəməz qızı "Med. Era" hospitalda həkim-bioloq işləyir.

İmanov Elnur Fərəməz oğlu STAM MTK-da maliyyə şöbəsinin rəhbəridir. Elnur Allaha bağlı bir insandır. Həm Məşhəd, həm Kərbəla, həm də Həcc ziyarətlərində olub. Elnur bu ziyarətlərin üçündə də namaz qılıb, niyyət edərəkən böyük olan Allahdan xalqımıza ruzi, əmin-amanlıq və erməni işğalı altında olan torpaqlarımızın tezliklə azad edilməsini istəyib.

Çinnaz Teymur qızının dedikləri:

-Övladlar dünyaya ana laylası, ata nəvazişi ilə göz açırlar. Mən də ana laylası və ata qayğısı ilə əhatəli bir uşaq kimi böyümüşəm. Atam və anam çox övladcanlı, ailəcanlı, səxavətli, qonaqpərvər insanlar idilər. Bu gün onlar haqqında öz ürək sözlərimi, təəssüratlarımı, xatirələrimi yazmaq mənim üçün həm şərəfli, həm də çətindir. Onlar haqqında onlarsız yazmaq çox məsuliyyətlidir. Ürəyimin dərinliyindən bir səs qopub gəlir:

Yenə də köhnələr düşdü yadıma,
Yenə də çağladı dərd ürəyimdə.
Neçə zalımların sitəmi qaldı,
Para-para olmuş mərd ürəyimdə.

Həyatımın ən xəşbəxt günləri onlarla birgə olduğum atalı-analı günlərim olub. O bəxtiyar günlərimi yada salanda ürəyimdən atamın qohumu, bu kitabın müəllifi Məzahir Əliyevin aşağıdakı misraları keçir:

Gəzərdik Borakıda gül-çiçək dərə-dərə,
Ay Allah, əl çatarımı bir də həmin illərə?

Yox, geriyyə qayıtmaz bir də o tarix, zaman,
O bəxtiyar illərin üstünə çöküb duman.

Mən atalı-analı günlərimin üstünə duman çökən xatirələr dünyasına boylanıram. Yadıma nələr düşür?! Uşaqlıq illərində atam bizə həmişə öz uşaqlığından və müharibədən söhbət açardı.

Atam uşaq yaşlarından yetim qalmışdı. Bibisi Bibixanım ona ana nəvəsi göstərmişdi. Sonra da əmisi Əliyev Rəsul ona həqiqi mənada atalıq etmişdi. Atam yeganə qardaşımı da uşaq vaxtı itirmişdi. O, bütün ömrü boyu həyatın ağır sınaqları ilə üzləşmiş və onlara mətanətlə sinə görmüşdü. 1941-1945-ci illərin Böyük Vətən müharibəsində iyirmiyə qədər qəlpə yarası almışdı, sol qolunu dirsəkdən yuxarıdan kəsmişdilər. Atam müharibədən danışanda mən göz yaşlarımı saxlaya bilmirdim, ağlayırdım. Bir dəfə Böyük Vətən müharibəsinə həsr olunmuş bir filmə baxırdıq. Leninqradın müdafiəsini göstərirdilər. Atam filmi çox diqqətlə izləyirdi. Birdən o, həyəcanla əlini televizorun ekranına uzadaraq dedi:

-Bu mənim xidmət etdiyim hərbi hissədir. Mən də o döyüşçülərin arasındayam.

Baxışlarımı ekrandan aralayıb atama tərəf çevirdim. Mən indi atama sadə insan kimi yox, bir qəhrəman kimi baxırdım. Bəli, müharibə adlanan o cəhənnəmin içərisindən salamat çıxmaq əsil qəhrəmanlıq idi.

Atamın həyatında iki insanın əvəzsiz xidmətləri olub. Bunlardan biri atamın dayısı Novruz Əliyev, o birisi isə onun vəfali həyat yoldaşı Səkinə xanımdır.

Əslən Tovuz rayonunun Qaraxanlı kəndindən olan Novruz Əliyev Tovuz camaatının həmişə rəhmətlə xatırladığı insanlardandır. Uzun müddət Tovuz Rayon Maliyyə İdarəsinin müdiri işləyən bu qeyri-adi insan öz yüksək insani keyfiyyətləri ilə bütün tovuzluların məhəbbətini qazanmışdı. Atam müharibədən qayıdanda Novruz Əliyev qurban kəsir, həkimi çağırtdırıb onu müalicə etdirir, ona öz evində bir otaq ayırır deyir:

-Sən də mənim bir balamsan.

Bir müddət müalicə olunduqdan sonra atam Tovuz rayon kolxoz bazarında işə düzəlir. O, dünyasını dəyişənə qədər bu işdə işləyir.

İşə düzələndən sonra dayısı atamı əmisi Rəsulun qızı Səkinə xanımla evləndirir. Anam Gəncə Müəllimlər Seminariyasını bitirib və ailə qurana qədər Əlimərdanlı kənd məktəbində müəllim işləyib. Ailə qurandan sonra o, Tovuzla köçərək içdən çıxır. Onlar iki il Novruz Əliyevin evində yaşayırlar. Atam özünə ev tikdirəndən sonra öz evlərinə köçürlər.

Anam çox gözəl qadın idi. O, atama etibarlı həyat yoldaşı olmuşdur. Biz ailədə yeddi uşaq olmuşuq, mən, yəni Qurbanova Çimnaz Teymur qızı, Arif, Akif, Asif, Munasib, Ofelya, Aytəkin. Atam iş çox tezdən gedirdi. Anam hər səhər hamıdan qabaq yuxudan durar, onu geyindirər, yedizdirər, işə yola salardı. Axı atamın bir

qolu yox idi. İşdən qayıdanda anam onun qulluğunda durardı. Atam anamı çox sevirdi, heç vaxt onu öz adı ilə çağırırmırdı. Ona hörmət və məhəbbətlə, Saçlı,-deyə müraciət edirdi. Atam məni, Cema,-deyə çağırırdı. Mənimlə söhbət edəndə fəxrlə deyirdi:

-Müharibə mənim qolumu alsa da, Allah məni Səkinə xanım kimi həyat yoldaşı ilə mükafatlandırır. Məni yaşadan Saçlıdır.

Təhsili natamam olsa da, atamda elmə, musiqiyə böyük həvəs vardı. Elə buna görə respublikamızın görkəmli ziyalıları, şairləri, aşıqları dəfələrlə evimizdə qonaq olmuşdular. Yadımdadır, Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universitetinin) rektoru Abdulla İsmayıl oğlu Qarayev öz həyat yoldaşı Züleyxa xanımla bizə qonaq gəlirdi. Xalq şairi Səməd Vurğunun ilk məhəbbəti Dürrə xanım atamın qonağı olmuşdu. Atamın qonaqları olanda Aşıq İmran Həsənov, Aşıq Əkbər Cəfərov, Çopur Ələsgər saz çalar, oxuyar, dastan danışardılar.

Atam saz sənətinin vurğunu idi. O, istəyirdi ki, övladları da, nəvələri də saz çalmağı bacarsınlar. Oğlanlarımızın hərəsinə bir saz düzəltirib, adlarını üstünə yazdırıb, yadigar verib. Atamın öz sazı isə kiçik qardaşım Munasibin evində ən qiymətli yadigar kimi saxlanılır.

Atam vətəni, millətini canından artıq sevən bir insan idi. Bizim hamımıza vətənpərvərlik, yurd sevgisi ondan keçmişdir. Bir şerimdə mən bu sevgimi belə ifadə etmişəm:

Dərin dərələri, geniş düzləri,
Bülbüllü bağları var vətənimin.
Ulu ozanların müdrik sözləri,
Yanar ocaqları var vətənimin.

Kimdə nə yoxdursa, özündə vardır,
Dağında olmayan düzündə vardır,
Tarixi Qobustan izində vardır,
Sönməz çıraqları var vətənimin.

Qarabağ niskili yanır gözündə,
Qçqını, köçkünün Muğan düzündə,
Dərdli anaların əli dizində,
Köksündə dağları var vətənimin.

Çimnaz, o yerlərdən söz aç gənclərə,
De ki, çox gözəldir orda dağ, dərə,
Bu şerim əmanət olsun sizlərə,
Sərin bulaqları var vətənimin.

Şeir yazmaq da mənə irsən atamdan keçib. Atam şair deyildi. Ancaq öz hisslərini, duyğularını şeirlə ifadə etməyi xoşlayırdı. Qardaşım Arif Bakıda tələbə olanda atam ona belə bir şeir yazmışdı:

Qəlbimin sevgisi, istakli balam,
Yazdığım nəsihət, söz sizin olsun.
Bakının bulvarı, açan gülləri,
Bahar sizin olsun, yaz sizin olsun.

Mehriban ananın şirin sözləri,
Nazlı gözəllərin qara gözləri,
Yurdun meşələri, geniş düzləri,
Aşığın çaldığı saz sizin olsun.

Həyatda hər zaman ucal, qanadlan,
Yoluna göz dikib atanla anan,
Ömür yollarına çökməsin duman,
Çəmən sizin olsun, düz sizin olsun.

Teymur sizin üçün xoş avaz olar,
Oğulla anada ərki-naz olar,
Şaxtalı qış gedər, yenə yaz olar,
Ocaq sizin olsun, köz sizin olsun.

Mən Gürcüstana gəlin köçmüşəm. Atam mənim qərrib
ölkədə darıxacığımı, sıxılacaqımı nəzərə alaraq mənə də
seir yazmışdı:

Özün sevdin, özün seçdin,
Qaşı, gözü qara qızım.
Qürbət elə gəlin köçdüñ,
Nədir dərdə çarə, qızım?

Borçalı da bizim eldir,
Gələcəkdir xoşa, qızım.
Azərbaycan, ya Gürcüstan,
Məhəbbətlə yaşa, qızım.

Uzaq yolu yaxın billəm,
Mənim canım, gözüm qızım.
Ayda bir yol gedib-gəlləm,
Sənə qurban özüm, qızım.

Teymur xəyala dalıbdır,
Dağ bürünüb çənə, qızım.
Atan bir az qocalıbdır,
Ümid qalıb sənə, qızım.

Bəzi insanlar öz doğmaları haqqında danışmağa
çətinlik çəkirlər. Mənim üçün isə atam haqqında
danışmaq çox fərəhlidir. Çünki atam həyatda şərəfli bir
ömür yolu keçib. Onun həyat yolu bir qəhrəmanlıq
salnaməsidir. Əgər bu gün mənə desəydilər ki, atan və
ananın gəlib bir-cə gün səninlə olması naminə nə verərdin,
düşünmədən deyərdim ki, bütün qalan ömrümü. Mən
həyatda atama və anama çox bağlı olmuşam, onlarla
nəfəs almışam. Adətən qızlar öz ürək sirlərini analarına
açırlar. Mən isə ürək sözlərimi atama deyirdim. Atam da
mənimlə söhbət edəndə bir növ yüngülləşirdi. Mənə
deyirdi ki, sən mənim həm qızım, həm də anamsan.

Mən atamdan və anamdan çox razıyam. Onlar bizi öz
həlal zəhmətləri ilə böyütdülər, oxutdular, ev-çşik sahibi
etdilər. Allah onlara rəhmət etsin!

Mənim üç övladım var. Qızlarım
Yeganə və Hicran həkim, oğlum Elnur
iqtisadçıdır. Gürcüstan Respubli-
kasının Bolnisi rayonunun Balakışilər
kəndindən olan həyat yoldaşım İmanov
Fərəməz Allahyar oğlunun atamın
həyatında xüsusi yeri olub. Atam onu
çox istəyirdi, oğlanlarından seçmirdi.
Atam sağ ikən öz adını qardaşım Akifin
oğlu Teymura vermişdi. Anamın adını
isə oğlum Elnurun qızı Səkinə daşıyır.

Mən hazırda Bakıda 308 sayılı **Teymur Akif oğlu**
məktəbdə müəllim işləyirəm. İşlədiyim
müddətdə nümunəvi fəaliyyətimə görə fəxri fərman və
başqa mükafatlarla təltif olunmuşam. XX əsr “Ensiklo-
pediya”sının üzvüyəm.

Sonda qeyd etmək istəyirəm ki, atam və anam Allah-
dan sonra mənim üçün ən böyük varlıqdır. Mən onların
haqqında öz təəssüratlarımı yazan zaman göz yaşlarımı
saxlaya bilmədim. Ancaq ürəyim narahət deyil. Atamın
yurdu şendir. Onun nəvə-nəticələri isə Kərbəlayı
Qurbanlı nəslinin gözəl insanların şərəfli həyat yolunu
ləyaqətlə davam etdirirlər.

Elnur Fərəməzoğlunun dedikləri:

Teymur baba bizim üçün mərdlik,
kişilik, mübarizlik məktəbi olub. Bir
baba təsəvvür edin ki, bir-cə dəfə nəvə
xatirinə dəyməyib. Müharibədən əlil
gəlib. Həyata sıfırdan başlayıb. Yeddi
övlad böyüdü, ali təhsil verib, evli-
eşikli edib. Hər zaman söykənəcək dağ,
yenilməz güvənc yerimiz, adını hər bir
məkənda və zamanda iftixarla, fəxrlə
çəkə bildiyimiz unudulmaz bir baba
olub. Teymur babamızın məkanını
cənnət, ruhu şad olsun. Allah ona rəhmət etsin!

Elnur Fərəməz oğlu

Qurbanov Arif Teymur oğlu 1950-ci il sentyabr ayının 9-da Tovuz şəhərində anadan olub. Arif Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu (indiki Azərbaycan İqtisad Universitetini) bitirmişdi. "Bərəkət" inşaatçı Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətdə iş icraçısı işləyirdi.

Arif 2015-ci il sentyabr ayının 26-da dünyasını dəyişdi. Tovuz şəhər məzarlığında

atasının yanında dəfn olunub. Allah rəhmət etsin!

Bir oğul itirdi Tovuz torpağı,
Pozuldu ömrünün bağı Arifin.
Əsdi ayrılığın soyuq yelləri,
Qışa döndü bahar çağı Arifin.

Sarsıtdı ruhumu bu acı xəbər,
İlahi, fikrimdə dolandı nələr,
Tale verdi bizə çəkilməz kədər,
Qatdı şərbətinə ağı Arifin.

Məzahir, qırıldı könlümün simi,
Fələyin oxları deşdi qəlbimi,
İtirdim mən onu bir qardaş kimi,
Getməz ürəyimdən dağı Arifin.

Arif Tovuz şəhərindən xalqımızın ölməz sənətkarı Aşıq İmran Həsənovun qızı Solmaz xanımla ailə həyatı qurmuşdu. Onların Ceyhun, Zaur, Təranə, Kəmalə adlı övladları dünyaya gəlib.

Arif Teymur oğlunun sağlığında dedikləri:

-Mən uşaq yaşlarımdan atama çox bağlı olmuşam. Məndən qabaq ailəməzdə bir oğlan uşağı doğulub. Onun adını Arif qoyublar. Bu uşaq kiçik yaşlarında tələf olub. Mən dünyaya gələndə atam ölən qardaşımın adını mənə verərək adımı Arif qoyub. Atam ölən qardaşımın iyini də məndən aldığına görə mənə ikiqat məhəbbətlə sevirdi. O, mənimlə söhbət etməkdən zövq alırdı.

Oğlu Arif gəlini Solmaz və nəvəsi Ceyhun

Atam çox çətin bir həyat yolu keçmişdi. Uşaq yaşlarından yetim qalmış, gənclik illərinin ən gözəl çağları isə SSRİ-Finlandiya və SSRİ-Almaniya müharibələri dövrünə düşmüşdü. İki qanlı müharibənin iştirakçısı olan atam özünün bütün sağlamlığını və sol qolunu cəbhədə qoyub, ölənə qədər ürəyində düşmən mərmisinin qəlpəsini gəzdirib. Həyat yollarında üzləşdiyi çətinliklər onu mətinləşdirmişdi. Buna görə də çətinlikdən qorxmurdu. Söz düşəndə deyirdi ki, həyat

çətinliklərlə doludur, ancaq kişi olan çətinlikdən qorxmaz, mübariz olar. Keçdiyi ağır və məşəqqətli həyat yolu onu sərtləşdirmişdi. Ancaq sinəsində həssas və duyğulu, insanlara, saza-sozə məhəbbətlə çırpınan kövrək bir ürək döyünürdü. Atam saz sənətinin vurğunu idi. Saatlarla saza qulaq asardı. Tovuzun adlı-sanlı aşıqlarından Əkbər Cəfərov, İmran Həsənov, Azafı Mikayıl, Xalıqverdi Zeynalov, Əlixan Niftəliyev və başqaları ilə dostluq edirdi. O, Tovuz bazarında işləsə də, axtaranlar onu iş yerində yox, bazarın üst tərəfində aşıqların oturduqları çayxanada tapardılar. Atamın saza məhəbbətindən danışanda yadıma bir əhvalat düşür.

1963-cü il idi. Altıncı sinifdə oxuyurdum. Atam məni özü ilə Tovuz bazarına aparmışdı. O, əlimdən tutub məni bazarda gəzdirdirdi. Birdən radioda sazda "Dilqəmi" havası çalındı. Atam bu havanı çox sevirdi. O, ayağını saxlayıb dinləməyə başladı. Mən soruşdum ki, ay ata, niyə dayandın? Atam da mənim sualıma sualla cavab verdi:

-Görmürsənmi, "Dilqəmi"ni necə çalırlar?

Mən atamı çox sevirdim. Atamın sualı mənə bərk təsir etdi. Fikrimdən keçdi ki, bəlkə radioda dörd-beş ay heç "Dilqəmi" çalmayacaqlar, bəs atam birdən bu havaya qulaq asmaq istəsə nə edəcək? Bir qarmonum vardı. Evə gələn kimi onu cırıb atdım. Atamın xətirinə sazda "Dilqəmi" havası çalmağı öyrəndim. Mən bu havanı atamın yanında ilk dəfə ifa edəndə elə bil ki, bütün dünyanı ona bağışladım. Bütün həyatım boyu bu mənim atama bəxş etdiyim ən qiymətli hədiyyəm oldu.

Qurbanov Akif Teymur oğlu 1952-ci il mart ayının 10-da Tovuz şəhərində anadan olub. Orta təhsilini A.S.Puşkin adına Tovuz şəhər orta məktəbində alıb. 1975-ci ildə Ç.İldırım adına Azərbaycan Politeknik İnstitutunu bitirib. Bir müddət B.Sərdarov adına zavodda sex müdiri işləyib.

Sonra Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin 2 sayılı Mərkəzi Təchizat Bazasında əmtəəşünas vəzifəsində çalışıb. Akifin növbəti iş yeri Azəravtoyol Səhmdar Cəmiyyətinin Mərkəzi Təchizat Bazası olub. O, burada Baş direktor vəzifəsində işləyib. Akif Teymur oğlu hazırda təsisçisi olduğu "Bərəkət" inşaatçı Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətin direktorudur, Bakıda hündürlmərtəbəli evlərin tikintisi ilə məşğuldur.

Akif Qurbanov da Teymur əminin bütün övladları kimi vətəni, xalqını sevən bir insandır. I Qarabağ müharibəsi başlananda həmişə öz imkanı daxilində Tovuzun qəhrəman müdafiəçilərinə yardımlar göstərib. Akif Bakı şəhərində respublikamızın sakinləri üçün böyük əhəmiyyət daşıyan BRİZ-L göz klinikasını təsis edib.

Qurbanov Akif Teymur oğlu Tovuz şəhərindən Qurbanova İradə Əkbər qızı ilə ailə həyatı qurub. Onların Vüqar, Teymur, Lalə, Nigar adlı övladları dünyaya gəlib.

Qurbanov Akif Teymur oğlunun dedikləri:

-Atam bizim üçün canlı bir tarix idi. Biz həyatı onun söhbətlərindən öyrənmişik. Uşaq yaşlarımızdan bizi başına yıqar, uşaqlıq illərində və II Dünya müharibəsində keçdiyi məşəqqətli həyat yolundan maraqlı söhbətlər edərdi. Atam həyatda qarşısına çıxan bütün çətinliklərə mətanətlə sinə gərəkək qələbə çalan bir insan, sözün

Akif Teymuroğlu ailəsi ilə

həqiqi mənasında bir qəhrəman idi. Bizim qəhrəmanımız isə öz evimizdə idi. Biz onu hər gün görür, söhbətlərinə qulaq asırdıq. Biz atamızın şərəfli həyat yolundan dərs ala-ala həyatda yüksək mövqelər tutduq. Atam həyatda qazandığım bütün uğurlarımın mayasını təşkil edir. Atam dünyasını dəyişəndə onu öz əllərimlə yudum. Allah ona rəhmət etsin!

Məşədi, Kərbəlayı Ofelya Hüseynova
Teymur qızı 1953-cü ildə Tovuz şəhərində anadan olub. Evdar qadındır.

Ofelya xanım əslən Tovuz şəhərindən olub Bakıda yaşayan öz qohumu Hüseynov Nəriman Əli oğlunun həyat yoldaşdır. Nəriman müəllim Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin

Təftiş İdarəsinin rəisi vəzifə-sində işləyirdi. Dünyasını də-yişib. Allah ona rəhmət etsin! Nəriman müəllimlə Ofelya xanımın Elxan, Sara, Hafiz adlı övladları var.

Hüseynov Elxan Nəriman oğlu iş adamıdır.
Sadıqova Sara Nəriman qızı ev xanımadır.
Hüseynov Hafiz Nəriman oğlu iş adamıdır.

Ofelya xanımın dedikləri:

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

Qələmi əlimə alıb ölümünə heç vaxt inana bilmədiyim atam Qurbanov Teymur Məmməd oğlu haqqında xatirə yazıram. Kişilik, mərdlik qayğıkeşlik kimi ən gözəl insani keyfiyyətlər atamda cəmlənmişdi. O, körpəlikdən yetim qalmasına baxmayaraq, gözü-könlü tox, qürurlu bir insan idi. Gəncliyini və sağlamlığını əlindən alan müharibədən elə maraqla danışırdı ki, uşaqlar da, böyüklər də onu dinləməkdən doymazdılar. Deyərdi ki, Allahım, mən müharibəni görmüşəm, bu cavanlara onu qismət etmə! Atam 7 tərbiyəli, təhsilli övlad böyüdü. Bir işi görəndə Bismillahla başlayardı. Deyərdi ki, müharibədən bəri nə yaşayaramsa, qazancdır, çünki müharibədən sağ qayıtmağın özü də bir möcüzədir. O. çox mətin insan idi. Ancaq 1984-cü il mart ayının 26-da mənim həyat yoldaşımın qəfil ölümü atamın polad ürəyini titrətdi. Məni və uşaqlarımı Tovuzda apardı. Dörd ildən artıq uşaqlarıma həm baba, həm də ata oldu. Anam Səkinə xanımla hər qayğımızı çəkдилər. Böyük oğlum Elxanın 11 yaşı, qızım Saranın 9 yaşı, kiçik oğlum Hafizin isə 7 yaşı var idi. Uşaqlara heç vaxt fərq qoymazdı, lakin Saranı hamıdan çox sevərdi. Atam dünyasını dəyişəndən sonra uşaqlarım ikinci dəfə yetim qaldılar. Dayıları onlara hər cür kömək göstərsələr də, atamın yerini heç kəs doldura bilməzdi. Çünki atam da, anam da çox qayğıkeş valideynlər olublar. Anama qurban olum, atamdan sonra anam yaşadı, uşaqlarımın qayğısını çəkdi. Uşaqlarımın üstündə haqqı, əziyyəti çox olub.

Allah atama, anama, qardaşım Arifə rəhmət etsin! Ruhları şad olsun! Nur içində yatsınlar!

Qurbanov Asif Teymur oğlu

1955-ci il fevral ayının 19-da Tovuz şəhərində anadan olub. 1962-ci ildə A.S.Puşkin adına Tovuz şəhər orta məktəbin I sinfinə daxil olub və 1972-ci ildə həmin məktəbin X sinfini bitirib. Elə həmin il Asif Gəncə şəhərində yerləşən Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutuna (indiki Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Akademiyasına) daxil olub. Ali təhsilini uğurla başa

vurduqdan sonra o, milis orqanlarında (indiki polis orqanlarında) işləməyə başlayıb. Asif işləyə-işləyə o zamanki SSRİ-nin paytaxtı Moskva şəhərində yerləşən yüksək rütbəli milis zabitləri hazırlayan "Generallar kursu" adlanan kursu bitirib. 1978-ci ildə o, Mərdəkan Milis Məktəbini bitirərək zabit rütbəsi alıb və Azərbaycan Dəmir Yollarında nəqliyyat milisində işləməyə başlayıb. Nəqliyyat milisində müxtəlif vəzifələrdə işləyən Asifi 1985-ci ildə Xaçmaz rayonuna göndərirlər. O, 1985-ci ildən 1988-ci ilə qədər orada cinayət-axtarış bölməsində işləyib. Asif Xaçmazda işlədiyi dövrdə keçmiş SSRİ-nin o zamankı rəhbəri M.S.Qorbaçovun ermənipərəst siyasətindən ruhlanan erməni millətçiləri Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsini Ermənistanla birləşdirmək istəyirdilər. 1989-cu ilin 29 fevralında onlar Xankəndində kütləvi nümayişlərə başladılar. Şəhərdə asayiş qorumaq üçün Asif Xankəndinə ezam olundu. O, iyirmi səkkiz gün orada qaldı.

Xankəndindən qayıdıandan sonra Asif Qazaxda torpaqlarımızın müdafiəsində dayandı, hazırda erməni işğalı altında olan Barxudarlı kəndinin müdafiəsində iştirak etdi.

1990-cı ildə Baş Nəqliyyat Polis İdarəsinin rəisi Ramiz Zeynalovun sərəncamı ilə Asif Tovuz Nəqliyyat Polis Bölməsinə Gəncə-Ağstafa zonası üzrə polis rəisi təyin olundu. 1991-ci ildən 2002-ci ilə qədər o, həmin idarənin Böyükkəşik bölməsinin rəisi vəzifəsində işlədi. Asif 2002-ci ildə polis polkovnik-leytenantı rütbəsi ilə təqaüdə çıxdı.

Qurbanov Asif Teymur oğlu gözəl ailə başçısıdır. O, Tovuz rayonunun Yuxarı Mülkülü kəndindən Qurbanova (Rzayeva) Dursun Müzəffər qızı ilə ailə həyatı qurub. Onların Seymur, Pərvanə, Samir adlı övladları dünyaya gəlib.

1981-ci il təvəllüdü Qurbanov Seymur Asif oğlu Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. O, Ucar rayonundan Samirə Rafiq qızı ilə ailə həyatı qurub. Onların Asif və Məryəm adlı övladları var.

Məmmədova (Qurbanova) Pərvanə Asif qızı Məmmədov Namiq Nəriman oğlunun həyat yoldaşdır. Namiq Nəriman oğlu Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroru Zakir Qaralovun baş köməkçisidir. Allaha bağlı insan olan Namiq iki dəfə Həcc ziyarətində olmuşdur.

Namiq Məmmədovla Pərvanə xanımın Elyar, Sədaqət, Ayisə və Ayişə adlı övladları var.

Elyar VI sinifdə oxuyur. İngilis dilində sərbəst danışır. O, hər il yay tətilində İngiltərənin paytaxtı London şəhərində təhsil alır.

Sədaqət IV sinifdə oxuyur.

Ayisə və Ayişə ekizdirlər. Onlar I sinifdə oxuyurlar.

1987-ci il təvəllüdü Qurbanov Samir Asif oğlu Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirib. Sonradan təhsilini maliyyə-kredit ixtisası üzrə davam etdirib. Hazırda Bakı şəhərində Az.Pot Beton zavodunun direktorudur.

Samir Tovuz rayonunun Dondar Quşçu kəndindən Qurbanova Pərvanə Tahir qızı ilə ailə həyatı qurub. Onların Mələk və Zeynəb adlı övladları var.

Asif Teymur oğlunun dedikləri:

-Mən çox nadinc uşaq olmuşam. A.S.Puşkin adına Tovuz şəhər orta məktəbində IX sinifdə oxuyurdum. Dərs oxumaqla aram yox idi. Ancaq yaxşı yaddaşım vardı. Bircə dəfə dinləməklə ən uzun şeirləri yadda saxlayırdım. Əslən Tovuzun Qazqulu kəndindən olan, Tovuz şəhərində Həzi Aslanov küçəsində yaşayan Əli Abdullayev məktəb direktorumuz, uzun zaman Tovuz Rayon Maarif Şöbəsinin müdiri işləyən Qara Sultanovun həyat yoldaşı Sima müəllim dil-ədəbiyyat müəllimimiz idi.

Ədəbiyyat dərslərində nadinclik etdim. Sima müəllim mənə dedi ki, əgər bir də səs salsan, Teymur əmini məktəbə çağıracağam. Bir qədər sakitləşdim. Sonra necə oldusa səs saldım. Sima müəllim atamı məktəbə çağırırdı. Nizani Gəncəvinin "Sirlər xəzinəsi" əsərindən "Kərpic kəsən kişinin dastanı" hekayəsini keçirdik. Atam qabaqda oturmuşdu. Sima müəllim məndən soruşdu ki, dərsi bilirsənmi? Dedim ki, bilmirəm. Sonra o, üzünü atama tutaraq dedi:

-İndi mən bir neçə uşaqdan dərsi soruşacağam.

Hazırda Azərbaycan Respublikası Xəritəşünaslıq Ekspertiza İdarəsinin rəisi işləyən Hamlet Musayev sinif nümayəndəmiz idi. Əvvəlcə dərsi o, danışdı. Sonra Məmmədov Mahir Əlixan oğlu və Məmmədova Sürəyya danışdı. Bunlar sinfimizin əlaçı şagirdləri idilər. Onlardan sonra Sima müəllim mənə çağırırdı. Mən birnəfəsə bütün hekayəni əzbərdən danışdım. Sonra da "Sultan Səncər və qarı" hekayəsini söylədim. Sima müəllim atama dedi:

-Asif izah olunan dərsləri həmin saat danışır. Çalışsa, yaxşı oxuyar.

Atam üzümə baxıb dedi:

-Daha sənə pul verməyəcəyəm.

Bu, mənim ən çox qorxduğum cəza idi. Atam dedi ki, kimi düz bir həftə mənə pul vermədi. Oxumağa başladım.

Milis orqanlarında işləyəndə mənə Xaçmaz rayonuna göndərdilər. Orada Nəqliyyat milisində cinayət-axtarış

bölməsində işləyirdim. Məni Tovuzla qaytarmaq üçün atam Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Naziri Cəfər Vəliyevə və SSRİ Daxili İşlər Nazirinə yazdı ki, mənim bir qolumu Hitler almışdı, birini də siz aldınız. Cəfər Vəliyev özü atamı qəbul etdi və onu Nəqliyyatda Baş Milis İdarəsinin rəisi Azərbaycana Rusiyanın İrkutsk vilayətindən gələn polkovnik Viktor Abbasoviçin yanına göndərdi. Viktor Abbasoviç kadrlar şöbəsinə göstəriş verdi. 1988-ci ildə mənə Ağstafaya göndərdilər.

Qurbanov Munasib Teymur oğlu

1957-ci il noyabr ayının 13-də Azərbaycan Respublikasının Tovuz rayonunda anadan olmuşdur. 1964-cü ildə Tovuz şəhərindəki A.S.Puşkin adına orta məktəbin I sinfinə getmiş, 1974-cü ildə həmin tədris ocağının X sinfini fərqlənmə ilə bitirmişdir. Həmin ildə sənədlərini S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin fizika fakültəsinə vermişdir.

İmtahanları uğurla versə də, müsabiqədən keçə bilməmişdir. 1974-cü ildə Tovuz rayonundakı Sabir adına sovxozda fəhlə kimi işə qəbul olunmuşdur.

Munasib Qurbanov 1975-ci ildə öz ərizəsi ilə işdən çıxmış, Azərbaycan Mühəndis İnşaat İnstitutunun sənaye və mülki tikinti fakültəsinin axşam şöbəsinə daxil olmuşdur. Həmin ilin sentyabr ayının 3-də Bakı şəhərində B. Sərdarov adına maşınqayırma zavodunda fəhlə kimi işə qəbul olunmuşdur.

1976-cı il noyabr ayının 18-də keçmiş SSRİ-nin Silahlı

Qüvvələrində hərbi xidmətə çağırılmış, 1978-ci ildə xidmətini bitirərək ordu sıralarından tərxis olunmuş və B.Sərdarov adına maşınqayırma zavudunda metaltökmə sexində II dərəcəli fəhlə kimi işə qəbul olunmuş, eyni zamanda axşam şöbəsində təhsilini davam etdirmişdir. 1983-cü ildə Azərbaycan Mühəndis İnşaat İnstitutunda təhsilini bitirərək inşaat-mühəndisi ixtisasına yiyələnmişdir.

1979-cu ildə B.Sərdarov adına zavoddan işdən çıxaraq, Azəryol-tikinti Nazirliyinin layihə-axtarış bürosunda "arxitektura və mülkü tikinti" şöbəsində texnik işinə qəbul olunub.

01.02.1981-ci ildə mühəndis vəzifəsinə keçirilib.

22.05.1981-ci ildə Nazirlər Sovetinin 8 may 1981-ci il tarixli sərəncamına əsasən Layihə-axtarış bürosunun adını "Azəryollayihə" institutu ilə əvəz etdilər.

01.10.1983-cü ildə Munasib Qurbanov həmin şöbədə böyük mühəndis vəzifəsinə təyin olunub.

01.04.1987-ci ildə aparıcı mühəndis vəzifəsinə, 09.07.1987-ci ildə "Azəryollayihə" institutunda direktor müavini vəzifəsinə təyin olunub. 08.07.1993-cü ildə öz ərizəsi ilə işdən azad edilib. 09.07.1993-cü ildə "İzmir" kiçik müəssisəsinə direktor vəzifəsinə təyin edilib, 27.09.1993-cü ildə öz ərizəsi ilə işdən azad olunub.

29.09.1993-cü ildə "Azəravtoyol" Dövlət Şirkətinin 7 sayılı Mexanikləşdirmə və nəqliyyat idarəsinə rəis təyin edilib.

25 iyul 1994-cü ildə həmin şirkətin "Azəryolmexanikləşdirmə" trestinə köçürmə yolu ilə müdir vəzifəsinə təyin edilib.

01.02.1995-ci ildə "Azəryolmexanikləşdirmə" trestinin ləğvi ilə əlaqədar olaraq vəzifəsindən azad edilib.

01.02.1995-ci ildə "Sahələrarası təsərrüfat-Çıraq"

Asossiasiyasına I Vitse-prezident təyin edilib.

02.05.1995-ci ildə Asossiasiyanın prezidenti vəzifəsinə təyin edilib. 1995-ci ildən 1997-ci ilə qədər özəl bizneslə məşğul olub.

1997-ci ildən "ONUR-STYLE" MMC-nin direktoru, iqtisad elmləri doktorudur.

1997-ci ildə Bakı şəhəri Nərimanov rayonu Maqsud Əlizadə küçəsində 957-ci məhəlləni köçürərək yüksəkmərtəbəli binaların tikintisini aparır. AVM-F MMC-yə direktor təyin olunur. 2013-cü ilə qədər burada çalışaraq bir neçə yüksəkmərtəbəli binanın tikintisini aparır. 2013-cü ildən Şərifzadə küçəsindəki yüksəkmərtəbəli binanın tikintisinin aparılması üçün "Bəşir-İnşaat" MMC-ni yaradır və ona direktor təyin olunur. 2016-cı ilə qədər orada çalışır. 2016-cı ildən ONUR-STYLE-yə direktor təyin olunur.

Munasib Qurbanovun rəhbərlik etdiyi MTK Bakı şəhərində Nəsimi rayonu A.Məhərrəmov küçəsi 3004-cü məhəllədə 2 girişli 12 mərtəbəli, Nizami rayonunda 2 girişli 12 mərtəbəli, Nərimanov rayonu M.Əlizadə 42, 46, 50 ünvanlarda 3 girişli 17 mərtəbəli, Nərimanov rayonu Ak.H.Əliyev küçəsi 80 ünvanında 1 girişli 12 mərtəbəli, Binəqədi rayonu Musabəyov küçəsi 4 ünvanında 2 girişli 17 mərtəbəli, Yasamal rayonu Şərifzadə küçəsi 72 ünvanında 1 girişli 17 mərtəbəli yaşayış binalarının, Bakı şəhərində Teymur Əliyev küçəsində, dənizsahili ərəzilərdə villa və koteclərin, Rusiyada Krasnoyarsk şəhərində 3 girişli 12 mərtəbəli binaların, Tyumen şəhərində 2 girişli 12 mərtəbəli yaşayış binalarının tikintisini həyata keçirmişdir.

Munasib Qurbanov yüksək amallarla yaşayan vətənpərvər bir Azərbaycan ziyahısı olmaqla yanaşı həm də gözəl ailə başçısıdır. O, Tovuz rayonundan Qurbanova

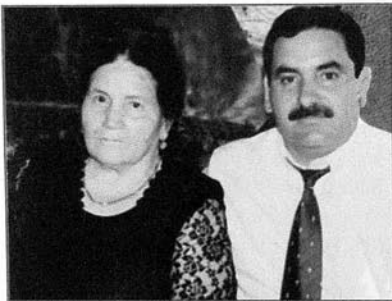
(Qılıcova) Rəna Bahadır qızı ilə ailə həyatı qurmuşdur. Onların Fərqanə, Aqil, Şəhanə adlı övladları var.

Qurbanov Munasib Teymur oğlunun dedikləri:

-Atam Qurbanov Teymur Məmməd oğlu haqqında öz xatirələrimi yazmaq mənim üçün böyük şərəfdir. Mən bu sətirləri qürur hissi ilə yazıram. Çünki atam öz elinin, xalqının, vətənin qeyrətini çəkən bir insan olub. O, bizim üçün təkcə ata yox, bir kişilik məktəbi, bir həyat akademiyası olub. Bəzən öz-özümə düşünürəm ki, görəsən atamın keçdiyi həyat yolunu mən də onun kimi mətanətlə keçə bilərdimmi? Sonra da deyirəm ki, yox! Atam kimi insanlar başqalarına nümunə olmaq

Teymur kişi və Səkinə xanım

Səkinə xanım və oğlu Munasib

üçün Allah tərəfindən seçilir. Onların qanında, canında, ruhunda Allahın bəxş etdiyi ilahi bir qüvvə olur. Onları qəhrəmanlığa sövq edən də bu ilahi qüvvədir.

Mən özümü yadıma saldıqım, dərk etdiyim gündən heç vaxt düşünməmişəm ki, nə zamansa atasız ola bilərəm. Bu da səbəbsiz deyil. Mənim oxuduğum A.S.Puşkin

adına Tovuz şəhər orta məktəbi atamın işlədiyi Tovuz Şəhər Kolkox Bazarına çox yaxın idi. Uşaqlıq dövründən dərsdən çıxandan sonra atamın iş yerində könd təsərrüfatı məhsullarının anbarlara qəbul edilməsində, bir də səhər sübh çağı həmin məhsulların buraxılmasında atama kömək edirdim. Atamın yanında olduğum müddətdə onun insanlarla necə sadə, mehriban rəftar etdiyinə reyran qalırdım. Elə bil ki, bu insanların hamısı onun ən əziz qohumları, yaxınları idi.

Munasib müəllimin ailəsi

Atam işində yorulmayan bir insan idi. Hər səhər saat 5-də hamıdan tez iş başında olardı. Bazarda təmizliyə ciddi nəzarət edirdi. Bu gün mən tikintidə təmizlik görməyəndə əsəbiləşirəm. Yoldaşlar deyirlər ki, tikintidə zibil olar. Ancaq mən bunu qəbul edə bilmirəm. Çünki mən atamın yanında iş yerini təmiz görmüşəm. Mən atamdan öyrəndiklərimi öz işimdə tətbiq edirəm.

Axşamlar hamımız atamın başına yığılardıq, o da bizə II Dünya müharibəsində gördüyü hadisələrdən söhbət açardı. Atam danışdıqca böyük bacım Çimnaz ağlayar, deyərdi:

-Ay ata, sən necə zülmələr çəkmişən!

Doğrudan da müharibə xatirələri atamda çox ağır izlər buraxmışdı.

Hazırda mən ali təhsilli mütəxəssisəm, elmlər doktoruyam. Bu rütbəyə oxumaqla nail olmuşam. Ancaq mən heç kəsin bilmədiyi bir akademiya da bitirmişəm. Atamın yanında olarkən onun həyat akademiyasında mən insanlarla münasibət qurmağı, öz dostlarıma qarşı sədaqətli olmağı, mərdliyi, dürüstlüyü öyrənmişəm. Atamı xatırlayanda gözümün önünə kişilik, mərdlik, qoçaqlıqda tayı-bərabəri olmayan, yorulmaz, ailəyə, övladlarına, qohumlarına, dostlarına var gücü ilə can yandıran nümunəvi bir ata surəti gəlir. Dostpərəstliyi, dar gündə dostun yanında olmağı, kəsilən çörəyin müqəddəsliyini mən atamdan öyrənmişəm. Sağlığında da, dünyasını dəyişəndən sonra da atam mənim üçün dünyanın ən müqəddəs insanı olub. Allah ona rəhmət etsin!

Nəvəsi Aqil Munasib oğlu:

Mən hələ uşaq yaşlarımdan atamdan babam haqqında, onun Böyük Vətən müharibəsində göstərdiyi qəhrəmanlıqlar haqqında çoxlu söhbətlər eşitmişəm. Atamın söhbətlərindən öyrənmişəm ki, babam qəhrəman bir insan olub. 1938-ci ildən 1944-cü ilə qədər SSRİ ilə Finlandiya və faşist Almaniyası arasında baş verən iki qanlı müharibədə iştirak edib. Babam bu müharibələrdə 20-yə qədər qəlpə yarası alıb, sol qolunu itirib.

Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, həyat yollarında vüqarla irəliləyib, mərdliklə yaşayıb. Mən həmişə Tovuzda getdikdə övladlarımla babamın qəbrini ziyarət edirəm.

Babamın həyatı təkcə mənim üçün yox, bütün Tovuz gəncləri üçün bir örnək olub. Tovuz camaatı onu həmişə hörmətlə yada salır.

Allah ona rəhmət etsin!

Hüseynova (Qurbanova) Aytəkin Teymur qızı 1961-ci ildə Tovuz şəhərində anadan olub. A.S.Puşkin adına Tovuz şəhər orta məktəbini bitirib. S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin kimya fakültəsində ali təhsil alıb. Bakı şəhərində kimya müəllimi işləyir.

Aytəkin xanımın Tovuz şəhərindən olan və polis sistemində işləyən həyat yoldaşı Hüseynov Fərhad Mamed oğlu dünyasını dəyişib. Onların Mamed, Leyla, Anar adlı övladları var.

Hüseynov Mamed Fərhad oğlu hüquqşünasdır.

Hüseynova Leyla Fərhad qızı ev xanıdır.

Hüseynov Anar Fərhad oğlu polis işçisidir.

Aytəkin xanımın dedikləri: Mən ailəmizin sonuncu övladı olmuşam. Buna görə də həmişə həm böyük bacı-qardaşlarımla, həm də ata-anamın qayğıları ilə əhatə olunmuşam. Atam yetim böyümüşdü. Buna görə də o, elə bil ki, ömrü boyu ata-anasından görmək istədiyi, həsrətində olduğu nəvəzişləri də bizə göstərirdi. Atamızın ürəyində bizim hər birimizin ayrıca yerimiz, sevgi payımız vardı. Kolxoz bazarında işi çox olurdu. Dərslərimizlə anam məşğul olurdu. Buna baxmayaraq evə gələndə anama eyni sualı verirdi:

-Ay Saçlı, uşaqların dərsləri necə gedir, oxuya bilirlərmi?

Anamdan müsbət cavab alanda üzünə bir təbəssüm yayılırdı, rahatlanırdı. Atamı belə xoşbəxt görmək üçün

mən dərslərimə yaxşı hazırlaşırıdım. Elə bunun nəticəsidir ki, ölkəmizin ən yüksək ali təhsil müəssisəsində təhsil aldım.

İndi atam da, anam da, qardaşım Arif də haqq dünyasındadırlar. Mən ölənə qədər onları unuda bilmərəm. Allah hər üçünə rəhmət etsin!

Səkinə xanım yaxınları arasında

TEYMUR ƏMİNİN KÖNÜL DÜNYASINDAN

Könlüm

Gənc yaşımdan tutdu məni bəlalər,
Hicran atəşində kül olan könlüm.
Elimdən, obamdan aralı düşdüm,
Qürbətdə göz yaşı sel olan könlüm.

Dövrən belə gəlib, belə gedəcək,
Vaxtı, vədəsi var, hamı öləcək,
Dost qan ağlayacaq, düşmən güləcək,
Günləri, ayları il olan könlüm.

Əzəldən Teymurun başı bəlalı,
Qalmayıb sərində huşu, kamalı,
Görünmür gözüne dünyanın malı,
Dərdi ürəyində xal olan könlüm.

Əmim Aşıq Nəcəfə

Nəcəf əmi, bircə bilsən qəlbimi,
Şəhri-kədə, məlal yuvası olub.
Mənlə dost olmadı nainsaf fələk,
Gənc yaşımndan qanlı davası olub.

Qövr edir sinəmdə ana yarası,
Ömrümün şöləsi, nurlu çırası,
Salıb yaman dərdə, yoxdu çarası,
Gündüz dünyam zülmət dünyası olub.

Anadan olalı xoş gün möhtacı,
Dəhanımda təam acıdan acı,
Halıma yanmaz nə qohum, nə bacı,
Xoş baharım qəmin xanası olub.

Könlüm yalqız inlər hicran əlində,
Oynaram fələyin fitnə-felində,
Dərdim söhbət olub elin dilində,
Varlığım odlanıb, yanası olub.

Zavallı Teymuram, qan ağlar gözüm,
Qalmayıb canımda hicrana dözüüm,
Heç yana çatmayır harayım, sözüüm,
Könlüm evi hicran yuvası olub.

Bülbül

Nədir dərdin, nalə, fərağ edirsən,
Yoxsa çəkirsən gül fərağı, bülbül?
Sızlama, a şeyda, yaram göynəyir,
Sönübdür ömrümün çırağı, bülbül.

Gah zildən, gah bəmdən nalə çəkirsən,
Yasəmən çeşmindən qanlar tökürsən,
Nalənlə qəlbimi didib, sökürsən,
Mən də oldum hicran dustağı, bülbül.

Elimdən, obamdan aralı düşdüm,
Eşqin fəzasından yaralı düşdüm,
Qəm, həsrət çəkməkdən saralı düşdüm,
Görmür gözüm yaxın, uzağı, bülbül.

Heç kimsə olmasın vətən möhtacı,
Düşər yaman hala, olmaz əlacı,
Gündüzüm zülmətdir, dəhanım acı,
Edib könlümü qəm otağı, bülbül.

Qırılıb qürbətdə qolum, qanadım,
Çəksəm də min cəfa, olmaz imdadım,
Göylərə yüksəlir odlu fəryadım,
Pozulub Teymurun növrağı, bülbül.

Ata ürəyim

Ana bir çəməndir laləli, güllü,
Keşiyində durar ata ürəyim.
Açdığı lalə, gül oğuldu, qızdı,
Onlarla bir vurar ata ürəyim.

Atasız analar məhzun mələkdir,
İsmətli anaya ər də gərəkdir,
Biri olmayanda, həyat sönükdür,
Bunları tez duyar ata ürəyim.

Ömrü vəfasızdır, dünyası fani,
Oğul-qıza qurban veribdi canı,
Torpaqlar olsa da, axır məkanı,
Dağ çapar, od yarar ata ürəyim.

Teymuram, çox gördüm qəmi, ələmi,
Təha yanırım, yox nə ata, əmi,
Tutdu məni bəla, fəlak sitəmi,
Qəm çəkdi qış, bahar ata ürəyim.

Bala-bala

(Əsgər yoldaşım İsayev Yusif Yusif oğluna)

Yusif qardaş, dinlə məni, aram ol,
Eyləyim dərdimi car bala-bala.
İtirdim əzəldən ata-anamı,
Yağdı baharıma qar bala-bala.

Yandı dəhanımda, dilim qaraldı,
Bitmədi xoş arzum, gözümdə qaldı,
Cəfəkeş ürəyim min yara aldı,
Yandırdı köksümü nar bala-bala.

Dərdli Teymur açdı köhnə yaranı,
Kim görüb mənim tək bəxti qaranı,
Soldurdu bağımı ölüm boranı,
Qoca dünyadan koç var bala-bala.

Olar-olar

Könül, bu dünyada, dostam,-deyənin,
Vəfalı olanı az olar-olar.
Dar günündə seçə bilərsən əlbət,
Oduna yanarı az olar-olar.

Qurddan qurd törəyər, əsli huyadı,
Naqisdən mərd olmaz, haram mayadı,
Lütvəsi namərddi, demək zinadı,
Badalaq vurmaqda saz olar-olar.

Namərd göydə qısır buluda bənzər,
Mərd dosta ruh verər, zülmünə dözər,
Dostunla dost olar, düşmənin əzər,
Teymur, gülsən qışı yaz olar-olar.

Ayrılıq

Adın yox olaydı cümlə cahandan,
Könlümü etmişən viran, ayrılıq.
Çarəsiz dərdliyəm, şəfa olunmaz,
Gənc yaşımdan etdin giryən, ayrılıq.

Pozdun növrağımı, yaxdın könlümü,
Vədəsiz soldurdun qönçə gülümü,
Anamdan, atamdan üzdün əlimi,
Xəcalət olmazsan, aman, ayrılıq.

Ey fələk! İnada düşdün əzəldən,
Anamı, atamı tez aldın əldən,
Teymurun qəlbində yara düzəldən,
Dərdi verən sənsən, yaman, ayrılıq.

Doğru

Adəm oğlu, otur, bir yaxşı düşün,
Son yolu gedirsən əcələ doğru.
Elə dost ol, eldir şanın-şöhrətin,
Heç zaman baxmaynan kəc elə doğru.

Qorx o gündən, əlin eldən üzülə,
Görən dodaq büzə, gözlər süzülə,
Dolama kimsəni acı söz ilə,
Gündüz doğru dolan, gecələ doğru.

Nadan olub, uyma arsız şeytana,
Heç kimi salmaynan şərə, böhtana,
Teymur deyər, rəhmət qazan atana,
Sülhə meyl et, getmə cəncələ doğru.

Fələk

Dad sənin əlindən qansız dələduz,
Dərd verdin, yetmədin imdada, fələk.
Atamı, anamı torpağa kömdün,
Yalnız qoydun məni dünyada, fələk.

Səni də mənim tək ağlar olasan,
Ölə qohum-qardaş, tənha qalasan,
Sinən dağlana, ah-zarda yanasan,
Yetməyəsən arzu, murada, fələk.

Teymuru salmışan çarəsiz dərdə,
Vaxtsiz yetim edib, qoydun kədərdə,
Kabab tək yanırım odlu hicrdə,
Yaman düşdün mənə inada, fələk.

Düşmüşəm

Ömür sona yetir hey yavaş-yavaş,
Qocalıq əl verib, dala düşmüşəm.
Haqqı məğlub görüb sızlayır könlüm,
Düz danışıb, qilu-qala düşmüşəm.

Müxənnət zəmanə çirkab qoxuyur,
Qarğalar qartala meydan oxuyur,
Siçanlar pişiyə tələ toxuyur,
Məcnun tək divanə hala düşmüşəm.

Kərəmli xudadan loğman istərəm,
Dərdə şəfa verən dərman istərəm,
Haqq dadına yetən fərman istərəm,
Teymuram, gəzirəm, yola düşmüşəm.

Olacaq o da

Can əyildi, işim düşüb əsaya,
Hardasan, gəncliyim, yetiş imdada.
Həyat məni saldı dağdan dərəyə,
Bəhrinə aldandım hey dada-dada.

Yol getdim səninlə dizdə taqətım,
Dost oldun mənə, xoş keçdi ovqatım,
Vəfasız, sındırdın dözümlü, taqətım,
İnanmazdım, dostum məni aldada.

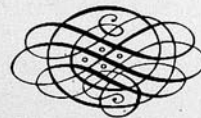
Teymur, keçən günlər qayıtmaz geri,
Kəs giley-güzarı, yormaynan səri,
Gözlər ömrün sonu buzxana qəbri,
Qismətimiz odur, olacaq o da.

Görmədim

Dedilər: "Seyrə çıx, gülzardı cahan",
Çox gəzdim hər yanı, səfa görmədim.
İnsan quduzlaşdı, söküb dağıdır,
Dostunam, -deyəndə vəfa görmədim.

Cümleyi-soveti sarmış məlalət,
Doğru olan çəkir zülmü-zəlalət,
Yoxdur, yetə dada həqqi-ədalət,
Son qoya bu aha, ofa görmədim.

Yox olub dövrünün xoş sədələri,
Hökmranlıq edir hay gədələri.
Yerə-göyə sığmaz var ədələri,
Teymuram, düşələr xofa, görmədim.

Getdi

Nə çarə, cavanlıq geri qayıtmaz,
O, bir tər gül idi, soluban getdi.
Qocalıb puç oldu neçə ömürlər,
Payı beş arşın ağ oluban getdi.

Eşit, insan oğlu, etmə etibar,
Fələk vəfasızdır, ömür biilqar,
Yığıb dövlət-varı çəkmə qayğılar,
Yığanlar dünyada qoyuban getdi.

Teymur, sözünü de nəcib qanana,
Nə lazım deyəsən axmaq, nadana,
Qoyma könlün xəsis olub aldana,
Qoy desinlər, kişi doyuban getdi.

Eylə

Ustadlar nəsihət qoyub insana,
Yoldaşı anlayıb, qananlıq eylə.
Dünyamız fanidir, ömür vəfasız,
Dərdliyə həmdərd ol, loğmanlıq eylə.

Nə lazım, edəsən kiməsə pislik,
Araya salasan dava, inciklik,
Dosta vəfadar ol, etmə xəsislik,
İnsana canından yananlıq eylə.

Qaçana yetməsən, atma daşını,
Tərsi, önəndi var, gözlə başını,
Özündən betəri kəsər qarşını,
Teymuram, deyərsən, amanlıq eylə.

Etmə yamanlıq

Comərd ol dünyada, ey insan oğlu,
Bu dünya fanidir, etmə yamanlıq.
Şahları, xanları kömüb torpağa,
İşıqlı həyatı olub qaranlıq.

Həyat müəmmadır, sirdir qanunu,
Üzü dönsə, yaman olur oyunu.
Səni xar eyləyər, əyər boynunu,
Keçmişini yada götür bir anlıq.

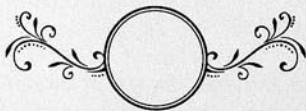
Mən ki Azəriyəm, odlar oğluyam,
Həyatda nakamam, sinə dağlıyam,
Teymuram, el dərdli, elə bağlıyam,
İstəməm, el günü ola toranlıq.

Sənin

Kamilsən hər kəsə badaq vurmaqda,
Lənət olsun namus, arına sənin.
Nəfsini güdürsən fani dünyada,
Ölüm son qoyaydı varına sənin.

Kişilikdən əsər yoxdu sərində,
Qoymaynan kimsəni nahaq girində,
Əkdüyün biçərsən günün birində,
Yansan neft tökərlər narına sənin.

Dünyaya gəlmisən nacins belindən,
İlan kimi zəhər axır dilindən,
Teymur-qartal, tutar canın cəmindən,
Boğar, yetən olmaz karına sənin.

Atadır

Min zillətə dözüb övlad böyüdən,
Cəfaya döş gərən atadır, ata!
Ananın, övladın sipəri olub,
Ömrü bada verən atadır, ata!

Dodağı qaysaqlar çovğunlu qarda,
Qoymaz övlad qala pis gündə, darda,
İstidə, soyuqda, qışda, baharda,
Dərdə sinə gərən atadır, ata!

Çox gördüm dünyanın namərd, mərdini,
Zər atdım, oynadım onun nərdini,
Ay Teymur, kimsəyə açma dərdini,
Doğru yol göstərən atadır, ata!

Ölüm və əbədiyyət

Aqillər deyiblər ki, bir şeyin sonu başqa bir şeyin başlanğıcıdır. Dünyada baş verən olaylara bu nöqtəyindən nəzərdən yanaşdıqda ölüm də əbədiyyətin başlanğıcıdır. Teymur əmi dünyasını dəyişdiyi gündən artıq əbədi dünyaya qovuşub. Xoşbəxt o kəslərdir ki, əbədi dünyaya qovuşduqdan sonra da hörmət və məhəbbətlə xatırlanırlar. Bu kitabı yazarkən mən Teymur əmini tanıyan, onunla həmsöhbət olan bir çox insanlarla görüşdüm,

Teymur əminin
gəlini
Rəna xanım

onların xatirələrini dinlədim və bu böyük insanın şəxsiyyəti haqqında sevimli oxucularımda dolğun fikir, təsəvvür yaratmaq üçün bu xatirələrdən istifadə etdim. Bu xatirələrin arasında Teymur əminin oğlu Munasibin həyat yoldaşı Rəna xanımın bir övlad məhəbbəti ilə onun 100 illiyinə həsr etdiyi şeirləri isə Teymur əminin qovuşduğu əbədi dünyasının ilk qaranquşları kimi oxucularıma təqdim etmək qərarına gəldim:

Yüz yaşı olardı tamam

Atadır dünyanın şirin neməti,
Sözünün həmişə olur hikməti.

Atasız olmayır heç nəyin dadı,
Dərdinə qalanın atadır adı!

Atamı sevirəm dünyalar qədər,
Yoxluğu veribdir bizlərə kədər.

O, yenə olaydı kaş yanımızda,
Döyünən ürəkdir o, canımızda.

Tək qolla böyütdü yeddi uşağı,
Şən olub həmişə onun ocağı.

Alnının təriylə çörək qazanıb,
Haqqa, ədalətə daim inanıb.

Gecə də, gündüz də atam çalışıb,
Hər bir çətinliyə dözüb, alışıb.

İyirmi üç olub nəvənin sayı,
Yaradan veribdir ona bu payı.

Qırx altı nəticə ona bəxş olub,
Yetmiş üç yaşında həyatı solub.

Dursaydı yüz yaşı olardı tamam,
Mənimçün həmişə yaşayır atam!

Yüz illiyindi!

Başımızın tacı, müqəddəs ata,
Sən bir günəş idin bu kainata.

Gəzsəm də hər yanı, bütün cahanı,
Görə bilməyirəm sən tək insanı.

Sən mənim həyatım, həm ürəyimşən,
Hər zaman dayağım, həm gərəyimşən.

Böyük olub sənə xalqın inamı,
Səni qəhrəman tək tanıyır hamı.

İtirdin davada polad qolunu,
Ancaq itirmədin doğru yolunu.

Hər zaman hamıya bir örnək oldun,
İgid qəhrəman tək sən yaşa doldun.

Əməyin, haqqın var üzərimizdə,
Özün yox, şəklın var evlərimizdə.

Yetmiş üç yaşında tərktədin bizi,
Sənsiz keçiririk indi biz yüzü.

Əziz atam, bu gün yüz illiyindi,
Bütün təbriklərim sənindi indi!

İnsanın fani dünyası ilə onun əbədi dünyası arasında həyat adlanan bir zaman kəsiyi var. Bu zaman kəsiyi insana öz nəfsilə mübarizə üçün verilən müddətdir. İnsan ona verilən bu qısa zaman fasiləsindən elə istifadə etməlidir ki, onun gördüyü xeyir əməllər şər əməlləri üstələsin. Yalnız bu zaman insan Qiyamət günü Allahının önündə xəcalət çəkmədən dayana bilər.

Teymur əminin keçdiyi şərəfli ömür yoluna nəzər salanda adam öz-özünə bir sual verir. Bu insan həyatın ağır sınaqlarına necə sinə gərmişdir? Teymur əmini görə, xatırlayan insanlar bilirlər ki, onun qüvvəsi ürəyindəki Allah sevgisindən qaynaqlanırdı. Yalnız bu sevgisi sayəsində o, həyatın bütün çətinliklərinə mətanətlə sinə gərmişdir. Yaranmış bəşəriyyətin əşrəfi olan peyğəmbərimiz Məhəmməd salavatullah buyurmuşdur ki, əgər bir ata üç qız övladını boya-başa çatdırıb onlara ailə qurdurarsa, o atanın yeri cənnətdədir. Teymur əmi də gördüyü bütün xeyir işlərə əlavə olaraq üç qız övladını ləyaqətlə böyütmüş, onlara təhsil vermiş, namuslu ailə qurdurmuşdur. Buna görə də Qiyamət günü Allahının qarşısında xəcalət çəkməyən bəndələrdən olacaqdır. İnşallah!

2016. TOVUZ.

AİLƏ ALBOMUNDAN SƏHİFƏLƏR

Teymur əmi həyat yoldaşı
Səkinə xanım

Teymur əmi oğlu Arif (arxada sağda), Arifin Tovuzdan
olan əsgər yoldaşları arasında Saratovda

Teymur əmi əzizləri arasında

Teymur əmi, həyat
yoldaşı Səkinə xanım
və nəvəsi Vüqar Akif
oğlu

Teymur əminin
qohumu Qaçaq
Kərəmin atası
Zal oğlu
İsgəndərin
qəbir daşı.
Kəsəmən
qəbristanlığı.

Teymur əminin qohumu Qaçaq Kərəm (solda), əmisi oğlu
Qaçaq Əşrəf (sağda)

Teymur əmi həyat yoldaşı
Səkinə xanım ilə

Teymur əmi dostları arasında. Bilgəh sanatoriyası

Teymur əminin qohumu və
oğlu Munasibin əziz dostu

Nizami Cəfərov,

Azərbaycan Milli

Akademiyasının

həqiqi üzvü, akademik,

Milli Məclisin deputatı

Zaman keçdikcə bir çox hadisələr və insanlar bizdən uzaqlaşaraq əbədiyyətə qovuşur. Ancaq elə unudulmuş, itirilmiş həqiqətlər də var ki, biz onları yalnız müəyyən zaman keçəndən sonra öyrənirik.

Mən uzun müddətdir ki, Tovuz rayonunun Cilovdarlı kəndindən şan-şöhrətli bir nəslin – **Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin** gözəl ziyalılarından olan İqtisad elmləri doktoru **Qurbanov Munasib Teymur oğlu** ilə dostluq edirəm. Mənə yalnız bu yaxınlarda məlum olub ki, anam Savad xanımın babaları Kərbəlayı Qurbanlı nəslinin Kəsəmən kəndindən olan ulu nəvəsi Koxa Mələklə yaxın qohum olublar.

Dostum və qohumum Munasib müəllimin **atası Teymur Qurbanov SSRİ-Finlandiya** və 1941-41-ci illərin Böyük Vətən müharibəsində böyük qəhrəmanlıqlar göstərərək, sol qolunu itirib. Ancaq bu mətin insan həyatın bütün çətinliklərinə sinə gərərək müharibədən sonra özünə gözəl ailə qurub, ziyalı övladlar böyüdüb.

Bu gün Teymur əminin 100 illik yubileyidir. Mən onun bu yubileyini ürəkdən alqışlayır və ona Allahdan rəhmət diləyirəm.

Teymur əminin yeganə arxası olan dayısı Novruz Əliyevin xatirəsinə Munasib Teymur oğlunun həyat yoldaşı Rəna xanımın bütün Qurbanovlar nəslinin bu böyük insana minnətdarlığının ifadəsi:

Novruz Əliyev

Novruz Əliyevdir bizim babamız!
Onunla fəxr edir bütün dünyamız!
Həmişə o, məsul işdə çalışmış,
Əməyə, zəhmətə möhkəm alışımsız.
Böyütmüş babamız yeddi övladı,
Dillərə düşmüşdü o gözəl adı.
Həkim, polisi, səfiri vardır,
Dövlətə xeyirli bax, övladlardır.
Bu gözəl babamız istiqanlıdır,
Həmişə dəyərli, qohumcanlıdır.
Hər zaman əl tutub kimsəsizlərə,
Bax, nümunə olubdu hər an bizlərə.
Çinartək qamətli, çox şux olubdu,
Baharda doğulub, yazda solubdu.
Babamın qırx səkkiz baharı vardır,
Yaşasa bax indi yüz beş olardı!
Yüz beş yaşı onun bu gün tamamdır,
Xalqına dəyərli olan insandır.
Novruzun töhfəsi olan babamız!
Minnətdar olmuşuq sənə hamımız.
Qoy sən bu yaşın mübarək olsun!
Gözəl nümunələrin qəlblərə dolsun!
Həmişə yadlarda yaşayan baba,
Sən layiq olmusan səndəki ada.
Çox sevdik biz səni dünyalar qədər,
Zəhmətin heç zaman getməyib hədə.
Həmişə qəlblərdə yaşar babamız!
Ruhuna baş əyir bütün dünyamız!

Məmməd Novruz oğlu Əliyev,
*Azərbaycan Respublikasının
Fövqəladə və Səlahiyyətli səfiri,
professor, doktor*

İnsanlara verilən adların təsadüfi olmadığına və onların bir çox özəlliklərinin adlarına uyğun olduğuna inanıram. Türk dünyasının böyük fəthi Əmir Teymurun adını daşıyan mənəm Teymur Dayımın da 1941-45-ci illərin Böyük Vətən müharibəsində Leningrad cəbhəsində bir kəşfiyyatçı kimi göstərdiyi qəhrəmanlıqları qətiyyətlə təsadüfi saymaq olmaz.

Teymur Dayım müharibənin gedişində öz kəşfiyyat qrupu ilə dəfələrlə düşmən arxasında uğurlu əməliyyatlar aparmışdır. Bu əməliyyatların birində o, ağır yaralanmış və hərbi qəspitalda uzun müddət müalicə olunduqdan sonra 1944-cü ildə ordu sıralarından tərxis olunmuşdur.

Bəzi uşaqlar 2 yaşından hər şeyi yadında saxlayır. Etiraf edirəm ki, 4 yaşından qabaq heç nə xatırlamıram. Ancaq rəhmətlik anam Gövhər xanım deyirdi ki, Teymur Dayım müharibədən qayıdanda yaraları hələ tamamilə sağalmamışdı. Teymur Dayımın mənəvi və maddi yaralarının sağalmasında onun qeyrətli həyat yoldaşı Səkinə bibimin və atam Novruz Əliyevin fədakarlığını unutmaq olmaz.

Səkinə bibim gənc, yaraşlıq, ali təhsilli bir müəllim idi. Teymur Dayımın müharibədən əlil gəlməsini, ev-əşiyinin olmadığını bilsə də, onunla həyat qurmağa razılıq

verdi, ona etibarlı həyat yoldaşı, arxa, dayaq oldu.

Atam Novruz Əliyev Teymur Dayımın qoçaqlığına çox yüksək qiymət verirdi. Ən çətin, məsuliyyətli işləri ona tapşırırdı. Çox qəribədir ki, bu qoçaq kəlməsi başqa türk xalqlarının dilində yoxdur, ancaq çox geniş mənə kəsb edir. Çox maraqlıdır ki, Avropa xalqlarının dillərində də qoçaq kəlməsinin ekvivalenti yoxdur. Teymur Dayım sözün əsl mənasında çox qoçaq insan idi. Bu gün uğurlu iş adamları olan oğlanları Akif və Munasib ona çəkiblər. Onların uğurlarında Teymur Dayımın onları uşaqlıqdan əməksevər böyütməsinin də rolu böyükdür.

1940-cı illərin sonu, 1950-ci illərin əvvəllərində Teymur Dayımla Səkinə bibim atam Novruz Əliyevin xeyir-duası ilə özlərinə bağlı-bağçalı bir yuva quraraq bizim almanlardan qalma evdən ayrıldılar.

Atam rayonda məsul vəzifədə işlədiyinə görə tez-tez respublikamızın paytaxtı Bakıya gedirdi. O, xalqımızın böyük alimləri, ziyalıları ilə dostluq edirdi. Atam özünün ən yaxın ailəvi dostu olan akademik Abdulla Qarayevlə Teymur Dayımın vasitəsi ilə tanış olmuşdu.

Akademik Abdulla Qarayev, sonralar məşhur cərrah olan Mürsəl Qarayev Tovuzda gələndə mütləq bizdə və Teymur Dayımın bağlı-bağatlı evində qonaq qalırdılar. Onlar Səkinə bibimin ləziz xörəklərindən dadardılar.

Hörmətli oxucu, yəqin siz diqqət edirsiniz ki, mən Dayı kəlməsini bu yazıda hər yerdə böyük hərflə yazmışam. Bu, qrammatik səhv deyil. Novruz Əliyev böyük dayı kimi Teymur Dayımı həmişə öz qanadları altına almışdır. Teymur Dayı isə atam 48 yaşında vəfat edəndən sonra bizim ailəmizə qayğı göstərmişdir.

Bu yazını yazmaq üçün mənə verilən vaxt çox qısa olduğundan Züleyxa Nədirin atama həsr etdiyi «Yol ayrıcında iz» kitabından bir parçanı qeyd edirəm: «Teymur

əmi ilə aralarında cəmi 4-5 yaş fərq var idi. Buna baxmayaraq o, həmişə atama «dayı» deyirdi. O zaman mənim 4-5 yaşım vardı. Balaca uşaq olsam da, Teymur əminin atama «dayı» deməsi mənə qəribə gəlirdi. Bir dəfə ondan soruşdum:

- Teymur əmi, atama niyə dayı, - deyirsən, axı o, sənin dayın oğludur?

Teymur əmi gülümsədi, mənə qucaqladı, belə cavab verdi:

- Qadan alım, xalq ona «Novruz dayı», «Novruz Əliyev» deyir. O, mənə atalıq, dayılıq edib. Ona görə də «dayıoğlu» deyə bilmərəm. Mən də ona, Teymur Qurbanova heç vaxt «əmi» demədim, həmişə, Dayı, - dedim. Bunu ya rusların həm əmiyə, həm də dayıya «dyadya» deməsilə, ya da «əmiyə qalan dəmyə qalar» kəlamı ilə izah etmək olar, ancaq yaxşı əmilər də var.

Əziz Teymur Dayı, Səkinə bibi, sizi heç vaxt unutmayacağam. Allah sizə rəhmət etsin!

Azər Fəzioğlu,
Elm, texnika üzrə laureat,
professor, doktor,
Çexiya-Azərbaycan Elm və
Mədəniyyət Mərkəzinin sədri,
Praqa, 12.04.2017

Tovuz səyahət zamanı ilk məqsədlərimdən biri bu qədim diyarın gəzməli, görməli yerlərini ziyarət etmək, rəhmətlik Teymur Qurbanovun qohumları ilə əyani olaraq tanış olmaq idi. Bu tanışlıq zamanı hiss etdim ki, Teymur əminin övladları, qohumları arasında olan səmimi münasibətlər ata-babalarından gələn genetik təməllər üzərində bərqərar olmuşdur. Deməli, bu nəsil Allah dərgahında xoşbəxtlər cərgəsindədir. Buna görə də bu nəslin od-ocağı daim gur yanacaq, çörəkləri həmişə bərəkətli olacaqdır.

Mən Teymur kişinin qohumlarından eşitdim ki, bu mətin insan 1938-ci ildən 1944-cü ilə qədər qanlı müharibələrdə iştirak etmişdir. Onun söhbətlərini həyəcəsiz dinləmək olmurmuş. Teymur əminin sinəsini bəzəyən döyüş orden və medalları da onun qəhrəmanlığından xəbər verirdi.

Tale elə gətirir ki, qanlı döyüşlərin birində Teymur kişi ağır yaralanır, hərbi qospitalda müalicə olunaraq Tovuz qayıdır.

Arxa cəbhədə də çoxlu keşməkeşli hadisələrlə qabaqlaşsa da, Teymur kişi özünə səmimi, xoşbəxt bir ailə qurur, vətənə, millətə xidmət edən ziyalı, vətənpərvər

övladlar böyüdü. El arasında nüfuzlu bir ağsaqqal kimi hörmət qazanır. Bütün bu uğurları ona görə qazana bilir ki, həmişə sidqini böyük olan Allaha bağlayır.

Teymur kişi dünyasını dəyişəndən sonra onun xeyirxahlıq, mərdliklə dolu həyat yolunu oğlanları Akif, Munasib, nəvələri Vüqar, Teymur, Aqil, Elnur və başqaları ləyaqətlə davam etdirirlər. Bu davamlılığın başında daha önəmli yer tutan Akif və Munasib Teymur oğullarıdır. Onlar öz ata-babalarının ad-sanlarını öz bilik və bacarıqları, qabiliyyətləri, nüfuzları ilə qoruyub saxlayırlar.

Teymur kişinin oğlu Munasib həm də iqtisad elmləri doktorudur. Munasib Teymur oğlunun dərin təfəkkürü, elmi, savadı, istedadı, dilimizə, dimimizə hörməti, Tovuz-Göyçə və bütövlükdə Azərbaycanda xalq ədəbiyyatına hörməti ona Şərqdə və Avropada yaşayan soydaşlarımız arasında yüksək nüfuz qazandırmışdır.

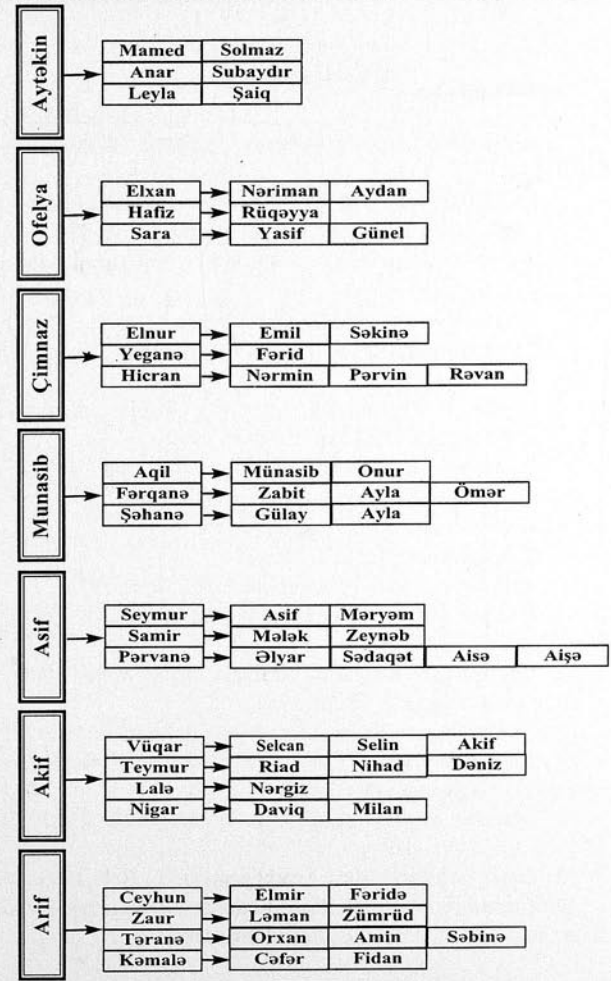
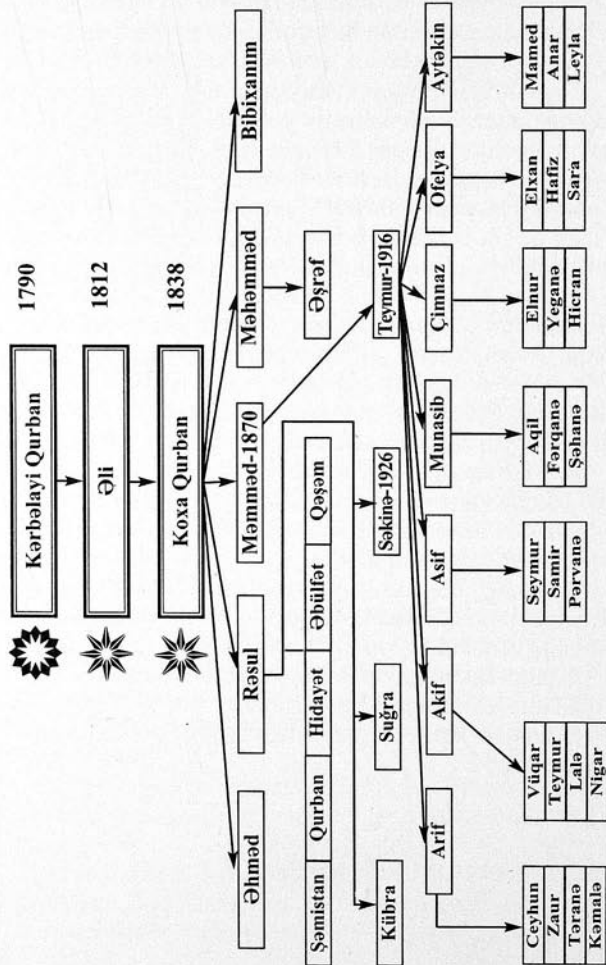
El ağsaqqalı Teymur kişi 1988-ci ildə Tovuz rayonunda vəfat etmişdir. Məzarı Tovuz rayon qəbristanlığında. Mən bu sətirlərin müəllifi kimi onun, onunla birlikdə el qəbristanlığında uyuyan ömür-gün yoldaşı Səkinə xanımın məzarını ziyarət edəndə rəhmətlik Teymur kişinin mənalı, keşməkeşli həyat yolu bir daha gözlerim önündə canlandı.

Acımız heç vaxt yaddan çıxmaz! Unudulmaz!

Allah sizə rəhmət eləsin, ruhunuz şad olsun!

Sizin əziz xatirəniz sizi sevənlərin qəlbində daim yaşayacaqdır!

ƏDƏBİYYAT

1. **Abbasqulu ağa Bakıxanov.** Gülüstani-İrəm. Bakı, Elm, 1991.
2. **Lev Qumilyov.** Qədim türklər, Bakı, Gənclik, 1993.
3. **Elşad Qoca.** Tariximiz-taleyimiz, Bakı, Şuşa, 2001.
4. **Ənvər Çingizoğlu.** Şəmşəddil sultanlığı, Bakı, Mütərcim, 2012.
5. **Fərrux Sümər.** Oğuzlar, Bakı, 1992.
6. **Xacə Zeynalabdin Əli Əbdü bəy Şirazi,** "Təkmilətül-Əxbar", Bakı, Elm, 1996.
7. **Cahangir Zeynalovlu,** Müxtəsər Azərbaycan tarixi, Bakı, Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1992.
8. **Rəşid bəy İsmayılov,** Azərbaycan tarixi, Bakı, 1993.
9. **Gəncə-Qarabağ əyalətinin icmal dəftəri,** 1593, Taru-təhrir dəftəri 699, İstanbul Başkanlıq Arxiv.
10. **G.Kikodze,** II İrakli, Tiflis, 1941.
11. **Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası,** Bakı, 1976.
12. **Əhməd İsayev,** Gəncə və gəncəlilər, Bakı, QAPP-POLİQRAF, 2002.
13. **Cavid Bağırzadə,** Difai partiyası, Bakı, Nurlan, 2006.
14. **İstoriya Qruzii,** Tbilisi, 1962.
15. **Şərif Sultənov,** Ömür-gün yangısı, Bakı, Azərənəşr, 1991.
16. **Xanlar Bayramov,** Qaçaq Məmmədqasım, Bakı, Ləman Nəşriyyat Poliqrafiya MMC, 2006.
17. **Məzahir Ahiyev,** Yurdda yanan ocaqlar, Bakı, Ünsiyyət, 2014.
18. **Rəşid bəy İsmayılov,** Azərbaycan tarixi, Bakı, 1993.
19. **Cahangir Zeynalovlu,** Müxtəsər Azərbaycan tarixi, Bakı, Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1992.

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ ƏVƏZİ.....	3
ATA YURDU - ƏMİRLİ TORPAĞI.....	7
Kərbəlayı Qurbanlı nəslı.....	20
Kərbəlayı Qurbanın ailəsi.....	21
Koxa Mələyin qardaşı İsmayılın əhvalatı.....	22
Odu sənən yurd yerləri.....	24
Kür üstündə keçən ömür.....	27
Qanlı hekayət.....	33
Buzlu, şaxtalı 1929-cu il.....	36
Yeni həyatın yeni faciələri.....	43
Ürəkləri donduran 1937-ci il.....	48
Əlvida, Xunam düzü!.....	54
Müharibə, ölümə həyat arasında.....	57
Finlərlə müharibə və Leninqradın müdafiəsində.....	60
Ufa qospitalında gözlənilməz görüş.....	74
Vətənə gəldim, imana gəldim.....	79
Yenə də doğmalar arasında.....	82
Mircəfər Bağırovla görüş.....	87
Həyat yollarında.....	91
Qəhrəmanla çiyin-çiyinə.....	95
Böyük dostluq.....	95
Dağ dağa qovuşmaz, insan insana qovuşar.....	100
Yeni bazarda.....	104
Hüseyn Arifin borcu.....	106
Arifin qonaqlığı.....	108
Aslan nərəsi.....	110
Ölümdən sonrakı ömür.....	113
Övladlar, nəvələr.....	115

TEYMUR ƏMİNİN KÖNÜL DÜNYASINDAN

Könlüm.....	139
Əmim Aşığı Nəcəfə.....	140
Bülbül.....	141
Ata ürəyim.....	142
Bala-bala.....	143
Olar-olar.....	143
Ayrılıq.....	144
Doğru.....	144
Fələk.....	145
Düşmüşəm.....	146
Olacaq o da.....	146
Görmədim.....	147
Getdi.....	148
Eylə.....	149
Etmə yamanlıq.....	149
Sənin.....	150
Atadır.....	151
Ölüm və əbədiyyət.....	152
Yüz yaşı olardı tamam.....	152
Yüz illiyindi!.....	153
AİLƏ ALBOMUNDAN SƏHİFƏLƏR.....	155
Teymur əminin qohumu və oğlu Munasibin əziz dostu	
Nizami Cəfərov.....	159
Novruz Əliyevdir bizim babamız!.....	160
Məmməd Novruz oğlu Əliyev.....	161
Azər Fəzioğlu.....	164
Nəsil şəcərəsi.....	166
ƏDƏBİYYAT.....	168

Kitabın yazılmasının təşkilatçısı və
sponsoru İqtisad elmləri doktoru
QURBANOV MUNASİB
TEYMUR OĞLU

MƏZAHİR ALİYEV
BİR ÖMRÜN SALNAMƏSİ
(publisistika və şeirlər)
Bakı-2017

Nəşriyyat direktoru: B.Əliyev

Buraxılışa məsul: S.Mustafayev

İstehsalat müdiri: A.Bağırov

*Kompüter yığımı: Aliyev Atilla
Məzahir oğlu*

*bir ömrün
salnaməsi*

Yığılmağa verilmiş 15.03.2017
Çapa imzalanmış 24.04.2017
Sayı 200 nüsxə
Kağız növü-Ofset-1

Kitab hazır diapozitivlərdən çap edilmişdir.

“Print-S”, Bakı-2017

(050), (070) 390-77-45

Aliyev Məzahir Şahnıyar oğlu 1957-ci ildə Tovuz rayonunun Əlimərdanlı kəndində anadan olub. ADU-nun şərqşünaslıq fakültəsini bitirib. Uzun müddət ərəb ölkələrində tərcüməçi işləyib. I Qarabağ müharibəsində jurnalist kimi iştirak edib. «Qarabağ, biz sənə qayıdacağıq», «Ramil dastanı», «Mübariz dastanı», «Yurdda yanan ocaqlar», «Mənim müəllimim», «Müəllim ömrü» kitablarının müəllifidir. «Bir ömrün salnaməsi» kitabı müəllifin sayca yeddinci kitabıdır. ATKE-nin redaksiya heyətinin və AYB-nin üzvüdür. Ailəlidir. Üç oğlu, bir qızı var.

